

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Recenzenti:

doc. PhDr. Soňa Gabzdilová, CSc.

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D.

p. Jozef Mikloš

Janette Gubricová

JUNÁKOVA CESTA K PIONIEROVI

*Implementácia marxisticko-leninskej ideológie
do neformálneho vzdelávania
(příklad transformácie skautskej organizácie Junák
na Pioniersku organizáciu)*

TRNAVA 2022

Monografia je výstupom projektu VEGA č. 1/0106/20 *Sloboda vs. ne-sloboda vo vzdelávaní a výchove na Slovensku v období rokov 1948 – 1989.*

© Janette Gubricová, 2022

ISBN 978-80-568-0480-3
ISBN 978-80-568-0479-7 (on-line)

OBSAH

Úvod	7
1. Povojnový boj za jednotu mládeže	13
1.1 Východiská formovania jednotnej mládežníckej organizácie	15
1.2 Vznik jednotnej mládežníckej organizácie na Slovensku	16
1.2.1 Predzjazdové obdobie	19
1.2.2 Zjazdové obdobie	24
1.3 Vznik jednotnej mládežníckej organizácie v Čechách	26
1.3.1 Historické a politické pozadie	27
1.3.2 Formovanie Zväzu českej mládeže	30
2. Organizácia Junák a jej vývoj v povojnovom období	31
2.1 Vznik Junáka	32
2.2 Prvé pokusy o začlenenie Junáka do zväzov na Slovensku a v Čechách	36
2.3 Proces formalizácie Junáka	38
3. Zjazdový rok 1946	41
3.1 Prvý zjazd Zväzu českej mládeže v Prahe	41
3.2 Prvý zjazd Zväzu slovenskej mládeže v Baťovanoch	42
3.3 Pokusy o narušenie jednoty v jednotnom mládežníckom hnutí	46
3.4 Prvé kroky k zjednoteniu zväzov	47
3.5 Pokusy zjednocujúcich sa zväzov o narušenie jednoty v Junáku	49
4. Budovateľský rok 1947	56
4.1 Budovateľský duch vo zväzoch	56

4.2	Budovateľská činnosť v Junáku	57
4.3	„Budovateľská“ činnosť v Junáku	62
4.4	Slovenský junák na rázcestí. Príprava Junáckeho snemu	67
4.5	II. junácky snem v Banskej Bystrici	69
4.6	Snahy o zachovanie jednoty v českom Junáku	74
5.	Vývoj Junáka vo víre februárových udalostí	77
5.1	Včleňovanie Junáka do Československého zväzu mládeže	78
5.1.1	Nové vízie Junáka v rámci zväzov	81
5.1.2	Zásady začlenenia Junáka do zväzov	82
5.2	Proces postupnej likvidácie Junáka	83
6.	Paralelný vývoj detského pionierskeho hnutia	89
6.1	Vznik pokusných pionierskych oddielov	89
6.2	Nechcený Junák	91
6.3	Vznik pr(a)vých pionierskych oddielov	93
6.4	Koniec Junáka v Čechách a na Slovensku	96
6.5	Junák v ilegalite	101
	Záver	104
	Zoznam použitej literatúry	107
	Prílohy	113

Úvod

V povojnovom období sa postupne začal život v spoločnosti normalizovať. Viaceré detské a mládežnícke organizácie obnovili svoju činnosť. O. Čmolík a kol. (1983) uvádza, že v pomerne krátkom čase sa vytvorilo asi tridsať rozličných organizácií, pôsobiacich viac-menej samostatne v oblasti politickej, telesnej a kultúrnej výchovy detí a mládeže. Organizácie sa od seba líšili nielen funkčne, ale najmä obsahovým a ideologickým zameraním. Podľa R. Belana (2015) nadväzovali na svoju činnosť z obdobia prvej Československej republiky (ďalej len ČSR). Išlo o rôzne telovýchovné, vzdelávacie, zábavné, vekovo a sociálne diferencované spolky a združenia, ktorých činnosť bola počas Slovenského štátu zakázaná. K znovuoobnoveným organizáciám, pôsobiacim v povojnovom období na území Československa podľa J. Knapíka, M. Franca a kol. (2018), patrili spolky Junák, Sokol a Orol. O. Čmolík a kol. (1983) k nim radia aj spolky YMCA (Kresťanské združenie mladých mužov), YWCA (Kresťanské združenie mladých žien), Armádu spásy, Červený kríž a činnosť cirkví, predovšetkým katolíckej. Išlo najmä o nedeľné školy, vydávanie časopisov, beletrie, ale aj vytváranie speváckych súborov, organizovanie letných táborov a pod.

K najstarším a najpočetnejším telovýchovne zameraným organizáciám patrila organizácia Sokol.¹ Pôsobila predovšetkým v Če-

¹ Organizácia Sokol bola založená 16. 2. 1862 ako česká telovýchovná organizácia. Jej zakladateľom bol Miroslav Tyrš. V roku 1889 vznikla Česká obec sokolská, ktorá v roku 1913 mala už 1 080 jednôt a 128 000 členov. Na Slovensku bola situácia trochu odlišná. Pokusy založiť organizáciu Sokol boli pred prvou svetovou vojnou neúspešné. Jej činnosť sa postupne rozbehla až po ukončení vojny a postupne sa v oboch krajinách rozšírila. Významnými podujatiami boli sokolské zlety, ktoré sa však uskutočnili iba v Čechách. V roku 1938 bol Sokol na Slovensku rozpustený (O. Pavlík a kol., 1985).

chách. Vo svojej činnosti nadviazala na tradície z predmníchovskej republiky (O. Čmolík a kol., 1983). Najvýznamnejší rozvoj na Slovensku Sokol zaznamenal až po roku 1948 po zjednotení telesnej výchovy ako Jednotná telovýchovná organizácia Sokol, ktorá fungovala do roku 1952. V uvedenom roku mal Sokol na Slovensku 2 000 jednôt so 123 000 členmi. K jeho hlavnej náplni patrili rôzne cvičenia a neskôr aj športy. Systém cvičení bol spočiatku zameraný na prostné a poradové cvičenia, cvičenia na náradí, atletické disciplíny, zápasenie a šerm. Postupne k uvedeným disciplinám pribúdali aj iné cvičenia a športy, ako napríklad veslovanie, jazdectvo, cyklistika a i. (O. Pavlík a kol., 1985).

P. Lenčo (2016) uvádza, že popri telesnej výchove a športových aktivitách, ktoré tvorili základ činnosti tejto organizácie, sledovala organizácia Sokol aj celkový telesný, osobnostný a mravný rozvoj obyvateľstva. Cieľom Sokola bolo telocvikom a pravidelným cvičením tela povzniesť zdravie, silu, statočnosť, odvahu a vytrvalosť všetkých vrstiev. Zároveň sa snažil o mravnosť mládeže a rozvoj charakteru. Usiloval sa aj o rozšírenie vzdelanosti, vytváranie kultúry demokracie a rovnosti. Svoje miesto v ňom mala aj branná výchova, ktorej úlohou bolo strážiť a chrániť vydobytú slobodu.

Ďalšou telovýchovnou (katolíckou) organizáciou, ktorá svoju činnosť obnovila po roku 1945 bol Orol.² Jeho členská základňa sa rýchlo rozrastala. V roku 1946 už mala 193 000 členov (O. Čmolík a kol., 1983). Jeho cieľom bola podľa P. Lenča (2016, s. 333) „výchova národne uvedomelých ľudí, ktorí sú zodpovední za seba a svoj národ. Obsahom bola výchova k spravodlivosti a občianskej rovnoprávnosti, z ktorých následne vyrastá solidarita, svornosť, národná jednota“. Ako ďalej autor uvádza (tamže, s. 333), jeho činnosť bola zameraná na „rôzne pravidelné cvičenia a šport, turistiku, pobyt

² Organizácia Orol vznikla v roku 1909 z katolíckych telovýchovných jednôt. Svoju činnosť rozvíjali v polovici 90. rokov 19. storočia najmä na Morave. Jej zakladateľom bol Jan Šrámek. Na Slovensku sa organizácia Orol začala šíriť po roku 1918. K známym aktivitám Orla v medzivojnovom období patrili orlovské zlety (napr. v rokoch 1928, 1933, 1938). Činnosť organizácie Orol bola v októbri 1938, podobne ako činnosť ďalších organizácií, zrušená (P. Lenčo, 2016).

v prírode, výlety, vychádzky, zájazdy, tábory, krúžky, ale aj rôzne príležitostné podujatia a slávnosti. V činnosti Orla boli zastúpené aj vzdelávacie kurzy pre učiteľov a trénerov, vydávanie metodických príručiek a časopisov“.

K ďalším detským a mládežníckym organizáciám, ktoré po roku 1945 obnovili svoju činnosť, patrila Dorast Československého Červeného kríža (ďalej len ČSČK).³ Stal sa významným organizujúcim činiteľom detí a mládeže, ktorý okrem zdravotníckej prípravy a ochrany rozvíjal aj verejnoprospešnú činnosť. Podieľal sa na organizovaní výstav a rôznych iných osvetových a záujmových akcií. Ťažisko jeho práce bolo sústredené v školách, čo napomohlo k jeho rýchlemu rozvoju. V školskom roku 1946/47 existoval skoro na dvoch tretinách českých škôl a jeho členmi bola asi polovica žiakov na uvedených školách. Na Slovensku pôsobil asi na polovici základných škôl a jeho členmi bolo asi 49 % všetkých žiakov na uvedených školách. Celkový počet jeho členov v tom období predstavoval asi 600 000 žiakov (O. Čmolík a kol., 1983).

V povojnovom období obnovili svoju činnosť aj YMCA a YWCA.⁴ Ich cieľom bola kultúrno-výchovná, vzdelávacia a športová činnosť, vychádzajúca z kresťanských a demokratických princípov. Bola zameraná na podporu mravného a intelektuálneho rozvoja mladých ľudí. Jej členmi boli najskôr iba chlapci od 12 rokov, neskôr aj dievčatá. Činnosť oboch organizácií bola veľmi pestrá. Zameriavala sa na vytváranie tzv. „otvorených klubov“, ktoré predstavovali priestor na činnosť mladých ľudí. Popritom ponúkala rôzne krúžky, organizovala vzdelávacie kurzy a vychádzky, poradenstvo v oblasti voľby štúdia a povolania, letné tábory, športové a klubové aktivity, spravovanie knižníc a i. (P. Lenčo, 2016). Išlo

³ Dorast ČSČK sa v Československej republike rozšíril po prvej svetovej vojne, a to aj vďaka podpore manželke prezidenta Alici Masarykovej.

⁴ Organizácia YMCA a YWCA bola v Československu založená v roku 1920. O jej rozšírenie na území Československa sa zaslúžili americkí vojaci, ktorí tu bojovali v prvej svetovej vojne. Organizáciu oficiálne založil v roku 1844 v Anglicku George Williamson. Jej špecifikom bola skutočnosť, že pre potreby svojej práce stavala budovy, kde potom organizovala svoju činnosť (P. Lenčo, 2016).

o nábožensky a charitatívne založené organizácie, ktoré rozvíjali sociálnu a výchovnú prácu, pričom sa opierali o protestantské náboženstvo. Ich počet nebol až taký významný. Koncom roka 1948 združovali obe organizácie asi 7 300 členov, z toho asi tretinu detí a mládeže do 18 rokov (O. Čmolík a kol., 1983).

Do výchovy detí vstupovala aj obnovená organizácia Armáda spásy, ktorá patrila k nábožensky a charitatívne zameraným organizáciám. Jej činnosť v Čechách a na Slovensku podliehala riadeniu medzinárodnej ústredne, ktorá rozhodovala o svojich sekciách v jednotlivých krajinách a prostredníctvom nich organizovala činnosť detí a mládeže. Jej pobočky vznikli iba v mestách a mala slabú členskú základňu (tamže).

Azda k najatraktívnejším a z hľadiska jeho vývoja aj najzaujímavejším hnutiam, ktoré v Čechách a na Slovensku obnovilo svoju činnosť po druhej svetovej vojne patrilo skautské hnutie, ktoré na našom území fungovalo pod názvom Junák (v Čechách) a Slovenský junák (na Slovensku).⁵ Jeho výchovný systém v povelovom

⁵ Junák predstavoval českú skautskú organizáciu, ktorá vznikla na základe hnutia Woodcraft Indians (Hnutie vzniklo v prvých rokoch 20. storočia. Za jeho zakladateľa sa považuje americký spisovateľ, maliar a prírodovedec Ernest Thompson Seton. Ako zálesák hlásal návrat k prírode a v roku 1902 založil hnutie Woodcraft Indians.) a Boy Scout –u (Založil ho anglický generál Baden-Powell v roku 1908 ako prvú britskú skautskú organizáciu.). O rozvoj skautingu na území Čiech a čiastočne aj Slovenska sa zaslúžil pedagóg a telocvikár Antonín Benjamin Svojsík. Aby sa odlišil od zahraničného skautingu, bolo prijaté pomenovanie skautskej organizácie Junák. Oficiálne bol založený na ustanovujúcom valnom zhromaždení 15. júna 1914 (R. Belan, 2015). P. Lenčo (2016) však uvádza, že činnosť skautingu sa v Čechách a na Slovensku rozvíjala aj pred jeho oficiálnym založením a už v roku 1912 sa uskutočnil prvý pokusný letný tábor v prírode v Lipnici. V roku 1913 vznikol prvý oddiel skautov na Slovensku (v Komárne). R. Belan (2015) spresňuje, že na Slovensku vznikol skauting oficiálne v roku 1920. Jeho základňa nebola až taká veľká ako v Čechách. Tvorili ju predovšetkým katolícke oddiely skautingu. Skauting bol vnútorne diferencovaný a v medzivojnovom období pôsobili v Československu takmer dve desiatky skautských organizácií (napr. Zväz katolíckych skautov, Zväz zálesákov Liga lesnej múdrosti a i.). Po vzniku Slovenského štátu (14. 3. 1939) a po vyhlásení Protektorátu Čiech a Moravy (16. 3. 1939) bol český Junák rozpustený. Na Slovensku boli všetky skautské organizácie (okrem Spolku katolíckych skautov) na

Československu sa podobal osvedčenému výchovnému systému v predvojnovom období. Poslaním, podľa stanov, bola výchova „v duchu národnom a štátnom, snažiť sa o všeobecné uplatnenie zásad vo výchove všetkej mládeže Československej republiky a starať a o vzostupný vývoj československého junáctva“ (príloha časopisu Činovník, in: O. Čmolík a kol., 1983, s. 41). Poslanie Junáka na Slovensku bolo ešte konzervatívnejšie: „povznášať junácku (skautskú) výchovu mravnej, duševnej a telesnej sily mládeže v duchu kresťanskom, pokrokovom a ľudovodemokratickom“ (tamže, s. 42). Už od začiatku svojej obnovenej činnosti sa jeho členská základňa veľmi rýchlo rozrastala. R. Belan (2015) uvádza, že koncom roka 1945 mal Junák vyše 144-tisíc členov v Čechách a okolo päťtisíc členov na Slovensku. Išlo o organizáciu s veľmi dobre prepracovaným výchovným systémom, ktorá dokázala osloviť širokú škálu populácie od detí až po dospelých.

Súbežne s uvedenými detskými a mládežníckymi organizáciami sa rozvíjala aj činnosť zväzov (J. Gubicová, 2019). Išlo najmä o Zväz českej mládeže (pôvodný názov bol Sväz českej mládeže, ďalej len ZČM) v Čechách a Zväz slovenskej mládeže (pôvodný názov bol Sväz slovenskej mládeže, ďalej len ZSM) na Slovensku. Išlo o organizácie, za ktorými takmer nepretržite od ich vzniku stála Komunistická strana Československa⁶ (ďalej len KSČ), a ktoré od začiatku svojho vzniku mali ambíciu stať sa jednotnou mládežníckou organizáciou. Táto ambícia sa v roku 1949 aj naplnila zjednotením oboch zväzov (do Československého zväzu mládeže, pôvodný názov bol Československý sväz mládeže, ďalej len ČZM) a zjedno-

základe nariadenia slovenskej autonómnej vlády zrušená a povolená bola iba jediná organizácia – Hlinkova mládež. Spolok Katolíckych skautov korporatívne (okrem malej časti členov) taktiež vstúpil do Hlinkovej mládeže. Jeho členovia a vodcovia tak tvorili základný káder Hlinkovej mládeže. Násilné rozpustenie Junáka v Čechách a na Slovensku viedlo mnohých skautov k odbojovej činnosti. Mnohí z nich sa zapojili do SNP i do bojov na barikádach Pražského povstania.

⁶ Komunistická strana v ČSR bola organizačne rozdelená na Komunistickú stranu Československa a Komunistickú stranu Slovenska (ďalej len KSS). KSS však bola subordinovaná KSČ a v podstate tvorila len výkonný orgán v rámci celoštátnej organizácie (M. Olejník, 2018).

tením ďalších detských a mládežníckych organizácií, ktoré po vojne obnovili svoju činnosť.

Cieľom predkladanej monografie bolo analyzovať a zdokumentovať uvedený proces zjednotenia detských a mládežníckych organizácií do ČZM. Konkrétne sme sa zamerali na proces zjednotenia Junáka, ktorý od začiatku svojej obnovenej činnosti bol predmetom záujmu oboch zväzov. Na základe štúdia, obsahovej analýzy a komparácie materiálov z archívov Slovenského národného archívu v Bratislave, IUVENTY, sprístupnených materiálov zo Skautského múzea v Ružomberku, ako aj materiálov zo súkromného archívu skautského historika pána Jozefa Mikloša z Prešova, sme vytvorili sumár udalostí z obdobia rokov 1945 až 1949 a popísali „Cestu Junáka k pionierovi“, ktorá predstavuje zaujímavý (a v kontexte súčasných udalostí aj veľmi poučný) príklad implementácie marxisticko-leninskej ideológie do neformálneho vzdelávania.

Autorka

1. POVOJNOVÝ BOJ ZA JEDNOTU MLÁDEŽE

Koniec druhej svetovej vojny priniesol nielen oslobodenie od fašizmu, ale aj významné spoločenské zmeny. Najvýznamnejšie sa dotkli zahraničnopolitickej orientácie Československa a politického režimu. Napomohli tomu najmä medzinárodné okolnosti, ktoré súviseli s víťazstvom Sovietskeho zväzu (skrátенý tvar pre pomenovanie Zväzu sovietskych socialistických republík, ďalej len ZSSR) v druhej svetovej vojne a s ústupčivým postojom vedúcich predstaviteľov hlavných západných veľmocí k sovietskym mocenským nárokom. Tie sa priamo týkali aj Československa. Súviseli s delením povojnového vplyvu v Jalte tesne pred ukončením druhej svetovej vojny. Československo pripadlo do vplyvu ZSSR (V. Bystrický a kol., 2008), aj keď snahy o získanie vplyvu ZSSR v Československu možno sledovať už oveľa skôr (bližšie J. Gubicová, 2021).

Podoba nového politického režimu sa formovala počas vojnových rokov v exilových centrách a dotvorila sa počas vzájomných rokovaní predstaviteľov západného odboja a komunistov v Moskve. Hlavné črty režimu boli rámcované Košickým vládnym programom, ktorý bol prijatý 5. apríla 1945 v Košiciach. Popri vnútropolitickom režime zároveň určil prosovietsku zahraničnopolitickú orientáciu Československa a výrazne oklieštil politickú pluralitu. Na slovenskej politickej scéne sa už od Slovenského národného povstania (ďalej len SNP) profilovali dve strany: komunistická a demokratická (P. Jašek, 2019). Vývoj vnútropolitickéj situácie významne ovplyvnili výsledky volieb, ktoré naznačovali preferencie najsilnejších politických strán. M. Olejník (2018) uvádza, že vo voľbách do Ústavodarného zhromaždenia v roku 1946 získala Demokratická strana (ďalej len DS) 62 % hlasov a KSS len 30,37 % hlasov voličov.

Napriek víťazstvu DS na Slovensku sa situácia vyvíjala inak. „Aj keď komunistická strana utrpela vo voľbách na Slovensku prehru, jej volebný zisk bol nielen najvyšší v jej histórii, ale zároveň volebné víťazstvo komunistov v Čechách umožnilo získať ich rozhodujúci vplyv na celoštátnej úrovni a Klement Gottwald sa stal premiérom československej vlády“ (P. Jašek, 2019, s. 36). M. Olejník (tamže, s. 8) uvádza, že „popularita DS podnietila útoky komunistov a viedla k postupnej erózii politického a spoločenského postavenia DS (...) Represie, iniciované bezpečnostnými orgánmi voči vedeniu DS v roku 1947, vyústili do paralýzy aktivít DS a straty možnosti ovplyvňovať politický vývoj na Slovensku“. Tento proces bol zavŕšený vo februári 1948, keď KSČ využila demisiu nekomunistických ministrov na posilnenie svojej moci v štáte.

Aby sa KSČ mohla stať monopolne vládnuším politickým subjektom v rámci socialistického systému sovietskeho typu, bolo treba pristúpiť k budovaniu jednotlivých straníckych štruktúr. Na všetkých úrovniach riadenia (okresy, kraje, centrum) sa začali vytvárať mohutné stranícke aparáty, ktoré mali kontrolovať všetky oblasti spoločenského života (V. Bystrický a kol., 2008). Postupne dochádzalo k upevňovaniu „vedúcej úlohy KSČ, ktorá pre jednotlivé oblasti života našej spoločnosti vytyčovala postupné ciele i prostriedky na ich dosiahnutie“ (B. Hofbauer, 1966, s. 17).

Myšlienka jednotného mládežníckeho socialistického hnutia bola jednou z hlavných ideí komunistickej strany už od jej vzniku. B. Hofbauer (tamže) uvádza, že strana od začiatku svojho vzniku presadzovala myšlienku nutnosti existencie samotnej politickej organizácie mládeže a o jej existencii sa v strane v 20. rokoch 20. storočia viedli diskusie. V 30. rokoch bola komunistická strana iniciátorom vytvorenia širokej protifašistickej organizácie „Zväzu mladých“. O. Čmolík a kol. (1983, s. 35) dopĺňa, že „Zväz mladých v českých krajinách a Zväz slovenskej mládeže (...) ako široké demokratické protifašistické organizácie pôsobili u nás v rokoch 1936 až 1938“. Túto informáciu potvrdzuje aj O. Pavlík a kol. (1985, s. 641): „ZSM vznikol 6. 12. 1936 (...) činnosť organizácie bola legalizovaná až v polovici decembra 1937 (...) Po vyhlásení autonómie

Slovenska bol ZSM 15. 10. 1938 zakázaný.“ Napriek oficiálnemu zá-
kazu činnosti, organizácie mladých aktívne pôsobili aj počas oku-
pácie a veľa príslušníkov mladej generácie sa zúčastnilo na protifa-
šistickom odboji, na čo poukazuje aj O. Čmolík a kol. (1983, s. 35):
„Demokratická jednota našich mladých ľudí a ich prvé pokrokové
organizácie sa rodili už v ohni protifašistického boja.“ Povojnové
obdobie a neskorší nástup obdobia budovania socializmu predsta-
vovalo optimálne obdobie na ich formovanie a rast.

1.1 Východiská formovania jednotnej mládežníckej organizácie

Obdobie po ukončení druhej svetovej vojny umožnilo naplno
rozvinúť činnosť rôznym organizáciám, ktorých činnosť bola voj-
nou násilne ukončená. Jednu z nich predstavovala aj mládežnícka
organizácia, ktorá fungovala pod záštitou KSČ. Situáciu v obnovu-
júcej sa mládežníckej organizácii približuje G. Husák (1946, s. 2):⁷
„Organizácia zjednotenej mládeže sa pred vojnou neuplatnila. (...)
No základy boli postavené a už sa nedali rozvrátiť. (...) Ani také
roky, aké sa prežívali od 1939 do 1945, nemohli udusiť ďalšie ich
rozrastanie. Všeobecne sa cítilo, že po oslobodení sa to musí inakšie
robiť, preto sa ešte za tvrdých frontových bojov plánovala výstavba
pevnej jednotnej organizácie mládeže. Toto programovanie sa or-
ganicky vyvíjalo s celkovými zásadami, na ktorých vznikala nová
Československá republika.“

Jednotná mládežnícka organizácia sa utvárala v súlade s po-
litickým smerovaním štátu. To potvrdzuje aj ďalšia časť prejavu
(tamže): „Niektorí pracovníci v jednotnom hnutí mládeže sa pri-

⁷ *Počiatky a vznik Jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na sjazde SSM v Ba-
ťovanoch 31. marca 1946. Slovenský národný archív (ďalej len SNA) Bratislava,
fond (ďalej len f.) Slovenský ústredný výbor (ďalej len SÚV) Československého
sväzu mládeže (ďalej len ČSM), predsedníctvo, škatuľa (ďalej len š.) číslo (ďalej
len č.) 1, S/I VII/55, rok (ďalej len r.) 1946 – 48, s. 2.*

pravovali na svoje úkoly v zahraničí, niektorí doma.“ To by mohlo naznačovať skutočnosť, že na prácu v jednotnej organizácii mládeže sa jej členovia pripravovali už počas(?) / pred koncom(?) druhej svetovej vojny nielen doma, ale aj v ZSSR, keďže sa práve sovietsky model práce s mládežou javil ako vzor pre budovanie jednotnej organizácie v Československu (porovnaj P. Martínek a kol., 1982). Táto skutočnosť mohla súvisieť na jednej strane so vzrastajúcim vplyvom Sovietskeho zväzu, a aj s istou mierou spolupráce KSČ s jeho komunistickým hnutím. Naznačuje to aj O. Čmolík a kol. (1982), keď uvádza, že so silnejúcim vplyvom ZSSR mali čoraz väčší vplyv na výchovu detí a mládeže aj skúsenosti s ich mládežníckou organizáciou. Prejavili sa predovšetkým v oblasti:

- ideologických základov výchovy, ktoré vychádzali z komunistického hnutia,
- obsahového zamerania a organizačného usporiadania organizácie,
- vzťahov Pionierskej organizácie V. I. Lenina k ďalším spoločenským inštitúciám a jej začleneniu do politického a výchovného systému sovietskej spoločnosti.

Tieto skúsenosti sa premietli do činnosti ZSM a ZČM a tvorili východisko pre formovanie jednotnej mládežníckej organizácie na Slovensku i v Čechách. Napriek rovnakému zámeru sa situácia v oboch krajinách vyvíjala odlišne.

1. 2 Vznik jednotnej mládežníckej organizácie na Slovensku

Snahy o vytvorenie jednotnej mládežníckej organizácie pretrvávali na Slovensku ešte z predvojnového obdobia. Reálne sa začali naplňovať s postupujúcim oslobodzovacím frontom a so silnejúcim vplyvom KSČ. „V čase SNP nebolo ešte veľa času venovať viacej pozornosti otázke organizovanej mládeže. Bolo treba bojovať a čo najviac poškodiť nepriateľa. No práve tam v zákopoch, pri auto-

matoch, pri delách a tankoch sa už vedelo, že by mali mladí tvoriť v mierových pomeroch nerozborný celok.“⁸

O. Čmolík a kol. (1983, s. 35) uvádza, že základy jednotnej mládežníckej organizácie na Slovensku sa rozvíjali na lokálnej úrovni v mestách a na dedinách, kde mladí ľudia žili. Už v priebehu SNP si „povstalecká mládež v Tisovci, Hnúšti a Brezne založila organizáciu ZSM. V januári 1945 na východnom Slovensku vznikol Zväz mládeže Karpát“ (pôvodný názov bol Sväz mládeže Karpát, ďalej len ZMK).⁹ Združoval ruskú a ukrajinskú mládež žijúcu na území východného Slovenska.¹⁰ Jeho ústredie bolo v Prešove. Pracoval v jednotlivých okresných mestách východného Slovenska (J. Bartoš a kol., 1982).

Na podnet oblastného vedenia KSS 30. januára 1945 v Košiciach prebehla prvá schôdza mládežníkov, ktorí sa na nej rozhodli vybudovať jednotnú mládežnícku organizáciu – ZSM (J. Bartoš a kol., 1982). Vznikol na základe výzvy prípravného výboru Slovenského národného frontu v marci roku 1945 (O. Čmolík, 1983, s. 35). „Hoci ZSM spočiatku staval na predošlých spolkových tradíciách, noví funkcionári mu dávali (...) novú ideovú náplň. Objektívne sa zapájal do zápasu o nový charakter štátu s ľudovo-demokratickou orientáciou“ (R. Belan, 2015, s. 28). ZSM mal predstavovať „jedinú organizáciu, v rámci ktorej by sa mládež vychovávala v demokratickom duchu“ (J. Bartoš a kol., 1982, s. 282).

Oficiálnu podporu formujúcemu sa ZSM prejavilo aj vedenie KSS na svojej konferencii, ktorá sa konala 28. 2. 1945 v Košiciach.¹¹ Jej vtedajší predstaviteľ Gustáv Husák sa vyjadril: „Sme za jednotu

⁸ *Počiatky a vznik Jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na sjazde SSM v Baťovanoch 31. marca 1946.* SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 2.

⁹ Fungoval aj pod názvom Zväz karpatsko-ukrajinskej mládeže.

¹⁰ Po roku 1947 k ZSM a ZMK pribudol aj Zväz poľskej mládeže (pôvodný názov Sväz poľskej mládeže), ktorý združoval mládežníkov poľskej národnosti žijúcich na území Slovenska. Všetky tieto organizácie sa neskôr stali súčasťou ZSM (R. Belan, 2015).

¹¹ V krátkom čase začal v Košiciach vychádzať časopis ZSM Hlas mladých, ktorý sa už od druhého čísla volal Tribúna (J. Bartoš a kol. 1982, s. 288).

mládeže. Slovenská mládež pracovala jednotne za okupácie a jednotne bojovala v partizánskych oddieloch“ (J. Baroš a kol. 1982, s. 287). Potvrďuje to aj jedna z úloh, ktorú si vytýčila KSS na košickej konferencii: „sformovať jednotnú mládežnícku organizáciu, ktorá by sa podieľala na realizácii úloh v novej Československej republike“ (tamže, s. 287).

Vznik jednotnej mládežníckej organizácie podporovalo aj vyhlásenie prípravného výboru slovenského Národného frontu zo 17. 3. 1945. S víziou pripravovaného manifestačného zjazdu slovenskej mládeže vyzývalo na budovanie a rozširovanie jednotných zväzov slovenskej mládeže, ako aj samotnú prípravu delegátov na zjazd. V uvedenom vyhlásení sa hovorilo aj o rozšírení Národného frontu o jednotnú mládežnícku organizáciu. Mala sa stať jeho rovnocennou zložkou, k čomu nakoniec nedošlo. ZSM sa nariadením Revolučnej slovenskej rady č. 51/45 stal jedinou a jednotnou mládežníckou organizáciou na Slovensku (J. Bartoš a kol., 1982).

Stanovisko KSS prijaté na košickej konferencii, ktoré smerovalo k zjednoteniu mládeže na Slovensku, ovplyvňovalo ZSM a ZMK. Oba zväzy boli podľa O. Čmolíka a kol. (1983, s. 35) budované ako „jednotné, pokrokovú a demokraticky orientované organizácie, masové, nestraničné, združujúce mládež na budovanie ľudovodemokratického Československa“. ¹² Činnosť ZMK sa nezameriavala iba na prácu s mládežou. Ako prvý zo zväzov, ktoré koncom druhej svetovej vojny obnovili svoju činnosť, začal zakladať na východe Slovenska (Humenné, Snina a i.) aj svoje prvé pionierske oddiely (bližšie J. Gubricová, 2019). ¹³

¹² Smerovanie organizácií ako „pokrokovú a demokraticky orientovaných“ je potrebné vnímať v kontexte doby a v kontexte budovania ľudovodemokratického Československa.

¹³ ZMK pôsobil na území, ktoré bolo značne zdevastované druhou svetovou vojnou. To poznačilo aj jeho činnosť. Bola zameraná na riešenie základných životných, sociálnych a zdravotných potrieb detí. K činnostiam pionierov patrila starostlivosť o hroby padlých vojakov, zbery odpadových surovín a liečivých rastlín, ale aj hry, spev, vychádzky, záujmové krúžky a tábory (O. Čmolík a kol., 1983).

Spolu s oslobodzovacím frontom sa koncom apríla 1945 presunulo z východu Slovenska do Bratislavy aj ťažisko mládežníckeho hnutia. V západnej časti Slovenska prebiehal proces zakladania miestnych organizácií ZSM pomalšie. Podľa O. Pavlíka a kol. (1985) to mohlo súvisieť s ostrým bojom o jednotu mládeže,¹⁴ ktorý prebiehal medzi jednotlivými politickými stranami, najmä KSS a DS.

1.2.1 Predzjazdové obdobie

Presunom ústredia ZSM do Bratislavy sa začalo prípravné obdobie na zjazd, v rámci ktorého sa mal sformovať ZSM. V reakcii na uvedené udalosti v Bratislave vznikol prípravný výbor ZSM, ktorý mal „zvolať zjazd a dávať prvé organizačné pokyny“.¹⁵

Činnosť prípravného Ústredného výboru ZSM (ďalej len PÚV ZSM) v roku 1945 sa zameriavala predovšetkým na voľbu výboru, prípravu stanov a organizačných smerníc, ktoré formovali fungovanie zväzu.

Základným predpokladom fungovania PÚV ZSM bola voľba jeho predsedu a riadnych členov. Tá sa javila ako pomerne komplikovaná a bola predmetom viacerých zasadnutí. Formovať sa začala na prvom zasadnutí PÚV ZSM. Dokumentuje to aj Zápisnica č. 1 zo zasadnutia PÚV ZSM. Prvýkrát zasadal 17. mája 1945. Programom schôdze bola voľba PÚV ZSM, ktorý by bol vrcholným orgánom ZSM až do celoštátneho zjazdu mládeže. Jeho členmi boli zástupcovia KSS (Mojžišek, Vačková, Mafo, Dr. Pavlík), DS (Štefánik, Líška, Ryšavý, Dr. Belluš), partizáni (Dr. Ružanskij,

¹⁴ ZSM sa pôvodne formoval ako organizácia, ktorá združovala slovenskú mládež bez rozdielu politickej, náboženskej a sociálnej príslušnosti. S uvedenou koncepciou súhlasili KSS i DS. So silnejším vplyvom KSČ a s vývojom politického zápasu prešiel ZSM pod priamy vplyv komunistov.

¹⁵ *Počiatky a vznik jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na zjazde SSM v Bafovanoch 31. marca 1946.* SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 2.

Šolc), ale aj nestraníci (Rudaš, Bažany, Pálka, Likavec, Mikletič, Holčík).¹⁶

Voľba predsedu mala zaujímavý priebeh: „Hneď za tým prišlo sa k prerozdeleniu funkcií. Ako prvý bol navrhovaný predseda. Pán Štefánik navrhoval za predsedu Dr. Belluša. Nakoľko zástupcovia KSS navrhovali Dr. Pavlíka, ktorý by túto funkciu mohol tak isto zastávať ako Dr. Belluš, bolo by došlo k príp. nedorozumeniu medzi zástupcami KSS a DS. Pretože zväz mládeže je organizácia nestranícka, bolo by žiaduce, aby na čele tejto nepolitickej organizácie neboli ľudia, ktorí sú príliš politicky exponovaní, ako sú Dr. Pavlík a Dr. Belluš. Stanovisko väčšiny bolo takéto, preto ako druhý bol navrhnutý za predsedu Mojžišek. Návrh bol schválený, p. Mojžišek funkciu prijal a poďakoval za dôveru. (...) Navrhnuté bolo, aby bol schválený Národným frontom.“¹⁷

Vo formujúcom sa prípravnom výbore ZSM mala veľmi silné zastúpenie KSS a DS, ktorá mala polovicu členov. Ako paradoxné sa zdá, že napriek prvotným protestom na čelo ZSM ako „nestranickej organizácie“ bol zvolený (politicky menej exponovaný) člen KSS. Za zaujímavý možno považovať aj dodatok k zápisnici č. 1, v ktorom V. Štefánik naznačil, že v PÚV ZSM bude treba vykonať ešte zmeny.¹⁸ Predsedníctvo PÚV ZSM sa v krátkom čase aj reálne menilo. Na 5. schôdzi prípravného Ústredného výboru¹⁹ bol za predsedu zvolený kpt. Ružanskij a zmeny nastali aj v celom predsedníctve. Zástupcovia KSS si napriek voľbe predsedu kpt. Ružanského (kandidoval za delegátov zo strany partizánov) zachovali významný vplyv v predsedníctve. Potvrďuje to aj výrok P. Kubalu: „Na 99 % si zakladá a vedie zväz len Komunis-

¹⁶ *Zápisnica č. 1 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 17. V. (1945) v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 2.*

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Tamže, s. 3.

¹⁹ *Zápisnica č. 5 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 5. júna 1945 v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.*

tická strana.“ Na uvedenej schôdzi bola vznesená a schválená aj námietka, aby sa členmi Predsedníctva stali aj robotníci a roľníci,²⁰ čo sa v neskoršom období aj naplnilo. Na Konferencii ZSM v auguste 1945 v Turčianskom Sv. Martine sa stal (dočasným) predsedom Ústredného výboru ZSM Ernest Sýkora. Ten si svoju pozíciu obhájil v rámci voľby na I. celoslovenskom pracovno-manifestačnom zjazde ZSM v Baťovanoch a na dlhý čas sa stal aj jej riadnym predsedom.²¹

Popri voľbe PÚV ZSM a predsedníctva bola predmetom zasadnutí aj príprava Stanov ZSM. Ich príprava predstavovala dlhodobý proces. Otázka stanov bola otvorená na 2. zasadnutí PÚV ZSM, ktoré sa konalo 22. mája 1945 v Bratislave.²² Pomerne búrlivá diskusia sa viedla o zložení samotnej komisie, ktorá by sa na príprave stanov podieľala. V. Štefánik tlmočil návrh Národného frontu, aby do procesu vypracovania stanov boli zapojení delegáti KSS a DS. Tento návrh sa stretol s nepochopením zo strany delegátov za partizánov a nestranických delegátov, ktorí „boli účastní boja a majú prvotné právo“.²³ S touto požiadavkou V. Štefánik nesúhlasil, „povedal, že nemôže pracovať na niečom, keď nevie, na akom základe to stojí a na akom základe má pracovať“.²⁴ Z diskusie, ktorá prebehla na 2. zasadnutí PÚV ZSM, bol zrejmý záujem KSS o kontrolu procesu prípravy stanov. Napriek búrlivej diskusii nakoniec došlo ku kompromisu a bola vytvorená zmiešaná komisia pre tvorbu stanov. Tie boli prijaté až na I. celoslovenskom pracovno-manifestačnom zjazde ZSM v Baťovanoch.²⁵

²⁰ Zápisknica zo schôdze Predsedníctva SSM, ktorá sa konala dňa 8. júna 1945 v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

²¹ Zápisknica z I. celoslovenského pracovno-manifestačného sjazdu Sväzu slovenskej mládeže, ktorý sa konal dňa 28. – 31. marca 1946 v Baťovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

²² Zápisknica č. 2 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 22. mája 1945 v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

²³ Tamže.

²⁴ Tamže.

²⁵ Zápisknica z I. celoslovenského pracovno-manifestačného sjazdu Sväzu slovenskej mlá-

Pomerne veľa pozornosti sa v uvedenom období venovalo aj diskusiám o (ne)straníckosti zväzu, ktorý sa v svojich začiatkoch navonok prezentoval ako nestranický. Avšak realita bola od začiatku iná. Tento kontext potvrdzuje aj vyhlásenie, ktoré zaznelo na 3. zasadnutí PÚV ZSM. Dr. Pavlík na jednej strane tvrdí, že „NF nechce, aby mládež bola vychovávaná na základoch straníckej parity, ale chce, aby mládež bola zjednotená v jednotný ZSM“. A zároveň dodáva, že „je nutné, aby bol prípravný výbor, v ktorom by boli spoľahliví ľudia, ktorí by viedli organizáciu mládeže. Strany nemajú byť na to, aby tento zväz viedli, ale aby ho založili a majú podávať námietky proti niektorým členom, ktorí sú nestranícki a prípadne by boli nespoľahliví“,²⁶ čím potvrdzuje „dohľad“ strán (predovšetkým silnejúcej KSS) nad jej vedením a činnosťou.

Napriek zdaniu, že sa pri budovaní jednotnej mládežníckej organizácie postupovalo v ZSM jednotne, O. Pavlík a kol. (1985, s. 642) píše, že „Zástupcovia DS boli na začiatku proti jednotnej organizácii mládeže a prípravný výbor zneužívali na oslabovanie ZSM“. Potvrdzuje to aj O. Čmolík a kol. (1983, s. 37) a uvádza, že: „útoky proti jednotnosti (...) zo strany demokratickej na Slovensku (...) časom silneli (...) usilovala o vytvorenie federácie organizácie mládeže, o vyňatie organizácie katolíckej a evanjelickej mládeže (pôvodný názov Sväz katolíckej mládeže, ďalej len ZKM a Sväz evanjelickej mládeže, ďalej len ZEM) spod vplyvu ZSM a tiež požadovala, aby jej členovia ZSM opustili“. Tieto pokusy sa stupňovali aj v nasledujúcich rokoch, avšak zjednocujúci proces mládeže v ZSM ovplyvnili iba minimálne.

Na 3. schôdzi PÚV ZSM bola znova otvorená otázka zjednocovania spolkov. Išlo o konfesijné a telovýchovné spolky. „My tieto spolky nechceme likvidovať, ale chceme ich usmerniť. Tieto spolky

deže, ktorý sa konal dňa 28. – 31. marca 1946 v Baťovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

²⁶ Zápiska č. 3 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 25. mája 1945 v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

sú ZKM a ZEM. My tieto spolky nemôžeme rozpustiť, my sa s nimi môžeme len dohodnúť a povedať im, aby sa obmedzili na výchovu nábožensko-mravnú a aby nám nesiahali do našich vecí ako je kultúra, telovýchova a musíme ich upozorniť, zvlášť ZMK, aby nezabraňoval členstvu byť členom v ZSM. Konfesijné spolky nevčleňovať do ZSM. Potom hovoril tiež o Sokolovi a Orlovi. Tieto spolky na Slovensku nemajú žiadnu tradíciu a okrem toho, tieto spolky okrem telovýchovy mali aj politickú výchovu, preto je žiaduce, aby sa neobnovili.“²⁷ Zo zápisnice vyplynulo aj stanovisko voči vysokoškólakom, ktorí taktiež mali byť organizovaní v ZSM, ako aj o telovýchovných kluboch, ktoré „budú samostatné, ale usmerňované štátnym úradom, mládež môže byť organizovaná v kluboch, ale pod podmienkou, že bude v ZSM. Každý klub to bude mať v stanovách. ZSM si vyhradzuje právo disponovať s touto mládežou“.²⁸

Na jednotlivých zasadnutiach sa formovalo aj fungovanie zväzu. Na 4. zasadnutí prípravného Ústredného výboru ZSM bolo predmetom rokovania schválenie ZSM v SNR kvôli jej uzákoneniu, organizačným smerniciam, ktoré sa týkali:

- vymedzenia veku členov ZSM,²⁹
- pozmenenia označenia „jediná organizácia“ na „celonárodná organizácia“,
- statusu vysokoškólakov v ZSM,³⁰
- formovania organizačných zložiek zväzu: „Jednotlivé zväzy sa nebudú menovať zväzy, ale združenia. Základnou jednotkou ZSM bude miestne združenie, toto bude podliehať okresnému,

²⁷ O. Pavlík a kol. (1985, s. 638) uvádza, že ZEM „svojou činnosťou mal byť protiváhou k mládežníckym a študentským organizáciám, ktoré rozvíjali činnosť v duchu demokratickom, pokrokovom a revolučnom. Rozpustený bol 6. 8. 1945“.

²⁸ *Zápisnica č. 3 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 25. mája 1945 v Bratislave.* SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 2.

²⁹ Na 4. zasadnutí prípravného Ústredného výboru ZSM sa diskutovalo o vekovej hranici jeho členov. Výbor neurčil hornú vekovú hranicu členov. Ako dolnú hranicu členstva určil vek 6 rokov.

³⁰ Potvrdil ich stav z predchádzajúcich schôdzí, a teda že vysokoškóláci budú mať v rámci ZSM osobitú sekciu, ktorá bude riešiť ich záujmy.

okresné oblastnému, tých bude 5 a oblasti ústrediu. Ústredie sa nebude menovať združenie, ale zväz“,

- vymedzeniu prijímania príslušníkov národnostných menšín do zväzu: „Členmi jednotlivých združení sa môžu stať Slovania, Maďari a Nemci nemôžu byť členmi ZSM“,³¹
- prezentovaniu činnosti ZSM v tlači: „Br. tlač. referent Topoľský má si pripraviť celý redakčný aparát, aby nové číslo už na nové základy prestaveného denníka „Prerod“³² mohol už 26. vyjsť, a aby tým bola dostatočne reprezentovaná tlač ZSM“. ³³

Ako vyplýva z uvedeného, proces formovania ZSM, ako aj jeho zjednocovania bol dlhodobý a zložitý. Možno ho sledovať aj v rámci regionálnych zjazdov v Košiciach a v Pezinku.

1.2.2 Zjazdové obdobie

Prvý regionálny zjazd ZSM sa konal v dňoch 23. a 24. júna 1945 v Košiciach. Predstavoval prvý krok ku koncipovaniu jednotného zväzu na Slovensku. Svedčí o tom aj prijaté vyhlásenie: „Tvoríme a uvádzame do života jednotný Zväz slovenskej mládeže. Každý z nás pochopí potrebu jednotného združovania sa a súhlasí, keď zviažeme do jedného celku všetky bývalé spolky. Zlúčime v sebe telovýchovu, skauting, šport, umenie, literatúru, hudbu (...) Skautovi dáme všestrannú možnosť, aby skauting pestoval, sokolovi, orlovi a iným zas možnosť, aby cvičili a pretekali, hudobníci, hercovia, ochotníkovia, spevákovi, literárnemu i náboženskému pracovníkovi všetky podmienky, aby pokračoval v začatej práci v novom duchu, v duchu spravodlivosti, lásky, slobody a bratstva“ (R. Belan, 2015, s. 29).

³¹ Zápiscnica č. 4 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 1. júna 1945 v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

³² Časopis Prerod začal vychádzať v júni 1945 v Bratislave ako týždenník ZSM (O. Pavlík a kol., 1985).

³³ Zápiscnica z I. výborovej schôdzky SSM konanej dňa 17. augusta 1945 v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

O mesiac neskôr, 28. júla 1945, sa konal druhý regionálny (západoslovenský) zjazd ZSM v Pezinku. Mal manifestačno-pracovný charakter. V rezolúcii, ktorú zjazd prijal, sa delegáti prihlásili k princípu jednoty organizácie. Zároveň privítali rozhodnutie Slovenského Národného frontu, podľa ktorého „nebude možné mimo rámca ZSM organizovať mládež na spolkovom základe“ (Faksimile rezolúcie ZSM prijatej na I. západoslovenskom oblastnom zjazde ZSM v Pezinku, in: R. Belan, 2015, s. 29). Na oblastnom zjazde v Pezinku bola prijatá aj rezolúcia, zdôrazňujúca účasť mládeže na plnení úloh spojených s obnovou vojnou zničeného hospodárstva. Delegáti tiež prijali návrh, aby sa nadviazal styk so zástupcami českej mládeže, a aby bolo vytvorené celoštátne ústredie mládeže zo zástupcov ZSM a ZČM (O. Pavlík a kol., 1985).

Medzníkom vo vývoji ZSM v jeho začiatkoch bol aj zjazd v Martine (v niektorých zdrojoch sa uvádza aj ako konferencia, napr. G. Husák, 1946). Konal sa v dňoch 14. a 15. augusta 1945 a mal pracovný charakter. Ujasňovali sa na ňom zásadné ideové, politické a východné otázky celej mladej generácie. Do ich princípov a činnosti sa preniesli aj skúsenosti komunistickej strany z predvojnového úsilia o jednotu mládeže (O. Čmolík, 1983).

Zjazd v Martine riešil aj niektoré vnútorné problémy, ktoré súviseli s procesom zjednocovania. „Komunistická a vtedajšia Demokratická (strana), združené v NF, sa vyslovili za jednotný Zväz slovenskej mládeže, predsa len jedna z nich – Komunistická strana – to myslela s jednotnou mládeže a so zväzom úprimne. (...) Prvý raz to bolo na celoslovenskej konferencii ZSM, konanej v auguste 1945 v Turčianskom Sv. Martine. Tu „demokratickí“ rozbíjači jednoty mládeže bojovali za myšlienku vytvoriť federáciu rôznych záujmových spolkov a nad nimi zriadiť akýsi koordinačný výbor, ktorým mal byť ZSM a k tomu bez práva zasahovať do práve koordinovaných zložiek. Konferencia tento návrh zamietla.“³⁴ Zjazd tiež

³⁴ SÚV ČSM. (1951). *O práci Československého svazu mládeže na Slovensku. Zpráva Slovenského ústredného výboru k slovenskému sjazdu ČSM v Bratislave 25. – 27. V. 1951.* SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, zjazd, š. č. 580, r. 1951, s. 8.

schválil stanovy a organizačnú štruktúru ZSM a zvolil jeho ústredný výbor (ďalej len ÚV ZSM). Za jeho riadneho predsedu zvolil dovtedy dočasného predsedu Ernesta Sýkoru (O. Pavlík a kol., 1985). Stanovy prijaté na zjazde v Martine boli iba dočasné a na schôdzi Predsedníctva ZSM 7. septembra 1945 v Bratislave sa diskutovalo o ich prepracovaní, „pretože nám záleží, aby boli čo najdokonalejšie a v najkratšej dobe podané k schváleniu. Stanovy, ktoré prepracovávame sú len prozatímne, ako také budú len internými“.³⁵

Na martinskú konferenciu nadväzovala aj celoslovenská porada (O. Pavlík a kol., 1985, s. 642 ju uvádza ako konferenciu) v Ružomberku, ktorá sa konala 28. augusta v rámci osláv SNP. Na rozdiel od konferencie v Martine mala slávnostný charakter. V rámci nej sa prvýkrát po oslobodení stretli mládežníci zo Slovenska so zástupcami Zväzu českej mládeže.³⁶ Práve na uvedenej konferencii sa na základe prvých kontaktov zástupcov ZSM a ZČM dohodlo vytvorenie spoločného ústredia ČZM.

1.3 Vznik jednotnej mládežníckej organizácie v Čechách

Povojnová politická diferenciacia smerovania Československej republiky sa prejavila aj na smerovaní mládežníckeho hnutia. Podobne ako na Slovensku, aj v Čechách vystúpila do popredia otázka budovania jednotnej mládežníckej organizácie, o ktorú sa zasadzovala predovšetkým KSČ. Tá sa všemožne snažila hnutie ovplyvňovať v duchu socialistického smerovania republiky.

³⁵ Zázpisnica zo schôdze Predsedníctva SSM, konanej dňa 7. septembra 1945 v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

³⁶ Počiatky a vznik jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na sjazde SSM v Baťovanoch 31. marca 1946 v Baťovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 2.

1.3.1 Historické a politické pozadie

Myšlienka „jednoty mládeže“ podporovaná KSČ sa dotýka najmä mládežníckych organizácií a spolkov, ktoré pôsobili na fronte v období druhej svetovej vojny a zúčastnili sa na národno-oslobodzovacom boji a i na povojnovom budovaní republiky. Hlavným iniciátormi vzniku jednotnej detskej a mládežníckej organizácie v Čechách boli komunisti, ktorí pracovali v odbojovej skupine Mládež Hnutie za slobodu (MHZS).³⁷ Do Ústredného národného výboru mládeže (ďalej len ÚNV) sa zapojilo pomerne veľa mládežníckych hnutí, zborov a skupín.³⁸ ÚNV predstavoval koordinačný výbor, ktorý mal zároveň predstavovať vedenie jednotnej organizácie mládeže. Už v apríli 1945 sa stal zástupcom mládeže

³⁷ Túto skupinu vytvorili začiatkom roku 1944 mladí ľudia na čele s Václavom Koutným (bol členom komunistickej strany ešte pred druhou svetovou vojnou), ktorí boli pôvodne členmi organizácie Hnutie za slobodu, avšak nesúhlasili s jej pravicovým zameraním. Václav Koutný sa za KSČ dostal do predsedníctva Hnutia za slobodu, v ktorom boli zástupcovia jednotlivých politických strán. Práve V. Koutný, ako vedúca osobnosť MHZS, sa stala kľúčovou osobnosťou pri vytvorení jednotnej mládežníckej organizácie. V rámci práce v hnutí si vzal za úlohu prácu s mládežou. Organizácia MHZS (niekedy sa nazývala aj ako revolučné hnutie mládeže) nemala pevnú organizačnú štruktúru. Tvorili ju rôzne skupiny profesionálne alebo záujmovo orientovaných mladých ľudí. Z časti jej členov sa neskôr vyformovala skupina Mladej fronty. Mládež v Hnutí za slobodu sa pripravovala na ozbrojené stretnutia s nacistami a bola známa aj rôznymi sabotážami. Pri tejto činnosti spolupracovala s rôznymi organizáciami, ako napr. s komunistickou organizáciou Aktív, ale aj s nekomunistickou organizáciou odbojárov Spravodajská brigáda, ktorej základ tvorila junácka skupina Zbojník a i. (J. Bartoš, a kol., 1982).

³⁸ Patrili k nim MHZS vedené V. Koutným, mladí kultúrne pracovníci z MHZS, skupiny S. Krejčíka, D. Koutníka, L. Jarolímkova, M. Matějku, V. Trnku, B. Verneřa, Z. Mareša, R. Mrázka, skupina Aktív L. Mahlera a J. Havelky, skupiny J. Pastora, F. Miškovského, skupiny M. Petrána, A. Haškovca, skupina Světlého a Nachtmana, organizácia pokrokových vysokoškolákov na čele s J. Kazimourem, J. Srnkou a L. Tůmou. Ďalej to boli niektoré ilegálne odbojové bunky mládeže, pracujúce v oddieloch Luftschutz-polizei, niektoré oddiely, ktoré riadil štáb brdských partizánov, niektoré mládežnícke skupiny sociálnodemokratickej strany, skupina valašskej a lašskej mládeže z Ostravska (J. Bartoš a kol., 1982).

v Českej národnej rade. Veľa sa diskutovalo o názve organizácie.³⁹ Jednotná mládežnícka organizácia nakoniec dostala pomenovanie ZČM (J. Bartoš a kol., 1982).

V tom období sa tvoril aj jej program a štruktúra, avšak tento proces bol utlmený rýchlo sa meniacou situáciou v posledných týždňoch pred oslobodením. ÚNVM mal spojiť rôzne odbojové mládežnícke skupiny s cieľom zmobilizovať sily v záverečných bojoch s fašistami a zapojiť sa do povstania (tamže).

Podstatne väčšie možnosti vznikli po oslobodení v máji 1945. Ako uvádza B. Hofbauer (1966), v súlade so zámerom KSČ budovať masové pokrokové organizácie jednotlivých zložiek, začali vznikať podmienky na zjednotenie mládeže. KSČ sa cez spriaznených členov ÚNVM (niektorí z nich boli priamo členmi KSČ⁴⁰) snažila ovplyvňovať činnosť formujúceho sa ZČM a „už od samotného počiatku fungovania jednotnej mládežníckej organizácie sa jej KSČ snažila dať správny smer“ (J. Bartoš a kol., 1982, s. 286). ÚNVM zohral v procese prípravy jednotnej mládežníckej organizácie na území Čiech kľúčovú úlohu. Zjednotil mládežnícke skupiny a organizácie, ktoré v procese boja proti fašizmu vystupovali viacmenej izolovane. „Zároveň mal veľkú zásluhu na tom, že mládež vstupovala do novej republiky už čiastočne pripravená na budovateľské úlohy, s vlastnou jednotnou organizáciou. ÚNVM dokázal podchytiť pozitívny prístup mladých ľudí k ľudovo-demokratickej republike a orientovať ich v duchu línie KSČ k plneniu programu národného frontu“ (tamže).

Zväz českej mládeže podľa R. Belana (2015) našiel v svojich začiatkoch oporu okrem KSČ aj ďalších v politických stranách. Išlo o strany Národného bloku pracujúceho ľudu miest a vidieka. Tvorili ho KSČ, Československá sociálna demokracia a Českosloven-

³⁹ V hre boli názvy: Revolučná mládež, Mládež národnej fronty, Revolučné hnutie mládeže. Za zaujímavé považujeme, že ako názov jednotnej organizácie mládeže sa objavil aj Zväz socialistickej mládeže (J. Bartoš a kol., 1982).

⁴⁰ Potvrďuje to J. Bartoš a kol. (1982), ktorý uvádza, že ÚNVM bol priamo napojený na ilegálnu sieť KSČ cez V. Koutneho, ktorý sa stal aj členom jej dočasného vedenia v marci 1945 po zatknutí vedenia pražského kraja KSČ.

ská strana národnosocialistická, ktoré boli vládnyimi stranami.⁴¹ Ich hlavní predstavitelia K. Gottwald, Z. Fierlinger a P. Zenkl uzavreli 8. júna 1945 dohodu, ktorou sa poprední predstavitelia vládnych strán zaviazali, že budú úzko spolupracovať a spoločne postupovať vo všetkých otázkach verejného života. „Strany Národného bloku sa zhodujú, že v oslobodenej republike majú byť všetky odborové, družstevné, záujmové, kultúrne, telovýchovné a iné nestraničné organizácie, ako aj organizácie mládeže, budované hneď od počiatku ako organizácie jednotné národné, na politických stranách nezávislé, s dobrovoľným členstvom a demokratickým voleným vedením. Strany Národného bloku sa zaväzujú nevytvárať vlastné stranické organizácie mládeže, ale budú spolupracovať na vybudovaní jednotného Zväzu českej mládeže, ktorý združuje mládež na nestraničnom celonárodnom základe, v ktorom bude organizovaná predovšetkým pracujúca mládež miest a vidieka, mládež robotnícka, roľnícka, študentská atď.“⁴²

Tento proces však už v krátkom čase narúšali viaceré strany, ktoré začali vytvárať vlastné mládežnícke organizácie (bližšie J. Michňák a L. Niklíček, nedatované, s. 8), ktoré neskôr vyvíjali rôzne aktivity zamerané na narúšanie jednoty ZČM (bližšie O. Čmolík a kol., 1983, s. 37).

1.3.2 Formovanie Zväzu českej mládeže

Podobne ako na Slovensku, aj činnosť ZČM sa koncipovala na viacerých pracovných konferenciách.

Jednou z nich bola aj pracovná konferencia ZČM, ktorá sa konala 5. – 7. júla 1945 v Radhošti a po jej ukončení začal ZČM formálne pracovať. Účastníci konferencie schválili Stanovy ZČM a zvolili

⁴¹ Štvrtou vládnu stranou v Čechách bola Československá strana lidová (R. Belan, 2015).

⁴² Dohoda o spoločnom postupe strán Národného bloku pracujúceho ľudu, mest a venkova (in: R. Belan, 2015, s. 32).

dočasný Ústredný výbor ZČM. Zväz českej mládeže začal oficiálne rozvíjať svoju činnosť ako „jednotná a výlučná organizácia českej mládeže“, ktorá „združuje českú mládež za účelom ideovej, politickej, kultúrnej a mravnej výchovy, háji jej záujmy a reprezentuje ju doma i v zahraničí“ (Stanovy SČM, in: R. Belan, 2015, s. 32).

Zväz českej mládeže predstavoval organizáciu, ktorá fungovala „na rovnakom podklade ako ZSM a združuje na území Čiech všetku slovanskú mládež, československej štátnej príslušnosti bez rozdielu straníckej, stavovskej alebo náboženskej príslušnosti“.⁴³

ZČM a ZSM už od roku 1945 pracovali ako paralelné organizácie na federálnom základe. Ich činnosť koordinovalo Ústredie mládeže Československej republiky, ktoré o. i. zastupovalo československú mládež v medzinárodných organizáciách (O. Pavlík a kol., 1984, podobne aj O. Čmolík a kol., 1983).

Ako vyplýva z viacerých uvedených dokumentov zachytávajúcich obdobie vzniku ZSM a ZČM, zväzy od svojho začiatku presadzovali a bojovali za myšlienku jednoty. V rokoch 1945 – 1949 postupne „začlenili“ do svojich radov všetky mládežnícke a detské organizácie, ktoré po ukončení druhej svetovej vojny obnovili svoju činnosť. Jednu z organizácií, ktorá bola predmetom záujmu ZSM i ZČM (neskôr aj ČZM), predstavoval aj Junák. Jeho silnú stránku videl ČZM najmä v jeho širokej členskej základni, ako aj v prepracovanom systéme práce s deťmi.

⁴³ *Počiatky a vznik jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na sjazde SSM v Baľovanoch 31. marca 1946 v Baľovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 12.*

2. ORGANIZÁCIA JUNÁK A JEJ VÝVOJ V POVOJNOVOM OBDOBÍ

Výchovný systém Junáka v povojnovom Československu nadviazal na osvedčený výchovný systém v predvojnovom období. Jeho činnosť bola podľa O. Čmolíka a kol. (1983) v rokoch okupácie zakázaná.⁴⁴ Obnovená bola hneď po oslobodení v máji roku 1945.

Organizácia Junák, „ktorú nacisti rozpustili a ktorej členovia sa zúčastňovali na domácom a zahraničnom protifašistickom odboji, získala (...) spoločenskú prestíž“ (O. Čmolík a kol., 1983, s. 41). To malo vplyv aj na rastúcu základňu jeho členov v Čechách i na Slovensku. Rozhodujúca časť členskej základne bola v Čechách. Na Slovensku bola základňa Junáka v predvojnovom i povojnovom období podstatne menšia. Povojnový Junák nadviazal a pracoval na princípoch predvojnového Junáka. „Túto kontinuitu sústavne podporovalo aj obnovené celoštátne vedenie Junáka. Uplatňovalo ju vo všetkých hlavných smeroch a súčasne tým bránilo pokroko-

⁴⁴ Časopis Činovník v roku 1946 uverejnil preklad správy z amerického časopisu „Boy scout Victory Service News“ z februára roku 1945, ktorá dokumentuje pôsobenie skautov v podzemnej činnosti. Dokumentuje to na príbehu Jana Smudka: „(...) bol spojku medzi podzemnými pracovníkmi v Prahe a Domažliciach, ktoré sú mestom neďaleko nemeckých hraníc. Bol poverený úlohou vyhodiť do povetria vlak so strelivom. Plán bol pripravený, ale 10. marca 1940 bol viacerí z účastníkov zatknutí a Gestapo začalo vyšetrovanie. Prišlo si aj pre Smudka, ale ten sa bránil a jedného z gestapákov zastreľil a dvoch zranil. Nemci na neho vypísali veľkú odmenu, ktorú spolu s fotografiou vyvesili po celej krajine. Všetka časť československému ľudu. Nenašiel sa nikto, kto by zradil tohto muža (...) našiel vďaka pomoci, ktorej sa mu dostávalo z rôznych strán, cestu k československej armáde vo Francúzsku“ (Československí skauti pomáhajú v podzemnej činnosti. Preklad správy zverejnenej v americkom časopise „Boy scout Victory Service News“ z februára roku 1945. Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy. roč. XXXIII (1946), č. 1, s. 9). Uvedená správa môže potvrdzovať čiastočné pôsobenie skautov počas druhej svetovej vojny.

vým zmenám vyplývajúcim z nových spoločenských zmien“ (tamže).

2.1 Vznik Junáka

Činnosť Junáka bola veľmi dobre prepracovaná, premyslená a pestrá. Junák venoval veľkú pozornosť aj metodologickej príprave vedúcich (porovnaj O. Pavlík a kol., 1985), čo taktiež prispelo ku kvalitnej činnosti. B. Řehák (1945)⁴⁵ uvádza, že junácka výchova bola prerokovaná aj z hľadiska medicínskeho kvôli jej primeranosti a bezpečnosti.

Podľa K. Průchu (1945) bolo cieľom junáckej výchovy dopĺňať školskú výchovu. Malo ísť predovšetkým o mimoškolskú činnosť a seba výchovu detí, bez závislosti od školy. Jeho činnosť sa mala realizovať predovšetkým formou praktických a samostatných činností v malých kolektívoch, ktoré sa vytvárali na základe spoločných záujmov (R. Belan, 2015). Veľká pozornosť bola venovaná rôznym záujmovým činnostiam, ako napr. spevu, leteckému a motoristickému skautingu – v oblasti technickej náplne a i. Pozornosť bola venovaná aj potrebe správnej orientácie junáctva v aktuálnych verejných pomeroch (B. Řehák, 1945).⁴⁶ K hlavným formám činnosti Junáka patrili aj vychádzky, výlety, exkurzie, turistická činnosť a letné tábory (O. Čmolík a kol., 1983).

Junák mal dobre premyslenú štruktúru, napriek tomu, že bol vnútorne diferencovaný. „Rôznorodosť potrieb jednotlivých členov hnutia (napr. vidiecke skupiny, Junácka robotnícka mládež a i.) vyvolal na jednej strane potrebu decentralizácie, avšak na druhej strane potrebu uchovávaní jednotnosti a rýdzosti výchovy, ktorá sa

⁴⁵ Řehák, B. (1945). Problémy Junáka. In *I. sjezd výchovného odboru Junáka a junáckých prodesorů 1.-2. XII.1945 v Praze*. Praha: Junák. Ústředí skautské výchovy. Nespracovaný fond IUVENTA (ďalej len NF IUVENTA), archívny spis (ďalej len a. s.) A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁴⁶ Tamže.

Fotografia č. 1. Zborový tábor skautského zboru v Levoči. Uskutočnil sa pod vedením Rudolfa Juríka na Orave pravdepodobne v roku 1948.

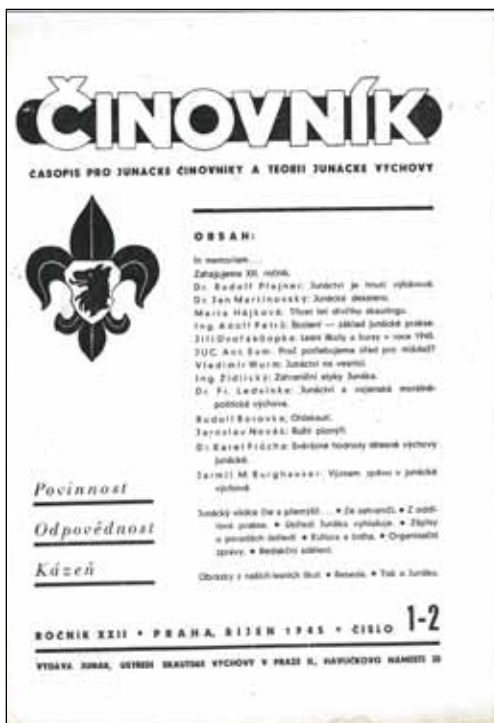
(Zdroj: Súkromný archív p. Jozefa Mikloša)

dosiahla kodifikáciou hlavných zásad junáckej výchovy a výcviku, povinnosťami a normami pre niektoré slávnostné obrady vo forme Junáckeho poriadku“ (R. Belan, 2015, s. 50).

Junák si získaval popularitu aj rozsiahlou publikačnou činnosťou, a to časopismi pre svojich členov (fungovali čitateľské kluby pri junáckych časopisoch napr. Činovník,⁴⁷ Junák⁴⁸ a Slovenský ju-

⁴⁷ Časopis Činovník začal znova vychádzať v roku 1945 (do roku 1939 vychádzal pod názvom Vůdce, v roku 1940 zanikol spolu s celým skautským hnutím). Vydával ho Československý junák, zväz skautov a skautiek. Vychádzal ako mesačník (10 čísel ročne počas celého roka okrem prázdnin). Bol venovaný činovníkom. Obsahoval metodické usmernenia pre prácu Junáka, informácie o aktuálnom dianí v organizácii, o vychádzajúcich publikáciách a pod.

⁴⁸ Časopis Junák začal vychádzať v septembri roku 1945. Vydávalo ho Ústredie skautskej výchovy.

Obr. 1. Titulný list časopisu Činovník č. 1 – 2 z roku 1945
(Zdroj: Súkromný archív autorky)

nák⁴⁹ a i.), literatúrou s beletrizovanou metodikou činnosti junáckych oddielov a letných táborov, ale aj metodickými príručkami pre vedúcich a ostatných funkcionárov Junáka.

Jeho členská základňa sa veľmi rýchlo rozširovala a o členstvo v hnutí Junák bol veľký záujem. Tento trend bol podľa B. Hoffbauera (1966) pochopiteľný, pretože súvisel s novými možnosťami združovania sa mládeže vo vlastnej organizácii po ukončení druhej svetovej vojny. Nadšenie mládeže hnutím podnecovalo k požia-

⁴⁹ V roku 1946 začal vychádzať aj časopis Slovenský junák. Obsah časopisu Slovenský junák bol zameraný na podporu činnosti junáckych oddielov. Vychádzali v ňom správy o medzinárodných cestách skautov, príbehy s mravným ponaučením, citáty, hádanky, básničky a pesničky so skautskou tematikou, návrhy na ručné práce, kurz esperanta, odkazy redakcie a i.

dvakrát častejších schôdzok. „Počet schôdzok sa ustanovil na jednu týždenne a dve vychádzky mesačne, aby „chlapca mala aj rodina“ (B. Řehák, 1945, s. 2).⁵⁰ Narastajúci záujem o členstvo v Junáku so sebou prinášal aj isté problémy: „Na základe rýchleho nárastu členskej základne bolo potrebné riešiť problém vonkajšej reprezentácie skautingu (najmä správanie nováčikov hnutia) na verejnosti. Pre tento účel mali slúžiť pripravované príručky a Činovník“, ako aj „problémy súvisiace s nárastom členskej základne v oblasti technickej a materiálnej zabezpečenia, s nedostatkom priestoru pre klubovne, táboriská a i.“ S nárastom členskej základne súvisela aj potreba „prípravy oblastných, okrskových a strediskových vedúcich (...) potreba vypracovania novej náplne junáckej výchovy pre chlapcov starších ako 17 – 18 rokov (roveri)“ ako potenciál prípravy nových vedúcich oddielov (tamže, s. 2).⁵¹ Príprava vedúcich prebiehala v rámci lesných škôl (J. Mikloš, 2017).

Popri obnovujúcej sa činnosti povojnového Junáka sa rozvíjala aj jeho spolupráca s inými organizáciami. Obnovený Junák rozvíjal spoluprácu s Klubom českých turistov,⁵² kde išlo o naplnenie spolupráce na základe dohody z medzivojnového obdobia, ako aj s hnutím Sokol.⁵³

⁵⁰ Řehák, B. (1945). Problémy Junáka. In *I. sjezd výchovného odboru Junáka a junáckých prodesorů 1.-2. XII.1945 v Praze*. Praha: Junák. Ústředí skautské výchovy. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 2.

⁵¹ Tamže.

⁵² Spolupráca s Klubom českých turistov sa javí ako pomerne úzka. B. Hofbauer (1966, s. 80, 81) uvádza, že k jej prerušeniu nedošlo ani počas druhej svetovej vojny, dokonca Klub českých turistov predstavoval počas druhej svetovej vojny v istom zmysle kryciu organizáciu pre činnosť Junáka. „Časť jeho spolupracovníkov (Junáka) sa po Mníchove a počas okupácie nezmlerila s kapitulovaním jeho vedenia a od roku 1941 začala deti a mládež organizovať v Klube českých turistov, ktorý k tomu v danej situácii poskytoval legálne možnosti (...) Celkom mali 12-tisíc členov, z toho v Prahe ich bola polovica“.

⁵³ Spolupráca Junáka a Sokola nebola bezproblémová. „Ústredie Junáka si praje, aby pomer k Sokolu, odhladiadnuc od všetkých nevľúdností, o ktorých občas dostávame správy, bol korektný a priateľský a žiada všetkých činovníkov, aby všemožne prispeli k vytvoreniu dobrého pomeru a zamedzili výstrelkom mládeže, ktoré by mohli zadávať podnety k sťažnostiam“ (B. Řehák, 1945, s. 3, 4).

2.2 Prvé pokusy o začlenenie Junáka do zväzov na Slovensku a v Čechách

Vývoj povojnového Československa bol poznačený politickou situáciou. Jednotiaci činiteľ – boj proti fašizmu, postupne slabol a do popredia sa dostávali triedne protiklady. Na základe politického rozdelenia sveta silnel politický vplyv KSČ a s ním aj snahy o uskutočnenie „demokratickej“ revolúcie a následný prechod k socialistickej spoločnosti. Na druhej strane mali stále silnú pozíciu „buržoázne sily“, ktoré sa snažili tento proces zastaviť a posilniť svoje pozície v štáte (P. Martínek a kol., 1982).

Tento boj sa prejavil aj detských a mládežníckych organizáciách, ktoré po vojne obnovili svoju činnosť. Môžeme to sledovať v zámere KSČ „naďalej pôsobiť v národnom a demokratickom smere na spoločenské organizácie zvnútra i zvonku a získavanie ich členov pre ľudovú demokraciu“ (B. Hofbauer, 1966, s. 82). Tento proces veľmi významne zasiahol aj Junáka. Povojnový Junák „združoval vo svojom zbere vedúcich politicky rôznorodé sily, ktoré sa usilovali o protichodnú orientáciu Junáka. Pokrokoví členovia sa usilovali o modernizáciu Junáka v politickom, obsahovom a organizačnom zmysle. Buržoázne zameraní členovia na druhej strane usilovali o oslabenie spoločenského aspektu jeho činnosti, t.j. činnosti v prospech ľudovej demokratickej republiky a o celkový obrat doprava“ (P. Martínek a kol., 1982, s. 76).

Prejavilo sa to najmä vo vzťahu k vstupu Junáka do ZSM na Slovensku a do ZČM v Čechách. Napriek tomu, že išlo de facto o tú istú (v tomto čase ešte nezjednotenú) organizáciu v rámci jednej krajiny, situácia so vstupom do zväzu sa v oboch krajinách líšila. Kým, ako uvádza R. Belan (2015), Slovenský junák sa prihlásil za kolektívneho člena ZSM, a zároveň aj v telovýchovnej organizácii, proces včlenenia českého Junáka bol podstatne komplikovanejší.

Snahy o začlenenie českého Junáka do ZČM sa začali rozbiehať takmer súčasne s jeho rozbiehajúcou sa činnosťou. R. Belan (2015) uvádza, že tento proces bol v Čechách veľmi komplikovaný a riešil sa až na ministerskej úrovni. Rokovania medzi predstaviteľmi

Junáka, ZČM a Ústredného národného telovýchovného výboru sa viedli za účasti ministra školstva a osvetu prof. Z. Nejedlého a ministra informácií V. Kopeckého.

Pokusy o začlenenie českého Junáka do ZČM narážali na vnútorný odpor. Až po náročných rokovaníach v jeseni roku 1945 došlo k dohode o pridružení Junáka do ZČM ako tzv. kolektívneho člena s vnútornou autonómiou. Dohoda o začlenení Junáka do ZČM bola 9. septembra 1945 predložená a schválená na Valnom zhromaždení Junáka v Prahe (B. Hofbauer, 1966). Prijatie dohody ocenili najmä prítomní členovia vlády. Zdeněk Nejedlý sa vyjadril: „Nevieme si predstaviť českú mládež bez Junáka. V posledných rozhovoroch bolo nájdené východisko, ako zapojiť Junáka do jednotného Zväzu českej mládeže. Môžem vás ubezpečiť, že k vám máme plnú dôveru a prajeme vašej práci veľa zdaru. Môžem vám tiež vyhlásiť, že pre svoje potreby nemôžete nájsť lepšieho priateľa a podporovateľa, ako máte v dnešnej vláde“ (R. Belan, 2015, s. 52). K dohode sa vyjadril aj Rudolf Plajner, náčelník českého Junáka: „Dohoda o členstve Junáka v ZČM bola prijatá našimi činovníkmi a junáckou mládežou radostne a s uspokojením. Zo všetkých písomných prejavov je zrejmé, že mládež si opravdivo želá jednotné výchovné organizácie“ (tamže).

P. Martínek a kol. (1982, s. 76) túto informáciu spochybňuje, keď uvádza, že situácia v Junáku po začlenení do ZČM bola napätá. „Pravica v Junáku sa snažila dosiahnuť zrušenie tohto členstva (...) Keď bolo jasné, že na pripravovanom sneme zvíťazia odporcovia spojenia so ZČM, začali stúpenca spolupráce so ZČM uvažovať o založení novej socialistickej skautskej organizácie.“

Podľa B. Hofbauera (1966) si český Junák po vstupe do ZČM zachoval ráz nepolitického hnutia a presadil viacero podmienok, ktoré mu (aspoň na istý čas) zabezpečovali určitú formu autonómnosti a nezávislosti.⁵⁴ Tým sa aspoň na chvíľu situácia v Junáku upokojila

⁵⁴ Podľa B. Hofbauera (1966) dohoda zachovávala junácky slub, zákon, kroj a vonkajšie označenie. Junáku bolo umožnené v rámci stanov ZČM mať vlastný organizačný poriadok, vydávať časopisy. Zaisťovala mu odbornú-výchovnú a hos-

a KSČ dosiahla aspoň čiastočný vplyv na Junáka. Dohoda bola istým kompromisom medzi záujmami zväzu a zachovaním fungovania organizácie Junák. Ako uvádza B. Hofbauer (1966, s. 82), „iná možnosť riešenia vzťahu v danej situácii zrejme nebola“.

2.3 Proces formalizácie Junáka

Rozvíjajúca sa činnosť Junáka v Čechách aj na Slovensku viedla k formalizácii jeho organizácie. Tá vyústila 2. októbra 1945 v Prahe, kde sa uskutočnila porada predstaviteľov českých a slovenských skautov, na ktorej sa dohodli o vytvorení spoločnej (federálnej) organizácie – Československého junáka (Mikloš, 2017). O jej formovaní sa rokovalo aj na nadchádzajúcom Junáckom sneme v Žiline v dňoch 10. – 11. novembra 1945. Dňa 10. novembra 1945 sa uskutočnil Pracovný zjazd a nasledujúci deň prebehol Junácky snem. Ako sa uvádza v materiáli k Pracovnému zjazdu a Junáckemu snemu,⁵⁵ snem bol zameraný predovšetkým na prípravu stanov⁵⁶ a ich výkladu a voľbu funkcionárov.

V rámci stanov (tamže, nestrákované) bolo vymedzené, že „cieľom spolku je povznášať junáckou (skautskou) výchovou mravné, duševné a telesné sily mládeže v duchu kresťanskom a ľudovodemokratickom a vychovávať z nej zdravú, pribojnú generáciu, ktorá bude uvedomelým spolutvorcom spoločenského diania a tým aj zárukou štátu a národa; ďalej vytvoríť s českým Junákom spoločný zväzok československého junáctva a v rámci toho prehlbovať a upevňovať styky s mládežou slavianskou a s mládežou ostatných národov sveta“.

podársku samosprávu a možnosť výkonu náboženských povinností. Junák si naďalej zachoval členstvo v medzinárodnej skautskej organizácii.

⁵⁵ Ústredie skautskej výchovy v Bratislave (nedatované, pravdepodobný rok 1945). *Tlačivo, časť STANOVY*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁵⁶ Snem ich zároveň aj schválil.

Obr. 2. Sľub Junáka

(Zdroj: Junák, Ústredie skautskej výchovy, nedatované. Akčný program na rok 1947, NF Skautského múzea v Ružomberku)

Na základe stanov (tamže, nestrákované) sa už zvolil starosta⁵⁷ i prví funkcionári. Okrem stanov bol schválený aj skautský sľub.

Zaujímavý postreh uvádza O. Čmolík a kol. (1983, s. 41), že pri tvorbe skautského sľubu sa katolícka časť skautov snažila vsunúť do sľubu „prisahanie na Boha a organizáciu, a tak dostať skauting pod vplyv katolicizmu“, pričom by sa zachovali všetky jeho tradičné pracovné zásady. K tomu kroku nakoniec nedošlo.

⁵⁷ Starostom Slovenského junáka sa stal hrdina SNP „Železný kapitán“ pplk. Ján Staněk, náčelníkom PhMr. Miloslav Stržínek, náčelníčkou prof. Lýdia Jurajová-Kyselová a miestonáčelníčkou Alžbeta Smatanová-Uhnáková (P. Janota, 2015).

Snem schváli aj Skautský zákon.⁵⁸

1. „Skaut je pravdomluvný.
2. Skaut je verný a oddaný.
3. Skaut je osožný a pomáha iným.
4. Skaut je priateľom všetkých ľudí dobrej vôle a bratom každého skauta.
5. Skaut je zdvorilý.
6. Skaut je ochrancom prírody a cenných výtvorov ľudských.
7. Skaut je poslušný.
8. Skaut je veselý.
9. Skaut je sporivý.
10. Skaut je čistý v myšlienkach, slovách a skutkoch.“

Okrem toho sa na sneme riešil aj prehľad organizácie Junáka, ako aj oblasti jeho zastúpenia a personálne obsadenie. V prípravnom materiáli,⁵⁹ ktorý vydalo Ústredie slovenských skautov v Bratislave, sa v programe k prvému dňu snemu (označený v dokumente ako „Pracovný snem“) uvádza aj príprava stanov a ich výkladu s prerozdelením oblastí vplyvu ZSM a Slovenského junáka.

⁵⁸ Ústredie skautskej výchovy v Bratislave, (nedatované, pravdepodobný rok 1945). *Tlačivo, časť Skautský zákon*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁵⁹ Ústredie skautskej výchovy v Bratislave, (nedatované, pravdepodobný rok 1945). *Tlačivo*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

3. ZJAZDOVÝ ROK 1946

Činnosť zväzov sa intenzívne rozvíjala aj v ďalšom roku. „Zväzy mládeže venovali pozornosť aj rozvíjaniu politického uvedomenia, kultúrnej, telovýchovnej činnosti, dobrovoľným brigádám v mieste bydliska a v závodoch, zábavným a ďalším aktivitám“ (O. Čmolík a kol., 1983, s. 36). Rozvíjala sa aj práca jednotlivých organizačných zložiek zväzov. Proces ideového, politického a organizačného upevňovania jednoty mládeže bol dovŕšený na zjazdoch ZČM a ZSM, ktoré prebehli začiatkom roku 1946.

3.1 Prvý zjazd Zväzu českej mládeže v Prahe

Po dlhých prípravách siahajúcich ešte do roku 1945 prebehol prvý zjazd ZČM. Konal sa v dňoch 21. – 23. marca 1946 v Prahe. Bol „nielen radostnou prehliadkou doterajších úspechov, ale jeho hlavný význam spočíva v prijatí dvoch základných dokumentov – Programu a Stanov ZČM“.⁶⁰ Prijatý Program ZČM jasne naznačoval záujmy KSČ pri vytáraní jednotnej mládežníckej organizácie: „Zväz mládeže vyžadoval od svojich členov, ktorí boli zároveň aj členmi politických strán, aby do svojich zväzáckych organizácií nevnašali stranické rozpory a vo svojich stranách, aby boli dôslednými ochrancami záujmov a jednoty mládeže“.⁶¹ Úlohou ZČM podľa prijatých stanov bolo:

1. Rozvíjať, posilňovať a prehlbovať jednotu všetkých vrstiev českej mládeže.
2. Pomáhať republike pri riešení naliehavých úloh.

⁶⁰ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁶¹ Tamže.

3. Starat' sa o zdravý telesný a mravný rast českej mládeže, o jej výchovu najmä po stránke politickej, ideovej, kultúrnej a odbornej – zabezpečovať takto jej prípravu na úlohy, ktoré ju čakajú v národe, štáte a ľudskej spoločnosti vôbec. Študovať za tým účelom jej stav.
4. Šíriť program Národného frontu, prehlbovať priateľstvo so ZSSR a inými slovanskými národmi a pokrokovými národmi celého sveta.“⁶²

Zjazd schválil aj dohodu o kolektívnom členstve Junáka v ZČM (R. Belan, 2015), ktorá bola tak v predchádzajúcom, ako aj nadchádzajúcom období jablkom sváru v Junáku, neskoršie aj v samotnom ZČM.

Členská základňa ZČM sa v roku 1946 významne rozrástla. Zväz mal asi 425-tisíc členov a mal prevažne robotnícko-roľnícku základňu. Jedna pätina jeho členov bola zároveň aj členmi KSČ, príslušníci iných strán boli zastúpení pomenej. Asi 70 % členov ZČM bolo bez straníckej príslušnosti (O. Čmolík a kol., 1983).

Zjazdom ZČM sa završil proces formalizácie zväzu. Prijatím stanov sa definitívne vyprofilovalo smerovanie zväzu, ktoré sa po zjazde aj naplno začalo uplatňovať.

3.2 Prvý zjazd Zväzu slovenskej mládeže v Baťovanoch

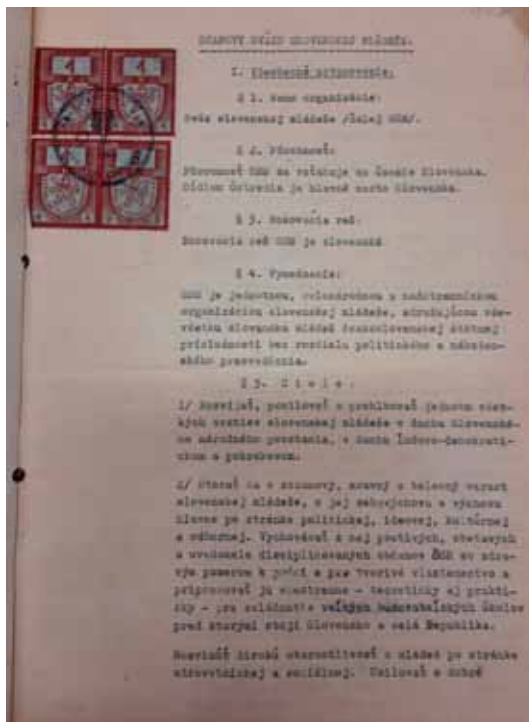
Dlhodobé pracovné úsilie súvisiace so smerovaním a formovaním ZSM na Slovensku vyústilo na I. celoslovenskom pracovno-manifestačnom zjazde. Konal sa v dňoch 28. – 31. marca v roku 1946 v Baťovanoch. Na zjazde sa ustálilo jej vedenie, boli vyšpecifikované poslanie a funkcia ZSM a prijaté prvé stanovy ZSM.⁶³

⁶² Stanovy Sväzu českej mládeže (in: O. Čmolík a kol., 1983, s. 37).

⁶³ Zápisknica z I. celoslovenského pracovno-manifestačného sjazdu Sväzu slovenskej mládeže, ktorý sa konal dňa 28. – 31. marca 1946 v Baťovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

Obr. 3. Stanovy ZSM.

Rok 1946

(Zdroj: SNA Bratislava, f. SÚV
ČSM, predsedníctvo, š. č. 1,
S/I VII/55, r. 1946 – 48)

Podľa schválených stanov „ZSM je jednotnou, celonárodnou a nadstraníckou organizáciou slovenskej mládeže, združujúcou všetku slovanskú mládež československej štátnej príslušnosti bez rozdielu politického a náboženského presvedčenia“.⁶⁴

Hlavným cieľom⁶⁵ organizácie bolo:

„1/ Rozvíjať, posilňovať a prehlbovať jednotu všetkých vrstiev slovenskej mládeže v duchu Slovenského národného povstania, v duchu ľudovo-demokratickom a pokrokovom.“

⁶⁴ Stanovy SVÄZU SLOVENSKEJ MLÁDEŽE prijaté na I. celoslovenskom pracovno-manifestačnom sjazde SSM, ktorý sa konal dňa 28. – 31. marca 1946 v Baňovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 1.

⁶⁵ Tamže.

2/ Starat' sa o rozumový, mravný a telesný vzrast slovenskej mládeže, o jej sebavýchovu a výchovu hlavne po stránke politickej, ideovej, kultúrnej a odbornej. Vychovávať z nej poctivých, obetavých a uvedomele disciplinovaných občanov ČSR so zdravým pomerom k práci a pre tvorivé vlastenectvo a pripravovať ju všestranne – teoreticky aj prakticky – pre zvládnutie veľkých budovateľských úkolov, pred ktorými stojí Slovensko a celá Republika.“

Medzi povinnosťami členov sa v stanovách⁶⁶ uvádza:

„2/ ZSM vyžaduje od každého člena účasť na Zväzovej práci a zaväzuje ho, aby zásady ZSM uplatňoval vo svojom živote súkromnom i verejnom.“

Na základe uvedených cieľov bolo jasné, že formujúci sa ZSM sa profiloval ako organizácia zdieľajúca a presadzujúca hodnoty a myšlienky KSS. Túto orientáciu potvrdilo aj vystúpenie G. Husáka na sneme v Baťovanoch, kde ako vedúci predstaviteľ ÚV KSS vo svojom prejave povedal: „A nikdy viac nesmú politické strany rozdeliť mládež do viacerých proti sebe stojacich táborov. Budovanie a zachovanie tejto duševnej i organizačnej jednoty, jednoty slovenského povstania a protifašistického boja, je prvou úlohou novej jednotnej organizácie mládeže – Zväzu slovenskej mládeže“ (in: O. Čmolík a kol., 1983, s. 36).

Na zjazde v Baťovanoch⁶⁷ bol schválený vstup ZSM do Svetovej federácie demokratickej mládeže, prebehli voľby do Ústredného výboru ZSM, kde bolo zvolené predsedníctvo ZSM s predsedom Ernestom Sýkorom.⁶⁸ Zároveň v popoludňajších hodinách novo-

⁶⁶ Stanovy SVÁZU SLOVENSKEJ MLÁDEŽE prijaté na I. celoslovenskom pracovno-manifestačnom sjazde SSM, ktorý sa konal v dňoch 28. – 31. marca 1946 v Baťovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 6.

⁶⁷ Zápisnica z I. celoslovenského pracovno-manifestačného sjazdu Sväzu slovenskej mládeže, ktorý sa konal dňoch 28. – 31. marca 1946 v Baťovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

⁶⁸ „(...) rozhodne proti voľbe svojej osoby sa vyslovil. Vzhľadom na spontánne prejavovanú vôľu delegátov a účastníkov zjazdu nakoniec predsa voľbu prijal“ (tamže).

zvolené predsedníctvo aj prvýkrát zasadlo a riadne rokovalo o organizačnom programe ZSM na najbližšie obdobie. Obsahom ich rokovania⁶⁹ bolo aj oznámenie o príprave odznaku ZSM, ako jedného zo základných symbolov zväzu. Po zjazde v Baťovanoch ZSM sa ustálila aj jeho štruktúra.⁷⁰ „Valné zjazdy ZČM a ZSM v marci roku 1946 tak znamenali ideové a organizačné upevnenie jednoty našej mládeže. Ich výsledok znamenal upevnenie Národnej fronty a kladne ovplyvnil vývoj našej revolúcie.“⁷¹

Záujem KSS o ZSM sa prejavoval aj po zjazde. KSS svoju podporu ZSM prejavila vo viacerých dokumentoch, o. i. aj v Budovateľskom programe vlády Klementa Gottwalda (1946).⁷²

V rámci neho (s. 25) sa môžeme stretnúť s vyhlásením: „Pokiaľ ide o mládež a jej organizáciu, ako aj o telovýchovu, vláda v úsilí zvyšovať mravnú a telesnú odolnosť a zdatnosť národa, posilňovať

⁶⁹ *Zápisnica napísaná na ustanovujúcej schôdzi ústredného výboru SSM, ktorá sa konala dňa 31. marca 1946 v Baťovanoch poobede o 15. hod. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.*

⁷⁰ Základnú organizačnú zložku predstavovala miestna organizácia, ktorú bolo možné zriadiť, ak sa do nej prihlásilo 10 členov. Miestne organizácie sa združovali do okresných organizácií, ktoré podliehali riadeniu ústredia. Miestnu organizáciu spravovalo valné zhromaždenie, ktoré bolo volené podľa stanov výborom, prijímalo ročné správy, podávalo, rokovalo a uznávalo sa o návrhoch, vypracovávalo program, volilo delegátov na okresné zjazdy a pod. Najmenej raz do mesiaca zasadala členská schôdza, ktorá rozhodovala o veciach organizácie. Výbor organizácie sa skladal z predsedu, dvoch (a viacerých) podpredsedov, troch členov a troch náhradníkov. Výbor organizácie tvorili aj rôzni referenti (ideový, kultúrny, sociálny, propagačný a i.). Riadnym členom ZSM mohlo byť každý mladý štátny príslušník slovenskej národnosti vo veku od 14 do 28 rokov a starší, ak v zväze pôsobil ako činovník. ZSM poznal okrem riadneho členstva aj status mimoriadneho, kolektívneho, zakladajúceho a čestného členstva. Ku kolektívnym členom v tomto období patrili: Junák, Zväz vysokoškolského študentstva a odborová komisia mládeže. K Ústredným orgánom ZSM patrili: valný zjazd, ústredný výbor, ústredný výkonný výbor a predsedníctvo, ústredná revízna komisia a čestný súd (*Počiatky a vznik jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na sjazde SSM v Baťovanoch 31. marca 1946 v Baťovanoch. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 9 – 10*).

⁷¹ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Príspevek k histórii mládežníckeho hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁷² SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

brannosť a brannú schopnosť československého ľudu a upevňovať jednotu národa, si kladie za cieľ uskutočniť demokratickým spôsobom združovanie československej mládeže a československej telovýchovy v jednotných celoštátnych a nadstraníckych organizáciách na základe národného štátotvorného a demokratického programu“. Ako uvádza O. Čmolík a kol. (1983, s. 39), „odrazom kompromisu s požiadavkami niektorých nekomunistických strán bola možnosť prijímať a vychovávať mládež pri týchto stranách a rešpektovať pri tom myšlienky jednoty“.

3.3 Pokusy o narušenie jednoty v jednotnom mládežníckom hnutí

Jednota deklarovaná zjazdami na Slovensku, ako aj v Čechách bola veľmi krehká. Demokratická strana, napriek dohode o neutváraní vlastných mládežníckych zväzov, už vo februári 1946 na zjazde v Žiline začala budovať vlastné odbory mladých demokratov. So snahami o federatívne postavenie vlastných mládežníckych zväzov vystúpila aj na zjazde ZSM v Baťovanoch, kde sa jej snahy nestretli v ZSM s pochopením. „Keď videli, že neprerazia so svojimi federalizačnými návrhmi, vyvolali na zjazde ZSM otvorenú roztržku a zjazd provokatívne opustili.“⁷³ Následne členovia DS na pracovnom zjazde v Piešťanoch v dňoch 10. – 12. mája 1946 prijali rozhodnutie o vystúpení mladých demokratov zo ZSM.⁷⁴

Ani vývoj ZČM po zjazde nebol bezproblémový. Po zjazde ZČM čelil viacerým snahám politických strán o oslabenie a narušenie jednoty. O. Čmolík a kol. (1983, s. 37) uvádza, že: „V rokoch 1945 – 1946 síce ešte prevažovala spolupráca v zmysle dohody troch českých po-

⁷³ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁷⁴ Tamže.

litických strán z 8. júna 1945,⁷⁵ no v tomto čase sa objavili útoky proti jednotnosti zo strany národnosocialistickej⁷⁶ a lidovej v českých krajinách, (...) ktoré časom silneli“. Ako ďalej autor uvádza (tamže), menované strany napriek dohode pristúpili k vytvoreniu vlastných odborov mládeže. „V máji roku 1946 je podniknutý pod vedením Národnej socialistickej strany frontálny útok s cieľom úplne rozbiť jednotnú organizáciu mládeže. Mladí národní socialisti, ktorí sa stali nástrojom reakčného vedenia svojej strany, boli na tento útok po všetkých stránkach pripravovaní. Ich ideologická príprava spočívala predovšetkým k nenávisti proti všetkému pokrokovému a novému v našej revolúcii. Sami sa svojim spojením s medzinárodným „protikomunistickým“ ťažením reakcie po celé skúmané obdobie ani netajili.“⁷⁷

Podobne ako na Slovensku, aj v Čechách tieto pokusy o narušenie jednoty v zväze pokračovali aj v roku 1947, ale proces zjednocovania mládeže významne neovplyvnili.

3.4 Prvé kroky k zjednoteniu zväzov

Proces zjednocovania mládeže utvrdil aj zjazd mládeže ČSR, ktorý sa konal v dňoch 4. – 6. júla 1946 v Prahe. V prítomnosti zástupcov oboch zväzov (ZSM, ZČM), zástupcov kolektívnych členov zväzov – Junáka, Zväzu vysokoškolského študentstva a ROH, bolo vytvorené Ústredie mládeže Československej republiky ako spoločný orgán oboch zväzov.⁷⁸

⁷⁵ Dohoda o spoločnom postupe strán Národného bloku pracujúceho ľudu, mest a venkova (in: R. Belan, 2015, s. 32).

⁷⁶ Súčasťou útokov národných socialistov boli aj pokusy o odtrhnutie študentov stredných škôl a Junáka od ZČM. (*Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Príspevek k histórii mládežníckeho hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48).

⁷⁷ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Príspevek k histórii mládežníckeho hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁷⁸ *Počiatky a vznik jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na sjazde SSM v Baťovanoch 31. marca 1946 v Baťovanoch.* SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

Postavenie ústredia bolo veľmi široko koncipované. Jeho úlohou bolo „usilovať sa o najužšiu spoluprácu mládeže českej a slovenskej, smerovať k jej jednote ideovej i organizačnej pri rešpektovaní suverenity obidvoch zväzov, a tak posilňovať štátnu jednotu obidvoch rovnoprávných národov (...) Ústredie mládeže ČSR bude sa starať o koordináciu výchovy v ZSM a ZČM tak, aby mládež česká i slovenská bola vedená k vzájomnému poznaniu a pochopeniu života, myslenia a kultúry obidvoch národov a bola vychovávaná v duchu opravdivej demokracie, v duchu českého a slovenského vlastenectva, slovanstva a ľudskosti“.⁷⁹

Ústredie mládeže ČSR malo o. i. „zastupovať záujmy mladej generácie (...) pred ústrednými orgánmi republiky, hájiť jej jednotu, získavať morálnu a hmotnú podporu verejnosti, vlády a ústredných miest pre jej činnosť. Pestovať styky československej mládeže s demokratickou mládežou iných národov a pôsobiť tak v plnej účasti mládeže českej a slovenskej v svetových snahách o mier a medzinárodné zbratanie“.⁸⁰

Členmi Ústredia sa stali ZČM a ZSM aj so svojimi kolektívnymi členmi. Tieto kroky predstavovali prípravu na vytvorenie jednotnej celonárodnej organizácie, ktorá mala zastrešiť a zjednotiť všetku mládež v Čechách a na Slovensku.

V uvedenom období sa v práci oboch národných zväzov prelínala budovateľská, výchovná a záujmová činnosť. Zväzacke organizácie usporadúvali početné tanečné a iné zábavy, vytvárali množstvo rôznych záujmových krúžkov, a zároveň pomáhali pri obnove zničených závodov, škôl, pri zbere úrody a pod. (P. Martínek a kol., 1982).

Zväzáci sa masovo zapájali do rôznych brigád, ktoré začali v tom období vznikať (R. Belan, 2015) a neskôr sa stali jednou z typických črt mládežníckej (neskôr aj detskej pionierskej) organizácie a v rôznych podobách pretrvali až do ukončenia obdobia socializmu. V sľubne rozvíjajúcej sa budovateľskej činnosti zväzov

⁷⁹ Tamže, s. 12.

⁸⁰ Tamže.

prevládala angažovanosť mládežníkov. Na činnosť s deťmi sa zameriaval iba pokusne už kolektívny člen Zväzu slovenskej mládeže Zväz mladých Karpát a Junák, ktorý bol síce tiež kolektívnym, ale do značnej miery aj autonómny členom zväzov. Ten mal prácu s deťmi veľmi dobre prepracovanú.

3.5 Pokusy zjednocujúcich sa zväzov o narušenie jednoty v Junáku

Po krušných udalostiach pre Junáka, ktoré sa udiali koncom roka 1945 a po prísľube autonómie Junáka aj po vstupe do ZČM a ZSM ako tzv. kolektívneho člena, sa aspoň na chvíľu rozptýlili obavy o rozpustenie Junáka.

V českom Junáku obnovila sa činnosť viacerých oddielov, okrskov i oblastí a rozbiehala sa aj činnosť ústredia. R. Plajner (1946a, s. 2) to opisuje takto: „Po oslobodení sme sa hneď dali do práce, avšak úloh bolo veľmi veľa, takže úloha ešte zďaleka dokončená nie je.“ Rok 1946 bol pre Junáka jubilejný. Junák si pripomínal 35. výročie svojho vzniku. Tento rok si chcel Junák uctiť „zvýšenou a vytrvalou činnosťou k prehĺbeniu skautskej práce, jej výsledkov v oddieloch, okrskoch, oblastiach i ústredí“ (B. Řehák, 1946, s. 1).

V. Koseová (1946, s. 2) uvádza základné princípy, na ktorých Junák budoval svoju povojnú činnosť: „Vybudovať takú organizáciu, v ktorej by sa uplatňovali čo najlepšie všetky podstatné výchovné prvky Junáka: výchova jednotlivca a individuality, výchova k spoločnej práci v malých družinách a výchova pre službu v celku, teda výchova k demokracii, čo bolo vždy vedúcou myšlienkou junáckej výchovy.“

Organizácia Junák prechádzala pomerne náročným obdobím obnovy a formovania, čo prinášalo viaceré vnútorné i vonkajšie ťažkosti. Rýchlo sa rozrastajúca organizácia sa borila s nedostatkom (kvalitných) nových vodcov, na ktorých boli kladené pomerne náročné požiadavky. „Dobrý vodca pozná svojich chlapcov v oddiele dokonale a má na nich prakticky neobmedzený vplyv (...) musí ok-

rem ovládania bežnej junáckej praxe splniť aj ďalšie požiadavky (...) musí byť zázračným dedom vševedom (...) musí mať chlapčenského ducha (...) musí pracovať skôr s jednotlivcom ako s masou. (...) Je potrebné preukázať, že vo všetkom dokážeme poradiť, vysvetliť, naučiť (...) Na každú otázku musíme vedieť dať správnu a nevyhýbavú odpoveď, každý smútok a žal musíme vedieť utíšiť. V každom okamihu musíme byť sami príkladom dokonalého človeka“ (M. Mawadani, 1946, s. 123, 124).

Slabinou Junáka bola jeho vnútorná nejednotnosť, ku ktorej prispievali aj pokusy s rozvíjaním činnosti ďalších zložiek. „Čoskoro po oslobodení obnovili prácu napríklad skautské oddiely Robotníckych telovýchovných jednôt, späť s telovýchovnou organizáciou sociálnodemokratickej strany (...) V niekoľkých väčších českých a slovenských mestách pôsobila až do februára 1948 iná skautská organizácie Woodcraft Folk“ (O. Čmolík a kol., 1983, s. 42).

No najväčšiu hrozbu pre sľubne rozvíjajúcu sa činnosť Junáka predstavovali zväzy. Junák v záujme o zachovanie aspoň čiastočnej autonómnosti sa potreboval vymedziť voči silnejúcim snahám ZČM a ZSM o získanie vplyvu v Junáku. Tie sa potvrdili aj na sneme Junákov.

Zjednocujúci snem Junáka prebehol v dňoch 10. a 11. februára 1946 v Prahe. Potvrdil vytvorenie spoločnej organizácie Československého Junáka,⁸¹ ktorý zastrešoval českého Junáka a Slovenského junáka (J. Mikloš, 2017). Od junáckeho snemu sa čakávalo, že položí základy spoločného Zväzu československých junákov a skautiek. Na sneme sa mali prijať stanovy, upraviť vnútorný poriadok, ako aj uskutočniť riadne voľby, „takže sa do čela spolu i jednotlivých krajín dostanú osoby požívajúce dôveru členov. To bude signál k utuženiu disciplíny a k zavedeniu úplného poriadku k rešpektu pravidiel a práva“ (R. Plajner, 1946a, s. 2).

⁸¹ Pred spojením českého a slovenského Junáka bol rozšírený časopis Činovník. Kým do roku 1945 to bol časopis pre českých činovníkov, od 1. čísla roku 1946 sa stal aj Činovníkom pre slovenských Junákov.

Aj napriek snahám českého Junáka o zachovanie nezávislosti sa v rámci snemu potvrdili zásady spolupráce českého Junáka a ZČM a schválenie kolektívneho členstva Junáka v ZČM (B. Hříbek a kol., 1982). R. Plajner (1946b, s. 139) o tom píše: „Je až neuveriteľné, ako ťažko musí stále Junák bojovať o zachovanie svojej samostatnosti a o právo na voľný život (...) Chyba sa stala už v roku 1939 tým, že vtedajší Junák pod hrozbou rozpustenia povolil tlaku jednej strany a dal sa, aspoň zdanlivo, ovplyvniť, sa nám mstí bohužiaľ ešte aj teraz. Chceli rozhodovať o nás bez nás a zlučovať nás proti našej vôli za prvej republiky (...) Spor o začlenenie Junáka bol zakončený rozhodnutím vlády, že Junák sa má stáť kolektívnym členom ZČM. Junácky snem, aj keď nerád, vzal rozhodnutie vlády na vedomie a keď nebolo možné zachovať úplnú samostatnosť a voľnosť konania, volil z dvoch ziel to menšie, a to v dobrej viere, že bude splnená a dodržaná dohoda, ktorá bola o vstupe Junáka do ZČM dohodnutá a verejne publikovaná.“

Organizácia Junák sa po prijatí kolektívneho členstva začala nazývať JUNÁK, ústredie skautskej výchovy v ZČM. Kolektívne členstvo Junáka v ZČM bolo následne potvrdené aj stanovami a programom, ktoré prijal I. valný snem ZČM v marci 1946. Zjazd prijal aj zásadu, že je „nutné spojiť výchovné metódy Junáka so štátno politicky zameraným ZČM – to znamená, dať formám junáckej výchovy nový pokrokový obsah, zodpovedajúci záujmom vývoja ľudovej demokracie“.⁸²

Zásluhou ideologického vplyvu ZČM v Junáku sa podarilo v stanovách Junáka (prijatých v júni roku 1946) prijať také zásady, ktoré v podstate zodpovedali duchu programu ZČM. „Preto bolo veľkým úspechom pokrokového hnutia mládeže, keď snem Junáka (...) potvrdil platnosť predchádzajúcej dohody, podľa kto-

⁸² *Tradice PO ČSM (2. část). Předpoklady vzniku PO ČS (květen 1945-únor 1948).* (bez autora, nedatované) NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945-48, s. 2, podobne aj *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 4.

rej mal Junák vstúpiť ako kolektívny člen do ZČM.⁸³ V stanovách prijatých na Junáckom sneme sa vyhlasovalo, že: „Účelom spolku je povznášať mravnú, ideovú a telesnú zdatnosť všetkej mládeže v duchu ľudovo-demokratickej republiky a slovanskej vzájomnosti, v duchu svetového bratstva demokratickej mládeže a junáckym spôsobom udržiavať túto zdatnosť u dospelých osôb na žiaducom stupni a zameriavať ju na službu národu a štátu a zaistenie svetového mieru.“⁸⁴ Takto formulované stanovy sa významne líšili od filozofie Junáka. „Dnes už vieme, že vláda si vtedy nepriala začlenenie Junáka do ZČM, dnes je taktiež všeobecne známe, že nie sú splnené a ako sa zdá, ani nebudú splnené základné body vtedy uzavretej dohody“ (R. Plajner, 1946b, s. 139).

Tento „pokrok“ sa čiastočne podarilo dosiahnuť nielen tlakom zvonku, ale najmä vďaka snahám o narušenie jednoty Junáka zvnútra pôsobením na „pokrokovú zmysľajúcich činovníkov“. „Aby bola uskutočnená: opravdová spolupráca, zriaďuje sa pri oboch organizáciách koordinačná komisia, ktorá bude riešiť spoločné otázky. Do ústredia ZSM a Junáka boli navzájom kooptovaní do výborov členovia (...) Spoločným cieľom pre obidve naše organizácie je na prvom mieste vychovať zo slovenskej mládeže zdatnú generáciu, ktorá si svojimi všestrannými hodnotami vydobyje čestné miesto medzi ostatnými národmi sveta.“⁸⁵

Aj J. Knapík, M. Franc a kol. (2018, s. 330) uvádzajú, že podobná situácia bola aj v českom Junáku. KSČ sa sústreďovala najmä na pomerne silnú skupinu činovníkov v Brne a čiastočne i v Prahe.⁸⁶ A práve „pokrokoví“ činovníci sa pričínili o úpadok Junáka.

⁸³ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Príspevek k histórii mládežníckeho hnutia v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁸⁴ *Tradičie PO ČSM (2. časť). Předpoklady vzniku PO ČS (květen 1945 – únor 1948).* (bez autora, nedatované) NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 4.

⁸⁵ *Počiatky a vznik Jednotnej organizácie mládeže. Prejav G. Husáka na sjazde SSM v Baťovanoch 31. marca 1946 v Baťovanoch.* SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48, s. 11 – 12.

⁸⁶ Túto skutočnosť nepriamo potvrdzuje aj článok v časopise Činovník (K. Průcha, 1946, obálka), v ktorom sa dozvedáme o Svojsíkových pretekoch a o ich igno-

„V priebehu vyostrujúceho sa triedneho zápasu i v dôsledku nedostatočného počtu kvalitných vedúcich⁸⁷ jeho (Junákov) vplyv ešte pred februárom 1948 značne upadal.“ P. Martínek a kol. (1982, s. 77) dopĺňa, že: „skupina pokrokovu zameraných členov Junáka videla v spojení Junáka a ZČM určité záruky pokrokového vývoja v Junáku. Združoval vo svojom zbore vedúcich politicky rôznorodé sily, usilujúce sa o protikladnú orientáciu Junáka. Pokrokoví členovia usilovali o modernizáciu Junáka v politickom, obsahovom i organizačnom zmysle. Buržoázne zameraní členovia Junáka na druhej strane usilovali o oslabenie spoločenského aspektu jeho činnosti, t. j. činnosti v prospech ľudovo-demokratickej republiky a o celkový obrat doprava (...) Pravica v Junáku sa snažila dosiahnuť zrušenia tohto členstva“.⁸⁸

Napriek uvedeným snahám si hnutie Junák aspoň čiastočne zachovávalo svoju identitu. Napriek dočasným a čiastkovým zmenám vo vymedzení výchovných cieľov Junáka zostali princípy, zákony a sľub prakticky bez zmeny. Aj keď v stanovách prijatých v júni 1946 sa Junák zaväzuje k výchove mládeže v duchu ľudo-

rancii zo strany pražských Junákov. „Rozsiahla plocha zletového štadiónu na Strahove nikdy nehostila tak zvláštne preteky, ako boli tie naše. Po slávnostnom zahájení v zahmlenom septembrovom ráne, vztyčením štátnej vlajky, slávnostnými príhovormi (...) a slávnostnom pochode súťažiacich, nastúpilo všetkých 47 súťažných hliadok chlapčenských i dievčenských k obsiahlemu programu (...) Len tribúny zívajú prázdnotou. Tento jedinečný výchovný pretek mládeže sa stretol s úplným nezájmom pražského obecnstva. Príliš nás to neprekvapuje, pretože my, junáci poznáme nevšímavosť širokej verejnosti ku všetkej činnosti našej mládeže a od svojho vzniku proti nej raz s väčším, inokedy s menším úspechom, bojujeme. Čo sa dá povedať o tých viac ako 20 tisíc pražských junákov, ktorí v tento deň zmeškali vzácnu príležitosť získať cenné skúsenosti a povzbudiť oblasť hliadky, ktoré sem prišli zo všetkých kútov Čiech, Moravy a Sliezska?“

⁸⁷ Aj K. Průcha (1946, obálka) píše o nedostatku vedúcich: „Stará naša bolesť – nedostatok kvalifikovaných vedúcich – o to boľavejšia, keď uvážime stúpajúce úlohy hnutia a nároky jednotlivých zamestnaní na nás všetkých, aby nás uživilí“.

⁸⁸ Ako pokrokových členov v kontexte citovanej dobovej literatúry treba vnímať tých členov, ktorí spolupracovali so zväzmi a ich činnosť napomáhala politickým záujmom a zámerom režimu. Členovia Junáka označovaní ako buržoázni, sa usilovali o zachovanie pôvodného tradičného smerovania Junáka.

vodemokratickej republiky a slovanskej vzájomnosti, v duchu svetového bratstva demokratickej mládeže, celoštátne stanovy prijaté o dva mesiace neskôr, už zmienku o výchove mládeže v duchu ľudovodemokratických zásad mládeže vypustili. Zdôrazňovali tradičné ciele junáckej výchovy: „v duchu národnom a štátnom, snažiť sa o všeobecné uplatnenie zásad vo výchove všetkej mládeže Československej republiky a starať sa o vzostupný vývoj československého junáctva“ (O. Čmolík, 1983, s. 41).

Tento proces však pokračoval aj v neskoršom období. Tak v českom Junáku, ako aj v Slovenskom junáku môžeme sledovať rôzne pokusy, ktoré vnášali cudzorodé prvky do výchovného systému Junáka a snažili sa „popularizovať“ zväzacky výchovný systém.

Tieto pokusy môžeme čoraz častejšie identifikovať aj v pravidelnom uverejňovaní textov v časopise Činovník, ktoré mali propagandistický charakter. Napr. R. Plajner (1946a, obálka) vo svojom článku na ploche štyroch strán podrobne (a s obdivom) popisuje „Vsesojuzný deň fyzkulturnika 1946 goda“.⁸⁹ O prehliadke píše: „Prehliadka výsledkov telovýchovy a športu na štadióne Dinama ukázala, že sovietska mládež i dospelí majú o fyzkultúru⁹⁰ neobyčajne živý záujem a že horia ozajstnou túžbou dosiahnuť na tomto poli čo najlepšie výsledky, aby silní telom a duchom boli „gotovi k trudu i oborone“, pripravení k práci i k obrane vlasti“. Ďalej autor cituje aj Stalina, keď uvádza, že: „telovýchova v ZSSR musí byť ľudová, t. j. prístupná všetkým ľuďom, a pokiaľ je to možné, aj všetkými zdravými ľuďmi praktizovaná. A že sú tieto slová miene- né vážne, o tom svedčia nielen výsledky budovateľského úsilia za posledných 20. rokov, kedy bolo v ZSSR zriadených 600 veľkých štadiónov, 14 000 športových ihrísk, (...) a obnos 400 000 000 rubľov, ktoré sú pre tento účel k dispozícii v novom päťročnom pláne“. Text je doplnený fotografiami zo „Vsesojuzneho“ dňa s veľkými portrétmi Lenina a Stalina.

⁸⁹ Všezväzový deň športovcov roku 1946.

⁹⁰ Telesná výchova, šport.

Obr. 4. Socialistická propaganda na stránkach junáckeho Činovníka
(Zdroj: Činovník č. 7/1946. Súkromný archív autorky)

Podobne, z Činovníka č. 7 (1946) sa môžeme dozvedieť aj o činnosti pionierov v ZSSR. Propagačne predstavuje organizáciu pionierov a ich výchovný systém. Svedčí o tom napr. aj záver textu: „Z uvedeného je patrné, že činnosť sovietskych pionierov spočíva vo vedeckom poznávaní vlasti a v účelnej práci k jej zvelebeniu“ (K. T. Neumann, 1946, s. 104).

4. BUDOVATEĽSKÝ ROK 1947

Činnosť zväzov sa v pozjazdovom roku naplno rozbehla. Zväzy intenzívne pracovali na rozširovaní svojej základne a napĺňaní cieľov a úloh, ktoré boli prijaté na zjazdoch. Aj činnosť Junáka sa naďalej rozvíjala. No nie až tak úspešne ako činnosť zväzov. Zato pomerne úspešne sa rozvíjala „ilegálna“ činnosť zväzov v Junáku. Tie si rôznymi praktikami získavali popredných činovníkov Junáka, a tak prispievali k oslabovaniu činnosti Junáka a k silnejúcemu vplyvu zväzov v Junáku.

4.1 Budovateľský duch vo zväzoch

Činnosť zväzov sa v prvých rokoch svojej existencie podľa P. Martínka a kol. (1983) sústredila predovšetkým na ideovo-výchovnú prácu, verejnoprospešnú činnosť a pomoc škole pri jej vzdelávacom a výchovnom systéme. Hlavným cieľom ČZM bolo: „pomáhať vedúcej sile národného frontu, Komunistickej strane, silami mládeže pri budovaní socialistickej spoločnosti v našej spoločnosti“.⁹¹ Ako sa uvádza aj v Akčnom programe Junáka na rok 1947: „Osvedčený výchovný systém „hrou“ upraví sa tak, aby jej prevádzanie znamenalo súčasne produktívnu prácu na tých úsekoch, kde sa ukáže najväčšia potreba a kde budú dané najpriaznivejšie podmienky z hľadiska fyzického a mravného zdravia.“⁹²

⁹¹ SÚV ČSM. (1951). *O práci Československého sväzu mládeže na Slovensku. Zpráva Slovenského ústredného výboru k slovenskému sjazdu ČSM v Bratislave* 25. – 27. V. 1951. Bratislava. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, zjazd, š. č. 580, r. 1951.

⁹² Junák, Ústredie skautskej výchovy, (nedatované). *Akčný program na rok 1947*. Bratislava: Gutenberg. NF Skautské múzeum v Ružomberku.

Tento cieľ sa premietal do všetkých činností oboch zväzov. V roku 1947 sa naplno rozbehla budovateľská činnosť zväzákov. Mládežníci sa zapojili do obnovy obcí, budovania tratí, ciest, škôl, závodov a pod. O. Pavlík a kol. (1985, s. 643) uvádza napríklad zapojenie mládežníkov do dvojročného hospodárskeho plánu obnovy a výstavby republiky. V rámci uvedeného plánu v roku 1947 po dohode ZSM a Zväzu slovenských partizánov „začali mladí ľudia budovať fašistami vypálenú partizánsku obec Baláže. Táto stavba nazvaná – Stavbou národnej vďaky, sa stala spolu so stavbou Lidice – Most – Litvínov (budovanou ZČM) začiatkom tradície – stavieb mládeže v Československu“. J. Knapík, M. Franc a kol. (2018) uvádzajú, že brigády mali často aj medzinárodný rozmer.

V októbri roku 1947 sa uskutočnila v Bratislave na podnet Ústredia ZSM celoslovenská konferencia brigádnikov, kde účastníci prijali záväzok vybudovať v nasledujúcich dvoch rokoch železničnú trať z Hronskej Dúbravy do Banskej Štiavnice, tzv. Trať mládeže. Týmito aktivitami ZSM podporoval politiku KSČ. Mali význam aj pri stmefovaní širokých vrstiev slovenskej mládeže (O. Pavlík a kol., 1985).

4.2 Budovateľská činnosť v Junáku

Činnosť Junáka sa rozvíjala aj v ďalšom období aj napriek rôznym ťažkostiam, s ktorými sa junácke oddiely stretávali. J. Mikloš (2017) uvádza, že v uvedenom roku obnovili na Slovensku činnosť viaceré zbory napr. v Humennom, Michalovciach, Vranove nad Topľou a i.⁹³ Uskutočnili sa viaceré oblastné a krajinské lesné školy. Vo Svite sa v lete roku 1947 uskutočnil celoslovenský Tatranský

⁹³ Na rozvíjajúcu činnosť Junákov poukazuje aj fakt, že si v povojnovom období budovali rôzne priestory na uskutočňovanie svojej činnosti. J. Mikloš (2017) napr. uvádza, že zbor skautov si neďaleko Vranova nad Topľou vybudoval chatku. Prešovskí skauti i v Lipovciach začali budovať skautské stredisko, ktoré malo slúžiť zborom a Oblastnej lesnej škole. Ešte neukončené objekty však zabavil ZSM (neskôr sa ich vlastníkom stal ČZM).

Fotografia č. 2. Tatranský zjazd junákov. Svit 21. jún 1947
(Zdroj: NF Skautské múzeum v Ružomberku)

zjazd Junákov. Aj Junáci sa aktívne zapájali do obnovy vojnou zničeného hospodárstva.

Veľkú pozornosť venovali skauti rodine pri výchove mladých skautov. „Úzka spolupráca junáckeho vodcu s rodičmi jeho chlapcov vedie vo veľkej väčšine prípadov k radostným výsledkom (...) vodcovia majú poznávať rodičov svojich skautov“ (D. A. Irving, 1947, s. 17). Tento význam spolupráce bol zdôrazňovaný predovšetkým v kontexte pomoci rodičom na vytváranie príležitosti „k prebúdzaniu a udržiavaniu v našich chlapcoch zápalu pre dobré správanie a správny spôsob života“ (tamže). V roku 1947 začali vznikať aj „Združenia priateľov Junáka“, ktorých úlohou bolo „podporovať skautskú prácu, hmotne aj mravne rozširovať junácku myšlienku. Členmi Združenia priateľov Junáka nech sú rodičia, ktorí majú svoje deti v oddieloch a všetci tí, ktorí chcú pomáhať uplatňovať skautskú myšlienku a majú kladný pomer

k mládeži“.⁹⁴ Táto potreba, podľa uvedeného dokumentu, súvisela s rôznymi finančnými ťažkosťami, s ktorými vedúci junáckych oddielov zápasili. Finančné problémy sa oddiely snažili riešiť s pomocou rodičov, ale aj inými spôsobmi. Na jeden z nich poukazuje aj Obežník č. 2 z východoslovenskej oblasti⁹⁵: „Je doba tancov a zábav. Stáva sa, že oddiely, prípadne zbor, poriadajú zábavy, čajové večierky alebo akadémie, sledujúc pri tom (...) výťažok finančný“.

Rozvíjajúca sa činnosť Junáka v praxi narážala na rôzne problémy, s ktorými sa musel Junák popasovať. Z Hlásenia o stave okresu (Turčiansky Svätý Martin) za rok 1947⁹⁶ môžeme zistiť, že najčastejšie problémy súviseli:

- s jeho rozširovaním v niektorých mestách: „Utvorili sme prvú družinu chlapcov o sedem členov a jednu družinu členiek o päť členiek (...) teraz mienime urobiť náborovú akciu v Učiteľskej akadémii a dúfame, že sa nám podarí utvoriť oddiel chlapcov a oddiel dievčat, neskôr snád' smečku vlčat s rojom včieliek. Postupujeme však opatrne, lebo nechceme „masu“, ale „kvalitu“ (...) Uvedené družiny si zaobstarali klubovne“.⁹⁷
- na druhej strane s úpadkom činnosti oddielov v iných mestách: „Pomerne k činnosti v roku 1946, činnosť v roku 1947 v našom okrese veľmi upadala (...) JUNÁK, Turč. Sv. Martin – stav oddielov úpadok na dva chlapčenské o 20 členoch, zo štyroch oddielov o 30 – 35 členoch, dievčenský skauting až na päť dievčat úplne vymizol. JUNÁK, Príbovce – sú úplne pred rozkladom, terajší stav z troch oddielov chlapcov a dvoch oddielov dievčat o 20 členov je teraz jeden oddiel skautov o 14 členov a smečka vlčat o 16 členov. Dievčatá úplne vymizli.“

⁹⁴ JUNÁK – Východoslovenská oblasť. (1947). *Obežník č. 2*. Prešov 1. februára 1947. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

⁹⁵ Tamže.

⁹⁶ *Hlásenie o stave okresu (Turčiansky Svätý Martin) za rok 1947*. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, Junák, š. č. 665, 1/IV-9/1948 r. 1948.

⁹⁷ J. Mikloš (2017) uvádza, že 6. 11. 1947 výchovný odbor Slovenského junáka schválil „Organizačný poriadok vlčat“ a „Stupne a skúšky zdatnosti vlčat“ s cieľom skvalitniť skautskú výchovu.

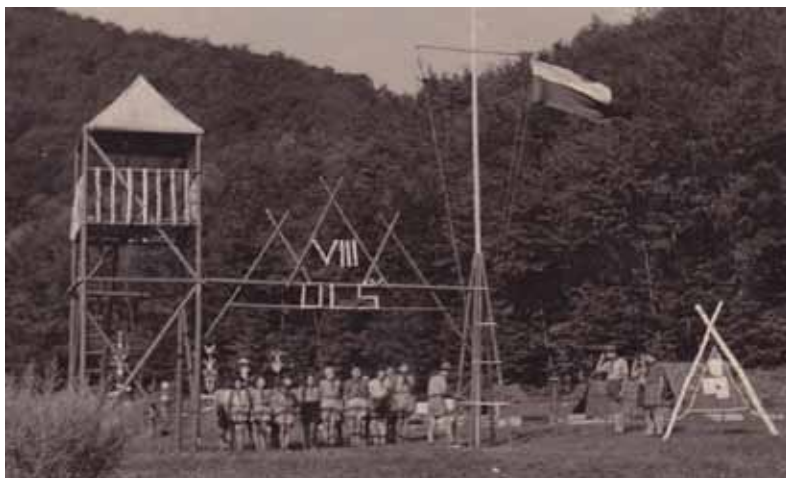
- so vzťahmi v samotných oddieloch: „JUNÁK, Vrútky – po reorganizácii zboru chlapi ostali na tej istej úrovni ako v r. 1946, dievčatá sú však považované za príťaž zboru a nachádzajú veľkú neochotu u skautov“,
- s postupnou politizáciou Junáka: „JUNÁK, Sučany – na tunajšie junácke hnutie sa hľadí ako na politicky stranícku mládež. (Zišlo by sa tam zreorganizovať.)“, ktorá pravdepodobne súvisela s postupným prenikaním komunistických mládežníkov do organizácie,⁹⁸
- ako aj s (pravdepodobne zámernou) snahou o utlmenie(?) / nerozvíjanie(?) činnosti Junáka: „JUNÁK, Valča – Na okresnej porade, ktorá bola v septembri r. 1946 prvá a novembri r. 1947 druhá (na pranie brata oblastného vodcu Janzu), prosil valčiansky zbor okresného vodcu, aby mu pomohol zaopatriť klubovňu, lebo boli presvedčení, že na jeho osobné protežovanie u MNV by ju pravdepodobne dostali. Brat okresný im to (ako i príbovskému zboru) sľúbil na prvej okresnej porade, ale dodnes to ostalo vo hviezdach. Inak valčiansky zbor musel zredukovať svoje členstvo na dve družiny, keďže viac skautov na privátnych bytoch sa schádzať nemôže a inšpektorát im nechcel povoliť (neviem z akých príčin) schádzať sa v ľudovej škole“.⁹⁹

O snahe aktivizovať prácu junáckych oddielov v považskej oblasti sa dozvedáme aj z Obežníka č. 2.¹⁰⁰ Činovníci z považskej oblasti zorganizovali 15. júna 1947 v Piešťanoch zjazd činovníkov: „Na zjazde sa zoznámime, poradíme a dáme na pochod v službe najkrajšieho junáckeho ideálu (...) Stačí, keď si pripravíte svoje voľ-

⁹⁸ Zaujímavú informáciu nachádzame aj v Hlásení zboru Junáka za Spišskú Novú Ves, kde sa uvádza, že: „Súčasnne hlásim, že Zväz priateľov Sovietskeho zväzu požiadalo náš zbor, aby na oslavy výročia zahrlo divadelnú hru od Čechova *Pytačky*“. (JUNÁK – Zbor skautov a skautiek Spišská Nová Ves. (1947). *Hlásenie*. Spišská Nová Ves 27. október 1947. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.)

⁹⁹ Podobný problém so zriaďovaním klubovní nachádzame aj v obežníku č. 1. (JUNÁK – Východoslovenská oblasť. (1947). *Obežník č. 1*. Prešov, 1. január 1947. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.)

¹⁰⁰ JUNÁK – Považská oblasť (1947). *Obežník č. 2*. Žilina 12. júna 1947. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

Fotografia č. 3. Východoslovenská oblastná lesná škola v údolí rieky Svinka. Rok 1947

(Zdroj: Súkromný archív p. Jozefa Mikloša)

né návrhy, dotazy, žiadosti a pod.“ Podobné zjazdy sa konali aj v iných oblastiach (napr. v Nitre¹⁰¹).

Veľký význam sa v uvedenom období prikladal aj príprave vodcov. Ako sa dozvedáme z Obežníka č. 4,¹⁰² nitrianska oblasť v dňoch 29. júna – 11. júla usporiadala v Nitre vodcovskú školu. Bola určená absolventom lesných škôl, nastávajúcim vodcom a ich zástupcom, činným vodcom, ako aj zástupcom bez vodcovských skúšok.

Najväčšou akciou skautov v medzinárodnom meradle, ktorá prebehla v dňoch 9. – 18. júla roku 1947 bolo 6. svetové skautské jamboree¹⁰³ vo Francúzsku. Zúčastnilo sa na ňom aj 600 účastní-

¹⁰¹ Oblastné vedenie skautov a skautiek v Nitre. (1947). *Obežník* č. 3. Nitra, (nedatované). NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁰² JUNÁK – Nitrianska oblasť. (1947). *Obežník* č. 4. Nitra 15. máj 1947. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁰³ Jamborre (slovo má indiánsky pôvod) – medzinárodné stretnutie skautov a skautiek, ktoré sa koná spravidla každé štyri roky, zvyčajne vždy v inej krajine (V. Rubeš, 2009).

kov z Československa. Celkovo sa na jamboree zúčastnilo 30 000 skautov, príslušníkov 40 národov (R. Plajner, V. Židlický, K. Průcha, 1947).

Veľký dôraz pri vykonávaní rôznych činností sa kládol na zachovávanie čistoty junáckej výchovy. Aj v kontexte s usporadúvaním zábav a večierkov sa stretávame so zdôrazňovaním potreby zachovávanie junáckeho ducha vo všetkých činnostiach: „Odporúčame, aby oddiely namiesto plesov usporiadali vzorné junácke akadémie, ktoré nech budú ukážkou našej spoločenskej vyspelosti a vyvrcholením celoročnej práce v klubovni.“¹⁰⁴

4.3 „Budovateľská“ činnosť v Junáku

Napriek týmto snahám môžeme sledovať kroky v Junáku, ktoré sa odkláňali od Junáckeho učenia a do Junáka vnášali socialistické prvky. Svedčí o tom napríklad skutočnosť, že Junák sa v roku 1947 zapojil do dvojročného plánu. „Dvojročné budovateľské hnutie, ktoré vyhlásila naša vláda je (...) veľmi závažným krokom. Nejde v ňom iba o vypätie síl k zvýšeniu blahobytu, ale o utíšenie nášho zničeného národného života účinným prostriedkom – prácou. (...) Naša povinnosť je jasná: vzbudiť a pestovať tie mravné sily, v tejto mládeži, aby z nej vyrástli po všetkých stránkach zdatní občania a občianky republiky a neohroziteľní obhajcovia jej práv a slobôd. To je jadro našej dvojročnice“ (J. O. Martinovský, 1947, s. 23). Na význam, ktorý pripisovala Ústredná rada Junáka poukazuje aj fakt, že menovala zvláštnu komisiu, ktorej úlohou bolo sledovať prácu všetkých nižších organizačných jednotiek, koordinovať ju a napomáhať jej. Ako uvádza J. O. Martinovský (tamže), komisia vypracovala na podnet brata náčelníka (R. Plajnera) tieto návrhy:

¹⁰⁴ JUNÁK – Východoslovenská oblasť. (1947). *Obežník* č. 2. Prešov 1. februára 1947. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

1. zavedenie budovateľského preukazu pre každého Junáka a skautku, ako aj pre činovníkov. Budovateľský preukaz¹⁰⁵ by mal byť „zrkadlom úsilia každého jednotlivca a dokladom úsilia, ktoré vynaložil v službách republiky“,
2. založenie budovateľského fondu pre vybudovanie Svojsíkovo junáckeho domu v Prahe. „Tam, kde bude manuálna práca honorovaná, odvedie každý najmenej 10 % mzdy na zmiernený fond. Nepochybujeme, že nie nezriedkavo, najmä u činovníkov, bude odvedený celý honorár. Bude tak ideálne spojený prospech štátu s prospechom nášho hnutia (...) Nevyhnutnosť vlastného útulku je potrebné zvlášť zdôrazňovať“,
3. stanovenie výšky pracovnej povinnosti pre jednotlivcov. „Aby bol splnený bezpečne sľub venovať republike v priebehu dvojročnice 20 miliónov hodín je potrebné, žiadať od každého jednotlivca odpracovať 70 hodín ročne.“

Náčelník Junáka R. Plajner a náčelníčka skautiek V. Koseová prostredníctvom článkov v Činovníku vyzývali Junákov na priamu účasť na dvojročnom budovateľskom pláne. Tento krok považujeme za pozoruhodný, pretože išlo o vrchných predstaviteľov Junáka, ktorí v predchádzajúcom období nabádali k zachovávaniu čistoty junáckeho učenia (porovnaj R. Plajner, 1946a). Výzvy na účasť na dvojročnom budovateľskom pláne v roku 1947 možno hodnotiť ako jednoznačne „pokrokové“. „Naša májová revolúcia mala za úlohu vytvoriť národný štát s lepším právnym poriadkom, mala znárodniť ťažký a energetický priemysel, previesť dokonalú pozemkovú reformu, zbaviť pracujúci ľud všetkých vykorisťovateľov, vybudovať silnú ľudovo-demokratickú republiku, a to preto, aby sa v radostnej pohode a ozajstnej slobode zlepšila úroveň nás

¹⁰⁵ „Budovateľský preukaz sa dostal do rúk junákov a skautiek pred začiatkom hlavných prác a každá jednotka a jednotlivec, doterajšie odpracované hodiny si starostlivo doplní tak, aby ich zodpovedný činovník mohol s čistým svedomím podpísať (...) Budovateľský preukaz má každý riadne registrovaný člen – najmladšie vícha/svetluška i náčelník/náčelníčka! Každý bude zapisovať hodiny – na konci dvojročného plánu sa ukáže, ako splnil tento mravný záväzok Junáka ku štátu!“ (F. Němec, 1947, s. 69, 70).

všetkých. Zvýšenie životného štandardu je bezprostredným cieľom našej veľkej revolúcie, a keď sa nám to podarí, bude to znamenať i víťazstvo nového socialistického poriadku (...) Je vyhlásená pracovná pohotovosť všetkých občanov Československej republiky. Vláda nás volá na pracovisko do baní, kancelárií a do škôl – ja vás volám ešte do práce s junáckou mládežou a tým aj do služieb národu (...) Štátnej a junáckej dvojročnici – zdar!“ (R. Plajner, 1947a, s. 7, 8). V podobnom duchu vyzýva na účasť skautiek na dvojročnici aj V. Koseová (1947a, s. 8): „Ak budeme vždy konať presne a poctivo so skautskou vytrvalosťou, ktorú ste tak často preukázali, potom nie len pomôžeme budovať svoj štát v dvojročnici, ale dáte svojej povahe dobrý základ a len tak sa stanete pevnou oporou svojho národa v budúcnosti.“

V Junáku sa môžeme stretnúť aj so snahou o zaradenie zvláštnej disciplíny – politickej výchovy, o ktorú sa snažila jedna časť činovníkov. Narážala však na odpor niektorých činovníkov, ktorí hovorili, že: „junácky program je najlepšou cestou k výchove dobrého občana, že je to tiež vo svojej podstate politická výchova“ (V. Koseová, 1947, s. 84). Autorka (tamže, s. 85) sa prikláňa k potrebe politickej výchovy v skautingu. „Skauting bez pochyb poskytuje mladým ľuďom všetky predpoklady k tomu, aby dospeli v dobrých občanov – ale to je dnes nepostačujúce. Potrebujeme uvedomelých občanov! Aký je rozdiel medzi dobrým a uvedomelým občanom? Vlastnosti: pracovitosť, presnosť, disciplína, poctivosť, ku ktorým vedie junácka výchova, sú síce najlepšimi vlastnosťami dobrého občana, ale nijako nezaručujú, že taký človek bude tak uvedomelý, že bude samostatne politicky myslieť.“ Aj keď potrebu politickej výchovy v skautingu obhajuje autorka potrebou vychovávať „uvedomelého občana, ktorý rozumie životu okolo nás“, jej dosah je mierený oveľa ďalej. „Každý náš čin, aj celkom bezvýznamný, (...) závisí na politickom dianí a že svojím rozhodnutím buďto spolupracujeme so štátom, alebo ideme proti jeho hospodárskemu programu (...) Ujasnime si na príkladoch, že na to, aby sme žili tak, ako žijeme, potrebujeme ohromné rady správnych, technických a spoločenských riadení, ktoré sú radené podľa určitého poriadku a zásad a že kaž-

dým našim činom, buď spolupracujeme, alebo podkopávame to, čo pre nás iní urobili (...) Na každom z nás záleží. Nech táto myšlienka presvetľuje našu skautskú prácu, ktorá je založená na našom sľube, stáva sa tak základom politickej výchovy k uvedomelému občianstvu a vedie nás k poctivej práci pre vlasť“ (tamže, s. 85).

Celé ďalšie obdobie zrkadlí boj o smerovanie Junáka. Na jednej strane boli snahy o zachovanie jeho koncepcie, na druhej strane môžeme sledovať boj o nový, „pokrokový“ obsah Junáka. „Boj sa premietal aj do stránok časopisu Junák, ktorý bol prevažne určený mládeži školského veku. V časopise Junák v roku 1947 vedľa propagovania výsledku súťaže „Junáci pomáhajú v dvojročníci“ a množstvom svojím výchovným zameraním dobrých článkov, sú otlačené i rôzne obrázkové seriály, ktoré svojím obsahom naozaj nemajú ďaleko k svojim americkým vzorom.“¹⁰⁶

Zaujímavý počin, s ktorým sa stretávame v roku 1947, je snaha o začlenenie Junáka do Československého telovýchovného zväzu (pôvodný názov Československý telovýchovný sväz, ďalej len ČSTZ), ktorý predstavoval vrcholnú celoštátnu organizáciu združujúcu telesnú výchovu, šport a turistiku. Oficiálne za snahou o začlenenie stál argument, že mravná, vzdelávacia a telesná výchova mala byť podľa pripravovaného zákona o brannej výchove zverená iba spolkom združeným v ČSTZ. Na porade oblastných veliteľov a veliteľiek, ktorá sa konala v Prahe 19. januára 1947, bola táto snaha zamietnutá. Z rozpravy vyplynul záver, že ČSTZ predstavovala organizáciu, ktorá združovala prevažne dospelé osoby, kým Junák predstavoval výchovné hnutie mládeže. Ako problematický sa javil aj široko koncipovaný, svojrázny a od výchovných prostriedkov ostatných korporácií veľmi odlišný, výchovný program Junáka. Tento krok však neznamenal zamietnutie spolupráce medzi ČSTZ a Junákom, ktorá sa rozvíjala ešte pred touto snahou o zlúčenie napr. s Klubom turistov (R. Plajner, 1947b). Tento krok sa

¹⁰⁶ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Príspevek k histórii mládežníckeho hnutia v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 4.

neskôr Junáku vypomstil. Organizácia Junák nebola zaradená medzi organizácie, ktoré môžu poskytovať brannú výchovu, ktoré vymedzoval branný zákon. Tento fakt vyvolal nevôľu v Junáku, pretože „o Junáku je dostatočne známe, že je pre poskytovanie brannej výchovy nie len plne kvalifikovaný, ale že ju už od roku 1918 dobre vykonáva (...) Napriek týmto kladom sme sa však ocitli v takej situácii, že nemá nám byť udelené oprávnenie k poskytovaniu brannej výchovy vlastným členom preto, že sme sa nezačlenili do jednotnej telovýchovnej organizácie (...) Proti doplneniu zákona v požadovanom zmysle hovoria vraj dôvody politické“ (R. Plajner, 1947, s. 51). Hoci v skautskej výchove by sme mohli nájsť rôzne prvky paralelné s brannou výchovou, určite nešlo o brannú výchovu v pravom zmysle slova. Tá do skautského hnutia nepatrila.

Za pozornosť stojí aj zriaďovanie skautských oddielov pri školách. „Potešujúca správa, ktorá sa k nám dostala začiatkom tohto roka, bola správa, že ministerstvo nič nenamieta proti zriaďovaniu Junáka v školách všetkých smerov a typov, zvlášť potešila našich bratov učiteľov a profesorov, ktorí po dlhé roky upozorňovali, na účinnosť junáckych metód v škole, a to nielen na hodinách telesnej výchovy, ale i v celom ostatnom vyučovaní“ (podpísaný „Kapitán“, 1947, s. 26). Je otázne, do akej miery táto skutočnosť súvisela s podporou junáckeho hnutia v školách. Skauting predstavoval mimoškolské hnutie, ktoré fungovalo na úplne odlišných princípoch ako bežná mimoškolská činnosť realizovaná v školách. V podpore zriaďovania junáckych oddielov pri školách by sme skôr mohli vidieť snahu o riešenie otázky práce s deťmi.¹⁰⁷ Ako sa ukázalo aj neskôr (porovnaj J. Knapík, M. Franc a kol., 2018), práve tieto junácke oddiely zriadené pri školách sa aspoň na istý čas stali základom vzniku pionierskych oddielov Junáka, ktoré mali predstavovať východisko pre vznik jednotnej detskej pionierskej organizácie pri ČZM.

¹⁰⁷ Bližšie prácu Svetlušíek (dievčat vo veku 6 – 12 rokov) popisujú napr. V. Košeová, O. Remešová a A. Moravcová (1947, obálka).

Zachovanie pôvodného Junáka stálo na junáckych činovníkoch, „predovšetkým na ich osobných a charakterových kvalitách a politickom presvedčení junáckych činovníkov. Podľa toho sa utvárali i vzťahy junáckych „stredísk“ a „okrskov“ k miestnym skupinám ZČM“.¹⁰⁸

Viacerí junácki vodcovia upozorňovali na podstatu junáckej výchovy: „Junácky zákon je podstatou junáctva. Jeho zachovávaním Junák stojí a rozvíja sa, s jeho nezachovávaním padá a približuje sa skôr k organizácii trampskej (táborenie, výlety, táboráky), woodcraftskej (totemy, stopovanie, symbolika), ZČM (klubovne, schôdzky, odznaky), alebo telovýchovnej (atletika, branná výchovy, preteky)“ a na včleňovanie cudzorodých prvkov do junáckej praxe: „Doba a prax iných organizácií k tomu mocne zvädzajú“ (J. B. Bárta, 1947, s. 106).

4.4 Slovenský junák na rázcestí. Príprava Junáckeho snemu

Situácia v Junáku bola dlhodobo veľmi napätá. Na jednej strane súvisela s praktickými problémami, ktoré organizácia riešila, na druhej strane dlhodobo čelila vnútorným i vonkajším tlakom súvisiacim s profilovaním vzťahu Junáka k ZČM. „S pozornosťou sledujem vzrastajúce napätie a nervozitu, ktorá (...) zachvacuje ako pracovníkov v ústredí, tak vo všetkých organizačných zložkách. Podráždenosť má svoje príčiny vnútorné junácke, má však tiež korene vo vonkajších pomeroch, straníckopolitických a oboje si zasluhuje, aby sme si na ne posvietili a junácky sa s nimi vysporiadali“ (R. Plajner, 1947d, s. 129). Napätie v organizácii vyvolávali stále aktuálnejšie otázky okolo reorganizácie Junáka (bližšie napr. E. Chalupný, 1948, s. 17, 18 a i.). Na jednej strane to boli informácie,

¹⁰⁸ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 5.

ktoré prenikli aj na verejnosť (do dennej tlače) a naznačovali, že „ústredie chce zrušiť nižšie zložky a všetko centralizovať v Prahe, náčelníctvo a ústredná rada zasa prehlasujú, že chcú ďalekosiahlu decentralizáciu siahajúcu až do miestnych jednotiek“ (R. Plajner, 1947d, s. 129). Na ďalšej strane sa vynárali otázky súvisiace s rozšírením junáckej výchovy na dospelé členstvo. Išlo predovšetkým o „prerastených Junákov a skautky staršie ako 18 rokov“, ktorí sa stále považovali za príslušníkov junáckej organizácie a odmietli byť iba v členmi Združenia priateľov Junáka (tamže). Trvale aktuálnou témou, s ktorou Junák zápasil v celom povojnovom období, bol nedostatok vedúcich.

Tieto trenice vyvolali potrebu zvolať Junácky snem, ktorý sa pripravoval na 28. a 29. februára 1948 v Zlíne. Junácky snem mal riešiť aj pretrvávajúcu politickú otázku, a to otázku Junáka k ostatným telovýchovným organizáciám a k ZČM, „o ktorom sú niektoré vrstvy národa presvedčené, že nie je organizáciou nadstraníckou (...) vo vnútri Junáka sú už dnes dve skupiny členov, z nich jedna je za zotrvanie v ZČM, druhá žiada voči ZČM úplnú voľnosť konania“ (tamže, s. 130).

Aj Slovenského junáka ovplyvnila meniacia sa situácia v spoločnosti, ako aj snahy ZSM o zavŕšenie procesu zjednotenia Slovenského junáka. Podobne ako v Čechách, aj na Slovensku sa vynárala snaha o ovládnutie Junáka zvnútra. Viedla k potrebe dosadenia činníkov lojálnych k ZSM, ako aj ku KSČ. Na druhej strane sa ako aktuálna javila potreba „úpravy“ junáckeho systému tak, aby bola otvorená k ideológii ZSM. Riešenie tejto situácie mal priniesť pripravovaný Junácky snem.

Poukazuje na to aj text v Pozvánke na II. junácky snem, ktorú adresovalo Náčelníctvo Junáka Dr. Antonovi Vašekovi, zástupcovi primátora Bratislavy zo dňa 20. januára 1948. Uvádza sa v nej: „Na junáckom sneme (valnom zhromaždení) sa budú prejednávať záležitosti vedenia i zásadného ideologického smerovania organizácie Junáka pre ďalšie tri roky. Bude nám čťou, keď aj vy sa zúčastníte na tomto sneme, ktorý bude mať dôležitý zástoj vo výchove značnej časti mládeže, združenej v našej

organizácií“.¹⁰⁹ Podobne, aj v Obežníku č. 2¹¹⁰ sa uvádza, že snem bol zvolaný „k vyriešeniu dôležitých personálnych a finančných otázok“.

4.5 II. junácky snem v Banskej Bystrici

II. junácky snem bol v radoch činovníkov očakávanou udalosťou. Prebehol v dňoch 31. januára a 1. februára 1948 a zúčastnilo sa na ňom 400 účastníkov – delegátov z celého Slovenska.¹¹¹ Počas prvého dňa prebehli pracovné porady činovníkov Junáka. Dňa 1. februára sa konal samotný snem. V programe prvého dňa boli naplánované správy náčelníctva, kmeňových rád, jednotlivých odborov a i.¹¹² Počas samotného snemu 1. februára 1948 v úvode vystúpili hostia z rôznych organizácií i zástupcovia náčelníctva Junáka, ktorí pozdravili snem.¹¹³ Ďalšími bodmi v programe boli správy verifikačnej organizačnej a finančnej komisie a udelenie absolutória funkcionárom. Dôležitým bodom snemu bola voľba nových funk-

¹⁰⁹ Náčelníctvo Junáka, ústredie skautskej výchovy. (20. január 1948). *Pozvánka na II. Junácky snem*. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, Junák, š. č. 656, r. 1948.

¹¹⁰ Spravodajský odbor Junáka Ústredia skautskej výchovy v Bratislave. (nedatované, pravdepodobný rok 1947). *Obežník č. 2 k II. Junáckemu zjazdu*. NF IUVENTA, a. s. A-10 JUNÁK, r. 1945 – 48.

¹¹¹ *Dokument k priebehu II. Junáckeho snemu*. (nedatované, pravdepodobný rok 1948). SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, Junák, š. č. 656, r. 1948.

¹¹² Spravodajský odbor Junáka Ústredia skautskej výchovy v Bratislave. (nedatované, pravdepodobný rok 1947). *Obežník č. 2 k II. Junáckemu zjazdu*. NF IUVENTA, a. s. A-10 JUNÁK, r. 1945 – 48.

¹¹³ Medzi hosťami vystúpili o. i. aj Gustáv Slivka za ONVA MSV v Banskej Bystrici, Plk. Tlach za armádu, Jozef Riečan za Maticu slovenskú a Čsl. Obec Legionársku, ako aj poslanec Pavel Styk za KSS, poslanec Ernest Sýkora za ZSM, Dr. Daniel Peelen za Čsl. telovýchovnú jednotu, Slov. telovýchovnú jednotu a Sokol, úradujúci britský konzul L. G. Gaze a iní. Za náčelníctvo junáka vystúpili Dr. Rudolf Plajner, za náčelníctvo Československého Junáka Mária Žáková, miestonáčelníčka Junáka. Viacerí významní funkcionári pozdravili snem písomne (medzi inými aj povereník školstva Ladislav Novomeský, a i.). (*Dokument k priebehu II. Junáckeho snemu*. (nedatované, pravdepodobný rok 1948). SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, Junák, š. č. 656, r. 1948.)

cionárov¹¹⁴ a starostu. Po voľbe a sľube funkcionárov bolo v programe snemu prijatie rezolúcie.¹¹⁵

Konkrétnejšie sa o náplni rokovania snemu čiastočne dozvedáme z rezolúcie,¹¹⁶ ktorú v závere prijal II. junácky snem. Z nej možno identifikovať viaceré problémy, ktoré snem riešil. Súviseli s meniacou sa politickou situáciou v Československu, ako aj so samotným dianím v hnutí. Ako je to zrejmé z textu rezolúcie, už pred februárom 1948 môžeme v Slovenskom junáku sledovať dva smery. Jeden smer sledoval zachovanie tradičného Junáka, druhý smer viedol k jeho splynutiu so ZSM. Môžeme to sledovať hneď v úvode rezolúcie, kde sa účastníci II. junáckeho snemu zaviazali k vernosti svojej vlasti ČSR: „My činovníci (...) chceme vychovávať takých Junákov, ktorí nikdy nezaváhajú vo vernosti k svojej vlasti ČSR, keby to vyžadovali čo aké veľké obete. Výchova v našom Junáku musí byť preto intenzívne vlastenecká (...) pokroková, slovenská, československá a všesvetová. Musí byť v zhode s programom našej vlády.“ Vplyv prenikajúcich ideí do Slovenského junáka možno vidieť aj ďalšej časti rezolúcie (tamže), kde účastníci snemu ďalej ukladajú novozvolenému náčelníctvu, aby „v tomto smere riadi-

¹¹⁴ Snem si zvolil a poveril vedením svojho hnutia týchto starých a osvedčených skautských pracovníkov: čestný starosta: Gen. Dr. Mikuláš Ferjenčík, krajin-
ský starosta: Plk. Ján Stanek, miestostarosta: Ing. Lojzo Janza, krajin-
ský náčelník PhMr. Miloslav Striženek, kmeňový náčelník: Ludovít Zelienska, kmeňová
náčelníčka: prof. Lýdia Jurajová, miestonáčelník: napr. Mikuláš Vojtovič, miestonáčelníčka: Gabriela Horváthová, tajomník náčelníctva: František Doležal, tajomníčka náčelníctva: Ing. Alžbeta Společníková. Podobne snem poveril svojich členov aj vedením hospodárskej rady (prof. Ctibor Grandtner), hospodárskeho odboru (Ludovít Jankovič, Mária Lulayová), výchovného odboru (Dr. Dionýz Chmelo, Prof. E. Smiešková), zdravotného odboru (Dr. Janček), spravodajského odboru (Ing. Igor Janota, Táňa Puškárová). Duchovná rada a organizačný výbor nebol obsadený. (*Dokument k priebehu II. Junáckeho snemu*. (nedatované, pravdepodobný rok 1948). SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, Junák, š. č. 656, r. 1948.)

¹¹⁵ Spravodajský odbor Junáka Ústredia skautskej výchovy v Bratislave, (nedatované, pravdepodobný rok 1947). *Obežník č. 2 k II. Junáckemu zjazdu*. NF IUVENTA, a. s. A-10 JUNÁK, r. 1945 – 48.

¹¹⁶ *Rezolúcia vynesená dňa 1. februára 1948 z príležitosti II. Junáckeho snemu v Banskej Bystrici*. (1948). SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, Junák, š. č. 656, r. 1948.

la činosť skautského života, aby mohla vždy a s plným súhlasom všetkých činovníkov a skautov a skautiek prízvukovať na všetkých miestach tieto názory snemu, aby dávala inštrukcie podriadeným jednotkám v budovateľskom podnikaní, či už v terajšej dvojročnici, alebo neskôr v päťročnom budovateľskom úsilí“. Za zaujímavú považujeme zmienku: „Chceme sa zapojiť samostatne do výstavby trate mládeže a takto čestne obstáť v zápolení s bratskými organizáciami.“ Budovateľské aktivity smerujúce k stavbám mládeže patrili k iniciatívam ZSM, nie k aktivitám Slovenského junáka. Táto skutočnosť môže poukazovať na fakt, že činnosť Slovenského junáka sa postupne identifikovala s činnosťou ZSM. Alebo, ako uvádza P. Janota (2015), účasť skautingu na budovaní Trate mládeže predstavovalo ústretové (ale neúspešné) kroky skautingu s cieľom zabrániť jeho likvidácii. Snahy o zachovanie tradičného hnutia skautingu na Slovensku možno vidieť aj ďalšej časti rezolúcie (tamže): „Účastníci Junáckeho snemu jednohlasne súhlasia, že politika Junáka musí byť vždy a za každých okolností v prvom rade skautská, vyplývajúca zo sľubu zákona, štátoobčianska, vyplývajúca z programu našej vlády, ale odsudzujúca prenášanie akýchkoľvek straníckych záujmov a doktrín do nášho hnutia, lebo Junák musí byť prísne, a to zdôrazňujeme ešte raz, 100 % nestraničky.“

Paradoxne sa v ďalšej časti rezolúcie¹¹⁷ uvádza: „Demokratické zriadenie nášho štátu sa musí jasne zrkadliť i v celej sústave nášho hnutia a naši skauti a skautky musia chápať demokratické ideály, z ktorých sa zrodila naša republika, ako najkrajší dar ľudstva, ktorý si musia vedieť ctíť, musia ich poznať a podľa nich vyrastať na dobrých občanov a občianky demokratického štátu. Práca v našich oddieloch musí byť vedená tak, aby sme dokonale vedeli vstúpiť úctu a lásku k práci všetkým našim zverencom, aby sme študujúcu mládež naučili ľúbiť prácu manuálnu a manuálnych pracovníkov naučili chápať a ctíť prácu duševnú.“

¹¹⁷ Rezolúcia vynesená dňa 1. februára 1948 z príležitosti II. Junáckeho snemu v Banskej Bystrici. (1948) SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, Junák, š. č. 656, r. 1948.

Za zaujímavé považujeme aj informácie, ktoré poukazujú na preberanie metód skautskej výchovy: „Junácky snem s radosťou zisťuje, že metódy skautskej výchovy preberajú i iné organizácie mládeže, ktoré ich snáď doteraz i odsudzovali, čo je neklamným dôkazom toho, že metódy skautskej výchovy sú osvedčené a dobré. Snem si je vedomý toho, že junácke hnutie nemá monopol a ani pracovné metódy na vonkajší obraz junáctva, napr. kroj a pod., a preto musí prijať čiastočné preberanie junáctva s určitou pasivitou a tešiť sa, že junácka prax sa dostáva i do života iných spolkov mládeže.“¹¹⁸

Zároveň však snem vyjadruje isté obavy: „Naproti tomu snem si je dokonale vedomý toho, že neúplný plagiát skautingu môže len mládež poškodiť, i keď odhliadneme od toho, ako veľmi škodí junáckemu hnutiu, lebo junáctvo je sústava idey, t. j. zákona sľubu, metód a prostriedkov a nemôže byť bez ujmy vytrhnutá len niektorá čiastka tejto skautskej sústavy. Preto sa na preberanie skautingu díva i s obavou, lebo hoci forma junáckej práce v iných organizáciách bude snáď podobná, predsa junáctvo bez junáckeho ducha nebude mať ten efekt a úžitok, ako junáctvo úplné, ktoré predvádza náš Slovenský a český Junák. Dívame sa na toto preberanie s obavou i preto, že skautov vychovávať môžu iba dokonalí junácki vedúci, ktorí prešli celou radou škôl, štúdia a skautského prežitia a nie ľudia, ktorí ho poznajú len z jednej stránky.“¹¹⁹

Vzápätí možno v rezolúcii vidieť účelovú interpretáciu skautského zákona: „Zo zákona č. 4 vyplýva, že skaut je priateľom všetkých ľudí dobrej vôle a týmto smerom je nesený celý pomer skautingu nielen k organizáciám mládeže, ale k celej verejnosti vôbec. Na prvom mieste chce vybudovať srdečný vzťah k armáde. Víta spoluprácu so ZSM, Sokolom a inými organizáciami mládeže, pričom chce zdôrazniť, že junáci budú vždy ochotní spolupracovať, nakoľko to vyžaduje vyšší záujem slovenskej mládeže, pritom však zdôrazňujú, že dokonalá spolupráca je možná len pri rešpektova-

¹¹⁸ Tamže.

¹¹⁹ Tamže.

ní úplnej pracovnej a ideovej nezávislosti jednotlivých organizácií, bez akéhokoľvek nátlaku a musí vyplývať zo skutočne konštruktívneho ponímania výchovy a potrieb mládeže.“ Záruku v uchovaní dobrého mena Junáctva vidia účastníci snemu v nasledujúcom: „Každý jeden skaut a skautka bude dokonale poznať, rozumieť a plniť skautský sľub a z toho vyplývajúcu povinnosť služby k blížnemu za každých okolností a že táto charakterová stopercentnosť skautských činovníkov na prvom mieste skautiek a skautov, bude najväčšou zárukou prosperity Junáckeho hnutia (...) Snem je jednomyselný v tom, že najčestnejšia funkcia v Junáku je funkcia oddielových vodcov, ktorí pracujú s mládežou a považuje túto prácu za najdôležitejšiu.“¹²⁰

Na vnútornú roztrieštenosť, ktorá sa v hnutí začala objavovať, reagoval snem takto: „Junácky snem si uvedomuje, že prosperita junáckeho hnutia môže byť zabezpečená len v tom, ak hnutie bude pevne zomknuté, nebude v ňom žiadnych roztriešteností, žiadneho lokálpatriotizmu.“¹²¹ Následne sa účastníci snemu v rezolúcii obracajú na „všetky verejné ustanovizne a nadriadené vrchnosti, aby sa snažili pochopiť krásu a hĺbku junáckej myšlienky, uvážili jej blahé úžitky na výchovu slovenskej mládeže, lebo vtedy je nesporné, že Junák bude mať oporu vo všetkých kruhoch verejnosti a našich úradov“.¹²² Azda najsilnejšie vyznieva záver rezolúcie, kedy snem ukladá a pripomína náčelníctvu „najdôležitejšiu jeho povinnosť starať sa o čistotu junáckej myšlienky, pevnú organizáciu Slovenského junáka, nekompromisnosť v junáckych zásadách a prízvukuje mu, že snem je za jedno v tej myšlienke, že najväčší dar, ktorý môže dať Slovenský junák nášmu národu a štátu, ale aj celému ľudstvu je výchova stopercentných mužov a žien, schopných sa obetovať kedykoľvek pre vec dobrú a šlachetnú, hľadať pojiťka medzi všetkými ľuďmi dobrej vôle a prispieť tak k budovaniu svetového pokoja“.¹²³

¹²⁰ Tamže.

¹²¹ Tamže.

¹²² Tamže.

¹²³ Tamže.

4.6 Snahy o zachovanie jednoty v českom Junáku

Podobná situácia bola aj v Čechách. Zachovanie čistoty junáckeho hnutia sa stávalo čoraz náročnejšie. „V rokoch do februára (1948) sa v Junáku prejavili niektoré vplyvy vyplývajúce zo spoločenskej situácie, predovšetkým vznik ľudovo-demokratického zriadenia. Vnášali ho sem (do Junáka) pokrokoví pracovníci s deťmi, členovia KSČ, zväzu mládeže a niektorí učitelia. Tieto zmeny (ako napr. účasť členov organizácie na brigádach a verejno-prospešnej činnosti) však neboli neoddeliteľnou súčasťou junáckeho výchovného systému.“¹²⁴

Udržanie jednoty v Junáku bolo čoraz náročnejšie. V radoch Junáka, ale aj v ZČM, rezonovala možnosť vystúpenia Junáka zo Zväzu. Ako problematická sa pri potenciálnom vystúpení Junáka zo ZČM javila najmä otázka organizácie detského hnutia. Bola to oblasť, ktorú nielen ZČM, ale ani celý ČZM nemal vyriešenú (odhliadnuc od pár živelne fungujúcich pionierskych organizácií v na východnom Slovensku – v Humennom a v Snine, Hodoníne, Prahe a Žďári nad Sázavou¹²⁵). V ÚV ZČM sa v tomto kontexte začala uplatňovať myšlienka, že v prípade, ak Junák zruší svoje kolektívne členstvo v ZČM, potom ZČM založí svoju vlastnú detskú organizáciu. Avšak na túto problematiku nebol jednotný názor. Vo vzťahu k detskej organizácii sa kryštalizovali tri názory: „zachovať doterajšiu organizáciu Junák v starom skautskom duchu, modernizovať Junáka, prispôbiť ho novým spoločenským podmienkam, založiť novú detskú socialistickú organizáciu“ (P. Martínek a kol., 1982, s. 76). Potvrdzujú to aj J. Knapík, M. Franc a kol. (2018, s. 330 – 331), ktorí uvádzajú, že v prípade vystúpenia Junáka zo ZČM, hrozil ZČM vytvorením „vlastnej konkurenčnej organizácie pionierskeho typu, a to za pomoci komunistických činovníkov Junáka a detí „pokrokových rodičov“. Avšak ako problematická pri vytvorení novej

¹²⁴ *Tradice PO ČSM (2. část). Předpoklady vzniku PO ČS (květen 1945 – únor 1948)*, (bez autora, nedatované) NF IUVENTA, a s. A-10 JUNÁK, r. 1945 – 48, s. 2.

¹²⁵ Tamže, s. 3.

organizácie sa podľa O. Čmolíka a kol. (1983) javila aj členská základňa, ktorá by bez členov Junáka bola podstatne menšia.

Záujmy na získaní vplyvu v Junáku mala v Čechách aj reakcia, aj tá podporovala myšlienku vystúpenia Junáka zo ZČM. „V čele tohto ťaženia, ktorého cieľom bolo zneužiť Junáka na svoje záujmy, organizačne a ideovo ho odtrhnúť od ZČM, stojí opäť reakčné vedenie národnej socialistickej strany a ľudovej strany. Ľudová strana získala vplyv v niektorých strediskách a okrskoch Junáka už v skoršej dobe, kedy sa jej tam darí zakladať skupiny „katolíckych skautov“. Ľudovci, v snahe zbaviť Junáka akejkoľvek pokrokovosti, vytykali československému skautingu, že v ňom bolo „vďaka niektorým funkcionárom opustené dielo katolíka A. B. Svojsíka, ktorý vytvoril českou a československou formou hnutie kresťanských ideí lorda Baden-Powella.“¹²⁶ Národná socialistická strana v snahe získať Junáka vo svojej tlači vyzdvihuje napríklad „inteligenciu a veľké schopnosti Junákov“ nad „nekultúrnosťou“ robotníckej mládeže. (...) Reakcia počítala s tým, že sa jej podarí získať prevahu na pripravovanom zjazde Junákov, ktorý sa mal zísť v apríli roku 1948 v Gottwaldove. Jej hlavným cieľom bolo zrušiť kolektívne členstvo Junáka v ČZM.¹²⁷

Stranícka tlač, ale aj viaceré mesačníky, priniesli rôzne „tajné“ správy, ktoré prenikali nielen do radov Junáka, ale aj na verejnosť, naznačili množstvo problémov, s ktorými Junák v predsnemovom období zápasil. Otázne je, ktoré z naznačených problémov¹²⁸

¹²⁶ *Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR. (Výpis.)* (1962). Mladá fronta. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 5.

¹²⁷ Tamže.

¹²⁸ „Jednému sa javí Junák ako organizácia reakcionárska, druhí ohlasujú skorý bankrot jeho hospodárstva, ďalší sa pozastavujú nad úbytkom jeho členstva; sme obviňovaní z rozbíjania jednoty mládeže; ústredie má, vraj, diktátorské chůfky; Praha zasa centralizuje; Junák je organizáciou „s prozápadnou orientáciou“; vedenie Junáka koketuje s ruskými pioniermi a poľskými harcermi, (...) rodičia a vychovatelia nám vyčítajú, že pre služby verejnosti zabúdame na výchovné poslanie (...) mnohým junáckym činovníkom sa zdá, že sme zámerne nedali mládež do služieb budovateľskému úsiliu národa, tzv. „pokrokové sily“

boli reálne a ktoré účelové. Pravdou je, že poprední činitelia Junáka museli napätú situáciu upokojovať: „Situácia v Junáku nie je však ani zďaleka taká, ako ju opisuje stranícka tlač, ako o nej píše niektoré mesačníky, a ako sa o nej referuje v sekretariátoch politických strán“ (R. Plajner, 1948a, s. 22). Junákov a skautky vyzývali: „Je potrebné, aby sme prečkali búrku a neprestali ani na okamžik byť junáci a skautky (...) i v ostrom boji zostať verní tomu, čomu sme sľubovali vernosť, junáckemu zákonu“. Na druhej strane však z rétoriky predstaviteľov ústredia Junáka možno vnímať, že aj samotné ústredie Junáka už bolo dostatočne „pokrokové“ a pripravené na nové výzvy. „Junáckym snemom v Zlíne sa skončí obdobie revolučného vývoja a nastúpi zodpovedná budovateľská práca. Junácky snem bude štartom do lepšej budúcnosti. Junácky snem v Zlíne bude mať vážny priebeh a položí základy veľkému a významnému hnutiu československej mládeže“ (R. Plajner, 1948a, s. 22).

Pripravovaný snem sa však už v dôsledku februárových udalostí neuskutočnil. Ďalšia existencia Junáka bola v rukách nastupujúcej KSČ.

sa snažia dokázať, že je Junák ovplyvňovaný stúpenkami ‚čierneho kléru‘ a stúpenkami pravicových smerov tvrdia, že čo do Junáka vstúpi, všetko chtiac-nechtiac, ‚sčervenie‘; Junák stratil členstvom v ZČM svoju samostatnosť“ (R. Plajner, 1948a, s. 22).

5. VÝVOJ JUNÁKA VO VÍRE FEBRUÁROVÝCH UDALOSTÍ

Súbežne s februárovými udalosťami prebehol aj proces začlenenia Junáka do Zväzov. Bola to situácia, na ktorú mnohí funkcionári ČZM, ale aj „pokrokoví činovníci“ dlho čakali, a ktorú, na základe rýchlej reakcie predpokladáme, aj dlhodobo plánovali a pripravovali.

„Pokrokové hnutie“ v Junáku dozrelo a súbežne s februárovými udalosťami sa ujalo vedenia Junáka. Už 25. februára 1948 v Prahe vydal akčný výbor Junáka prehlásenie, ktorým vyjadril podporu vláde K. Gottwalda, potvrdil aktívnu účasť Junáka na výstavbe štátu, podporil boj proti nepriateľom ľudovodemokratickej republiky a vyzval k jednote so ZČM. „V pevnej jednote so ZČM budeme pracovať, aby zo sveta zmizli všetky spiatočnícke živly, ktoré stavajú prekážky základným ideám junáckeho hnutia, t. j. medzinárodnému zbrataniu všetkých ľudí a vybudovaní lepšej spoločnosti. (...) V presvedčení, že tieto myšlienky sú vlastné všetkým junákom a skautkám, plniacim riadne sľub, zákon i heslo, žiadame, aby zodpovedne uskutočňovali toto prehlásenie celou svojou prácou v svojich jednotkách i v akčných výboroch obrodeneho NF.“¹²⁹ Súčasťou prehlásenia boli aj veľmi podrobné a precízne pripravené pokyny (pozri príloha č. 2) na „úspešné pokračovanie v junáckej činnosti“.¹³⁰

Podobne aj v Slovenskom junáku bol vytvorený akčný výbor Junáka. „Dňa 26. februára 1948 v dôsledku víťazstva pokrokových síl vo vláde, NF ustanovil sa z pokrokových členov Náčelníctva Junáka trojčlenný (L. Kysel, L. Jurajová, V. Černušák) Ústredný

¹²⁹ *Provolání akčního výboru Ústředí Junáka v Praze dne 25. února 1948.* NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹³⁰ *Pokyny č. 1. Ústředního výboru Junáka v Praze, junáckým jednotkám,* (25. února 1948). NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

Akčný výbor Junáka (ďalej len ÚAVJ), ktorý prevzal vedenie Junáka na Slovensku. ÚAVJ svojou rezolúciou, ohlásenou všetkému členstvu Junáka prehlásil, že sa stavia za program vlády Klementa Gottwalda a že bude výchovu mládeže organizovanej v Junáku usmerňovať v duchu pokrokového, socialistického vývoja nášho štátu. ÚAVJ ihneď nadviazal spojenie s predsedníctvom ZSM a pripravil vstup Junáka do jednotnej organizácie mládeže, v ktorej Junák prebral výchovu mládeže do 15 roku.¹³¹

Túto skutočnosť už 25. februára 1948(!) „predsedníctvo ZSM zoberalo na vedomie, (...) vedenie Junáka prebral akčný výbor na čele s br. Kyselom, (...) že tento akčný výbor Junáka zaujal kladné stanovisko k vláde K. Gottwalda a že Junák s týmto novým pokrokovým vedením sa chce organicky včleniť do ZSM a prevádzať pioniersku výchovu ZSM“.¹³²

Tým sa začal dlhodobý, komplikovaný a neistý proces včleňovania Junáka do ČZM.

5.1 Včleňovanie Junáka do Československého zväzu mládeže

Dňa 1. marca 1948 v Klube mládeže v Bratislave prebehlo mimoriadne zasadnutie širšieho ústredného výboru ZSM aj za účasti zástupcov Akčného výboru Junáka (ďalej len AVJ). Predseda AVJ L. Kysel oznámil, že „podľa rozhodnutia AVJ a po dohode s českým Junákom prestáva Junák byť kolektívnym členom ZSM, a stáva sa jeho neoddeliteľnou organickou súčasťou“.¹³³ Ďalej oznámil,

¹³¹ Jurajová, L., Eliašová, V. (1948?). *Zpráva o vykonanej činnosti a situačná zpráva Junáka*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹³² *Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva (SSM) konaného dňa 25. februára 1948 na Bukureštskej ulici č. 2 v Bratislave*. SNA Bratislava f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

¹³³ K podobnému kroku pristúpili aj Zväz vysokoškolských študentov ako vysokoškolský výbor ZSM, Organizácia stredoškolského študentstva, ktorá sa do ZSM začlenila ako stredoškolský odbor ZSM.

že AVJ v spolupráci s predstaviteľmi ZSM prevedie revíziu programu a upraví ho v súlade s veľkými politickými zmenami, ktoré nastali v posledných dňoch. Akčný výbor Junáka vylúčil z vedenia tých, ktorí nemali kladné stanovisko k ľudovodemokratickej ČSR a Košickému vládnemu programu a vylúčil všetkých tých, ktorí by sa stavali proti výdobytkom SNP. Žiadal, aby sa zjednotila v ZSM pionierska junácka výchova. Na základe jeho referátu boli vynesené tieto rozhodnutia:

- „1./ Junák prestáva byť kolektívnym členom ZSM, ale stáva sa jeho neoddeliteľnou organickou súčasťou.
- 2./ Spôsob začlenenia v podrobnostiach a revíziu programu (...) Junáka prejedná komisia, menovaná predsedníctvom a predloží na schválenie predsedníctva svoje návrhy.
- 3./ Do predsedníctva (ZSM) kooptovať 1 zástupcu Junáka a do výboru 5 zástupcov.
- 4./ Skupiny Junáka sa stávajú neoddeliteľnými súčasťami MO ZSM¹³⁴. Podrobnú úpravu vydá Junák všetkým podriadeným zložkám.“¹³⁵

Potvrdenie štatútu junáckej organizácie ako kolektívneho člena vo ZČM a v ZSM vyvolalo nevôľu v radoch Junáka: „Krajní pravcoví činitelia Junáka sa však so svojou porážkou nezmierili a na mnohých miestach otvorene či skryto vystupovali proti ľudovému režimu“ (P. Martínek a kol., 1982, s. 77). Tento odpor mohol súvisieť aj so skutočnosťou, že sa AVJ vytvoril napriek výslovnému nesúhlasu náčelníctva (R. Belan, 2015, s. 53). Potvrďuje to aj komplikovaný priebeh rokovania medzi Ústredným akčným výborom NF a Junákom: „Jednaním bol poverený predseda ZČM br. Hejzlar, ktorý však s prezídiom ústrednej rady Junáka nedosiahol dohodu a nepodarilo sa to ani ďalšiemu predstaviteľovi NF Dru Čepičkovi.

¹³⁴ Miestnych organizácií ZSM.

¹³⁵ *Zápisnica zapísaná na mimoriadnom zasadnutí ÚV SSM, ktoré sa konalo dňa 1. marca 1948 v Klube mládeže v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1945 – 48.*

V odôvodnení vyslovili pochybnosti o tom, či sa Junák práce v NF môže zúčastniť (...). Po neúspešnom jednaní hovoril br. náčelník Dr. Plajner s niekoľkými ústrednými činovníkmi, že bude nutné utvoriť akčný výbor Junáka, ktorý by riadil junácke veci po dobu dnešných udalostí. V stredu o 16. hodine prišli zástupcovia akčného výboru NF, vyzvali prítomných činovníkov a zamestnancov, aby sa zhromaždili v zasadacej sieni. Po vysvetlení, prečo bolo prístupné k tejto akcii, boli prítomní zamestnanci vyzvaní, aby nastúpili druhý deň na svoje pracoviská a bolo im oznámené, že bol práve utvorený Ústredný akčný výbor Junáka.¹³⁶

Avšak o činnosti junáckych činovníkov mal AVJ jasno. Podľa J. Preiningera (1948a, s. 38) mali byť činovníci „priamo zodpovední ÚAVNF¹³⁷ a štátu. (...) Výchovorky a zastieranie otrepaným úslovím, že politika do Junáka nepatrí, patria do minulosti. Junácki pracovníci nie sú ani deti, ani mládež do 15 rokov. Preto musia mať v hlavách, v srdci i vôle a činoch politicky celkom jasno. Nie sme a nebudeme pod politickým diktátom ČZM. Budeme s ním v rámci celoštátnej výchovy mládeže úzko spolupracovať, navzájom sa dopĺňať tak, že obe organizácie teraz organicky zlúčené budú mať z tohto obohatenie a prospech. Náš výchovný program i výchovné zameranie ČZM sa tým omladí a spestrí, a to čo do metód, tak aj do prostriedkov. Ale s jednotným cieľom: prospech štátu“.

Veľká pozornosť sa venovala aj samotnej príprave činovníkov. „Cez Veľkú noc, pravdepodobne 25. – 27. marca, budú usporiadané v Jinošove na Morave porady, na ktorých sa musia zúčastniť všetci členovia OAVJ,¹³⁸ potvrdení ZSM. Mimo týchto musí byť z každej oblasti 8 činovníkov podľa uváženia OAVJ. Musia byť zastúpené aj činovníčky. (...) Zvlášť zdôrazňujeme, že porady v Jinošove sú veľmi dôležité a budúcim členom OAVJ bude môcť byť iba ten či-

¹³⁶ *Provolání akčního výboru Ústředí Junáka v Praze dne 25. února 1948.* NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹³⁷ Ústrednému akčnému výboru Národného frontu.

¹³⁸ Oblastný akčný výbor Junáka.

novník, ktorý sa na týchto poradách zúčastní.“¹³⁹ Politický kurz pre Junákov sa uskutočnil v dňoch 24. – 26. marca v Jinošove. „Účelom kurzu bolo vyložiť junáckym funkcionárom politickú situáciu, poslanie Junáka v jednotnej organizácii a dať direktívy k ďalšej spolupráci. Previedla sa anketa, ktorá prešetrila odraz politických udalostí v zmýšľaní prítomných junáckych funkcionárov pre potreby budúcej kádrovej politiky Junáka.“¹⁴⁰

Okrem kurzu v Jinošove, prebehli aj ďalšie kurzy v Dolní Bečvě a Rajnochovicích. Celkovo nimi prešlo 109 poslucháčov.¹⁴¹

5.1.1 Nové vízie Junáka v rámci zväzov

Junák mal v procese zjednotenia ČZM veľký význam. „Junáctvu bola (NF) prejavovaná veľká dôvera tým, že mu bola zverená, ako jedinej detskej organizácii, výchova najmladších v ZČM“ (R. Vančurová, 1948a, s. 39).

Mal predstavovať organizáciu, ktorá by viedla deti od 6 do 15 rokov. R. Vančurová (1948a, s. 39) takto popisuje proces zjednotenia: „Prvou a hlavnou podmienkou ďalšej práce je bezvýhradný kladný pomer k ľudovo-demokratickej republike. Junák potrebuje čo najviac pohotových a spoľahlivých pracovníkov ale len takých, ktorí okrem aktívneho postoja k budovateľskej práci majú i jasný názor na budúcnosť junáctva (...) už nebude zložitá činovnícka hierarchia, nebude množstvo odznakov na krojoch činovníkov (...) skutočný význam junáctva (...) je to druh výchovy, ktorá ma byť dopriata čo najväčšiemu počtu mládeže. Vedúci si musia byť vedomí toho, že romantika letných táborov, svetové bratstvo a sesterstvo i konanie dobrých skutkov, sú práve tak zložkami junáckej výcho-

¹³⁹ Ústredný akčný výbor Junáka. (1948). *Pokyny č. 1*. Bratislava 6. marec 1948. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁴⁰ Jurajová. L., Eliašová, V. (1948?). *Zpráva o vykonanej činnosti a situačná zpráva Junáka*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁴¹ *Junák*. (1949?) NF Skautské múzeum v Ružomberku.

vy, ako hra alebo fyzická práca“. Junák mal mladých ľudí pripraviť „na skutočný život budúcich občanov štátu“ (tamže).

Junácka výchova tak mala predstavovať aj istú formu občianskej výchovy. Uvedené charakteristiky naznačujú významný ideologický posun v junáckej výchove. Významný posun možno sledovať aj v organizácii činnosti Junáka. Podľa R. Vančurovej (tamže): „prvou činnosťou je (...) nadviazať priateľskú spoluprácu s ostatnými členmi zväzu (ČZM), vzájomne si vypomáhať pri prípadnom požičiavaní klubovní a pod. Druhou povinnosťou je prijímať nováčikov a zaraďovať ich do družín. (...) Starších skautov a skautky je potrebné pripraviť na výchovnú prácu v lesných školách (...) Drobná družinová a oddielová práca, prípravy na skúšky a preteky, prípravy na táborenie, všetko prebieha obvyklým spôsobom, ale vedúci ani na okamih nezabúda (...) svojou poctivou dobrou vôľou pomáhať budovať dobrú budúcnosť štátu“.

Tieto zjednocujúce snahy narazili na odpor v radoch niektorých činovníkov. Ako uvádza P. Martínek a kol. (1982, s. 77), „ústredie Junáka zaťažené svojimi názormi, tradíciami povojnového oficiálneho skautingu a spojením s medzinárodným pravicovo orientovaným skautingom, sa v tejto rozhodujúcej dobe od februárových zmien dištancovalo“. Na stole bola podľa R. Belana (2015, s. 53, 54) tak otázka, či „v nových spoločensko-politických podmienkach má opodstatnenie organizácia založená na tradičných ideách a výchovných metódach skautingu a či je vôbec možná jej programová reprofiliácia a prevýchova, najmä jej činovníkov“.

5.1.2 Zásady začlenenia Junáka do zväzov

Napriek tomu proces začleňovania Junáka do ZSM prebiehal pomerne rýchlo. Na zasadnutí predsedníctva ZSM 9. marca 1948 v Bratislave dostali zástupcovia AVJ (Kysel, Jurajová, Pajenský, Bukva) a zástupcovia predsedníctva ZSM (Lacek, Nemeč, Falfan a Rázus) úlohu prerokovať otázku začlenenia Junáka do ZSM a pripraviť návrh na organizačné smernice pre Junáka do

10. marca 1948.¹⁴² Už v apríllovom čísle Činovníka B. Jedličková (1948) predstavila Zásady začlenenia Junáka do ZČM. Tie spočívali v nasledujúcom: Základnou zložkou Junáka naďalej zostal oddiel (vĺčatá, svetlušky, skautky a junáci). Viedli ho skúsení vedúci, radcovia družín a ich zástupcovia z radov starších chlapcov a dievčat. Pomerne veľká zmena v porovnaní s tradičným hnutím Junák smerovala k zakladaniu oddielov nielen v obciach, ale aj pri školách, ako aj zapojeniu čo najväčšieho počtu pedagógov do práce v oddieloch. Vedúci oddielu bol členom výboru skupiny ZČM. Zároveň všetci členovia Junáka sa mali stať členmi ZČM. Zaujímavé postavenie mali zväzáci: „Myslíte si, že bude správne, ak bude skupina zložená zo zväzákov i bývalých junákov považovať za svoju povinnosť dohliadať, aby vedúci boli naozaj stopercentní? My všetci vlastne budeme členmi ZČM, našou svätou povinnosťou bude starať sa o zverený oddiel, budeme zodpovedať sebe, ale budeme zodpovedať i všetkým ostatným za svoju prácu. Bude to ich povinnosť, tak ako bude ich povinnosťou pomáhať nám“ (tamže, s. 53.). Na princípe fungovania oddielov a oddielových rád boli vystavané vyššie zložky. Vznikli strediskové rady, okrskové junácke rady, krajské junácke rady a ústredná junácka rada. Celý tento proces mal sledovať výchovu budúcich členov ZČM (tamže). Na uvedených zásadách sa začal proces včleňovania Junáka do ZČM.

5.2 Proces postupnej likvidácie Junáka

Po včlenení Junáka do zväzových štruktúr Junák začal plniť prvé úlohy, ktoré smerovali k budovaniu detskej pionierskej organizácie, ako aj k prvým čistkám v Junáku. „Úlohou Junáka od zlučovacej konferencie bolo: podchytiť miestne oddiely, pokračovať

¹⁴² Zápísnica zo zasadnutia predsedníctva ÚSSM, ktorá sa konala dňa 9. marca 1948 v Bratislave. SNA v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

v pokusnom zakladaní pionierskych oddielov pri školách, prehodnotenie doterajších skúseností s nimi, príprava predpokladov pre masový rast detskej organizácie.“¹⁴³

V dňoch 3. a 4. apríla 1948 prebehla v Prahe celoštátna konferencia ZČM. Z hľadiska etablovania Junáka v ZČM malo zásadnú úlohu zasadnutie junáckej komisie (ako jednej z viacerých komisií zriadených pri ZČM), ktorá zasadala po prvýkrát v zmenených podmienkach. Na jej zasadnutí predseda AVJ J. Preininger zdôraznil najväčšie úlohy Junáka na najbližšie obdobie. „Hlavnou úlohou Junáka je očista junáckych rád od takých činovníkov, ktorí sa prehrešili proti zásadám, na ktorých sa buduje naša nová ľudovo-demokratická republika (...) Bolo by hrubým previnením (...) dopustiť, aby činovník pre svoje štátu a vláde podvratné konanie, odsunutý z čelného miesta viedol oddiel, alebo sa v ňom iba skryl ako obyčajný člen. Skôr alebo neskôr nahlodal, narušil a podkopával by cieľavedomé výchovné úsilie pokrokových, úprimne socialisticky zmýšľajúcich bratov vedúcich.“¹⁴⁴ Tento tvrdý a nekompromisný postup proti junáckym činovníkom, ktorí nesúhlasili s „pokrokovým“ smerovaním Junáka,¹⁴⁵ mohol nadväzovať na snahy o jednotu v detskom a mládežníckom hnutí ČZM, ktorú sa predstavitelia ZČM a ZSM snažili všetkými prostriedkami dosiahnuť. Mohol však súvisieť aj s celkovými politickými a spoločenskými čistkami, ktoré sa týkali aj zväzov. Dokumentuje to napr. aj vyjadrenie predsedu ZSM R. Sýkoru na prvom širšom zasadnutí ústredného výboru ZSM. Ten vyzval ZSM, aby zaujal stanovisko aj k „otázke osôb, ktoré sa snažili rozbíjať jednotu mládeže. Spomenul (R. Sýkora), že títo politickí

¹⁴³ *Junák*. (1949?). NF Skautské múzeum v Ružomberku.

¹⁴⁴ *Celoštátna konferencia Sväzu českej mládeže*. Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy. roč. XXXV, (1948), č. 4, s. 55.

¹⁴⁵ ÚAVJ v spolupráci s predsedníctvom vylúčil za súčinnosti vo vedení Junáka tých členov bývalého vedenia Junáka, ktorých zmýšľanie a predchádzajúca činnosť nezaručovala pokrokové vedenie Junáka. ÚAVJ dal popud k zakladaniu oblastných AVJ, ktoré dostali za úlohu preveriť junáckych funkcionárov v oblasti. (Jurajová, L., Eliašová, V. (1948?). *Zpráva o vykonanej činnosti a situčná zpráva Junáka*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.)

reprezentanti prehrávali národu ten mravný kapitál a dobré meno vo svete, ktoré náš národ získal za ťažkých obetí a krvavých bojov proti okupantom. Pozadie boja jednote odhaľuje súvislosť s protištátnym sprisaháním (...) povedal, že proti tým, ktorí sa snažili vyvolať rozvrat v národe a medzi mládežou je treba postupovať prísne a spravodlivo. Treba však priviesť do ZSM tisíce chlapcov a dievčat, čestných mladých ľudí, ktorí sa dali zviest' rozbíjačmi na nesprávne cesty (...) ukázať im jediná správnu a pokrokovú cestu".¹⁴⁶

Tento postup s junáckymi princípmi už nemal nič spoločné. Podobne ako ďalšia úloha AVJ, ktorú J. Preininger adresoval na zasadnutí junáckej komisie na spomínanej konferencii ZČM. „Druhou úlohou AVJ bude prenikavá reorganizácia Junáka, podľa nárysov ústavy nášho ľudovo-demokratického štátu.“¹⁴⁷ Tieto „organizačné zmeny“ predstavovali iba ďalšie snahy o likvidáciu Junáka, podobne ako aj ďalšia úloha. „Treťou úlohou je (...) povinnosť chopiť sa postupne výchovy chlapcov a dievčat medzi 6 a dokončených 15 rokom (...) výchova k radostnej a tvorivej práci (...) k aktívnej a plánovitej účasti na budovaní socialistického štátu.“ Systém junáckej výchovy „ako najdokonalejší a najpôsobivejší výchovný systém a mimoškolská metóda pre mládež“¹⁴⁸ za podmienky, že bude „naplnený pokrokovosťou a socialistickým budovateľským zameraním“¹⁴⁹ už predstavoval iba nástroj na plnenie politických cieľov.

Podobná situácia bola aj na Slovensku. Začiatkom apríla došlo k reorganizácii v činnosti Junáka. Do ÚAVJ boli pribraní ďalší členovia. Medzi inými aj Ernest Sýkora,¹⁵⁰ ktorý pôsobil ako predseda Ústredného výboru ZSM, a ktorý, paradoxne, nikdy nebol skautom

¹⁴⁶ *Historické zasadnutie širšieho ústredného výboru SSM konaného dňa 1. marca 1948 v Klube mládeže v Bratislave.* SNA v Bratislave. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

¹⁴⁷ *Celoštátna konferencia Sväzu českej mládeže.* Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junáckej výchovy. roč. XXXV, (1948), č. 4, s. 55.

¹⁴⁸ Tamže, s. 55.

¹⁴⁹ Tamže.

¹⁵⁰ Ústredný akčný výbor Junáka. (1948). *Pokyny č. 6. Celonárodná konferencia SSM 22. – 23. mája 1948 v Bratislave. Pracovné smernice pre Junáka.* Bratislava, 12. jún 1948. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 6.

(P. Janota, 2015). V ÚAVJ boli vytvorené komisie, ktoré mali „zlikvidovať hospodárstvo bývalého Junáka a previesť na hospodársku základňu ZSM (...) previesť revíziu skautskej výchovy, pripraviť zmenu junáckeho zákona, zmenu skúšok zdatnosti a uviesť ich do života“.¹⁵¹

V nadväznosti na celoštátnu konferenciu ZČM sa v dňoch 22. – 23. mája 1948 v Bratislave v Redute konala Celonárodná pracovná konferencia ZSM. Z nej vyplynula povinnosť Ústrednému akčnému výboru Junáka vybudovať¹⁵² „z Junáka mohutnú detskú organizáciu ZSM, ktorá by v krátkom čase združila 100 000 chlapcov a dievčat do 15 rokov“. Výchovným cieľom bolo „doplniť školskú a rodinnú výchovu tak, aby dospievajúca mládež bola telesne a duševne zdatná, aby bola iniciatívna a aktívna, aby dorastala na charakterných a pokrokových občanov našej republiky a aby sa uvedomele pripravovala na svoje budúce úlohy vo zväze a socialistickej spoločnosti“. Tento cieľ sa mal dosiahnuť doplnením junáckeho programu o skúšky junáckej zdatnosti, do ktorých už bol „osnovaný celý program junáckej činnosti primeranými staťami z politicko-občianskej výchovy, stykmi s mládežou iných slovanských národov a konkrétnymi úlohami v budovateľskej práci“.¹⁵³ Pridala sa požiadavka junáckej zdatnosti v dosiahnutí najlepších školských výsledkov pri danom nadaní. Zdôrazňovali sa odborné skúšky, „ktoré viedli k vyhraneniu záujmov detí o určitý odbor zamestnania. V ideológii upravenej primerane pre mládež v znení junáckeho zákona, sľubu a hesla chceme zdôrazniť viac aktivitu uplatňovania mravných zásad, správny pomer k blížnym, vlastenectvo práce a nie slov, dobré skutky vystriedať dobrým plnením si povinností a činmi v prospech celku“.¹⁵⁴

¹⁵¹ Jurajová, L., Eliašová, V. (1948?). *Zpráva o vykonanej činnosti a situačná zpráva Junáka*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁵² Ústredný akčný výbor Junáka. (1948). *Pokyny č. 6. Celonárodná konferencia SSM 22. – 23. mája 1948 v Bratislave. Pracovné smernice pre Junáka*. Bratislava, 12. jún 1948. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁵³ Tamže.

¹⁵⁴ Tamže.

Na základe uvedenej smernice došlo aj k úprave junáckeho zákona.

Pôvodné znenie junáckeho zákona/Znenie junáckeho zákona po úprave:

1. Junák je pravdovravný/Junák bráni pravdu
2. Verný a oddaný/Statočný
3. Osožný a pomáha iným/Pomáha budovať republiku
4. Priateľom ľudí dobrej vôle a bratom každého skauta/ Uskutočňuje bratstvo mládeže
5. Zdvorilý/Poslušný
6. Ochrancom prírody a cenných výtvorov ľudských/Chráni prírodu
7. Poslušný k rodičom, predstaveným a vodcom/Stále sa zdokonaľuje učením
8. Veselej mysle/Koná všetko radostne
9. Sporovlivý/Chráni majetok celku
10. Čistý v myslení/Je čestný v slovách i jednaní.¹⁵⁵

Pri formulácii nového junáckeho zákona sa neprihliadalo na skautské učenie. Zákon mal „obsahovať všetky hlavné prvky, výkony charakteru, vyjadrovať pomer junáka k ostatným, k celku, naznačovať aktívny pomer Junáka k republike“.¹⁵⁶ Junácky zákon predstavoval vodidlo pre dieťa i dospelávajúceho v živote. Zmena junáckeho zákona predstavovala výrazný odklon od skautského učenia, čo sa prejavilo nesúhlasom v junáckych radoch (porovnaj R. Vančurová, 1948b, s. 80).

Zmena junáckeho zákona naznačovala proces likvidácie Junáka, ktorý sa javil síce ako postupný, ale nezvratný. R. Vančurová (1948b, s. 80) uvádza, že „je potrebné sa odpútať od myšlienky, že zákon je nemenný a nedotknuteľný (...) Dnes vstupujeme do obdobia rýchlejšieho vzostupu nového vývoja nášho štátu (...) Ide

¹⁵⁵ Ústredný akčný výbor Junáka. (1948). *Pokyny č. 6. Celonárodná konferencia SSM 22. – 23. mája 1948 v Bratislave. Pracovné smernice pre Junáka*. Bratislava, 12. jún 1948. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁵⁶ Tamže.

o to, aby junácky zákon vyjadroval presne a jasne vodidla výchovy dnešnej mládeže i mládeže budúcnosti, mládeže aktívnej, radostnej, ktorá sa chce stať lepšou, ktorá bude charakterovo pevná, bude mať skutočne dobrý pomer k všetkým ostatným ľuďom, mládež, ktorá chce republike uvedomelo a účinne podľa svojich schopností a možnosti pomáhať“. Ako argument na zmenu junáckeho zákona uvádza „dobrú vôľu zdokonalíť junácky zákon. (...) Aby junácka mládež bola skutočne priekopníkom pokroku, aby viedla všetku ostatnú mládež do šťastnej budúcnosti republiky, aby šla v čele ohromného zástupu splývajúc s ním, nie oddelená“ (tamže, s. 81).

Celoštátny snem ZSM zároveň zrušil ústredný a oblastné AVJ. Ich činnosť nahradili Ústredné a oblastné výbory.¹⁵⁷

Napriek snahe o zachovanie aspoň zdanlivého charakteru skautskej výchovy v Junáku, činnosť nového Junáka pod taktovkou ČZM narážala na odpor vo vnútri hnutia. P. Martínek a kol. (1982, s. 77) o tom píše: „Snahy nového ľavicového vedenia Junáka sa dostávali nutne do rozporu so silnými tradíciami tejto organizácie. Nešlo len o ideové zameranie a obsah činnosti, ale o tradičné zákony, symboly a metodické princípy (najmä vodcovský princíp).“ Neustály odpor z radov Junáka predstavoval vodu na mlyn zástancom myšlienky vytvorenia novej pionierskej organizácie socialistického typu.

¹⁵⁷ Ústredný akčný výbor Junáka. (1948). *Pokyny č. 6. Celonárodná konferencia SSM 22. – 23. mája 1948 v Bratislave. Pracovné smernice pre Junáka*. Bratislava, 12. jún 1948. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 6.

6. PARALELNÝ VÝVOJ DETSKÉHO PIONIERSKEHO HNUZIA

Myšlienka vytvorenia novej detskej socialistickej organizácie vznikala ako reakcia na pretrvávajúce „buržoázne formy práce v mimoškolskej výchove detí“ P. Martínek a kol., 1982, s. 77). a bola inšpirovaná detským pionierskym hnutím, ktoré sa úspešne etablovalo v niektorých iných socialisticky orientovaných krajinách. O. Čmolík a kol. (1982, s. 62, 63) o tom píše: „Určitou oporou v procese ujasňovania budúcej cesty nášho detského hnutia boli aj vedomie existencie, písomné dokumenty a prvé skúsenosti pionierskych organizácií v niektorých ľudovo-demokratických krajinách, ktoré vznikli už v prvom období po oslobodení.“ Napr. organizácia juhoslovanských pionierov, ktorá fungovala od roku 1942, či organizácia bulharských pionierov, ktorá vznikla v roku 1944.

Rozhodujúci význam pre koncipovanie pionierskej organizácie mali podľa O. Čmolíka a kol. (1982) skúsenosti zo Všeľvázovej pionierskej organizácie V. I. Lenina v ZSSR. Poznávanie týchto skúseností zodpovedalo celkovej orientácii československej spoločnosti na spoluprácu so ZSSR. Aj preto po februári 1948 mohutnel prúd, ktorý sa inšpiroval myslením i praktickými skúsenosťami sovietskych pionierov pri formovaní budúcej detskej socialistickej organizácie.

6.1 Vznik pokusných pionierskych oddielov

V spoločnosti sa čoraz viac vynárali myšlienky súvisiace so založením novej Pionierskej organizácie (ďalej len PO) ČZM, ktorá by nebola zaťažená minulosťou Junáka. Prípravy na založenie PO ČZM prechádzali viacerými etapami. „Od mája 1948 sa začali na

základe rozhodnutia ÚV KSC̣ prípravy na budovanie pokusných pionierskych oddielov, školia sa vedúci a v lete sa uskutočňujú prvé pokusné tábory budúcich pionierov.“¹⁵⁸

Budovanie pionierskych oddielov v Československu, ako aj ujasnenie ich koncepcie, urýchlila konferencia pracovníkov pionierskych organizácií niekoľkých európskych krajín, ktorú zvolala Svetová federácia demokratickej mládeže.¹⁵⁹ Na medzinárodnej konferencii predstaviteľov pokrokového detského hnutia v Budapešti, ktorá sa konala 2. – 4. augusta 1948 sa „ostro kritizovala reakčná podstata skautskej výchovy a táto konferencia dala popud k pripravám na založenie detskej organizácie pionierskeho typu“.¹⁶⁰ Konferencia poukázala na ťažkosti prebudovania Junáka zvnútra pre značný vplyv, ktorý mal skauting na svojich členov. Poukazovalo sa, že nestačí zmeniť iba ideológiu, ale bolo treba pristúpiť aj k zmene metodiky organizácie (B. Hofbauer, 1966). Konferencia dospela k záveru, že detskú socialistickú organizáciu nie je možné vytvoriť reformou skautských organizácií, a preto treba vytvoriť nové pionierske hnutie (Martínek a kol., 1982).

Potvrdzujú to aj J. Knapík, M. Franc a kol. (2018, s. 332), ktorí uvádzajú, že „v tejto súvislosti zásadne odmietlo baden-powellovský skauting. Československá delegácia vedená generálnym tajomníkom ÚV ZČM Václavom Hájkom si musela vypočuť ostrú kritiku na snahu o transformáciu Junáka. (...) bolo zrejmé, že zástupcovia ZČM (...) uprednostnia vybudovanie celkom novej organizácie pionierskeho typu ako paralelnej organizácie k už existujúcemu Junáku. Jej hlavným pôsobením sa stala škola. Nové školské oddiely Junáka teda mali tvoriť základ novej štruktúry, ktorej okresné, krajské a ústredné vedenie malo byť nezávislé na doterajších orgánoch Junáka“.¹⁶¹

¹⁵⁸ *Tradice PO ČSM (2. část). Předpoklady vzniku PO ČSM (květen 1945 – únor 1948)*, (bez autora, nedatované), NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48, s. 3.

¹⁵⁹ Tamže.

¹⁶⁰ Jurajová, L., Eliašová, V. (1948?). *Zpráva o vykonané činnosti a situačná zpráva Junáka*. NF IUVENTA, a. s., A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁶¹ J. Knapík, M. Franc a kol. (2018, s. 332, 333) vidia viaceré skutočnosti, prečo skautské hnutie v podobe Junáka nevyhovovalo KSC̣. Jednou z nich je skutoč-

Na základe uznesení budapeštianskej konferencie začali v Československu vznikať prvé pionierskej oddiely Junáka.

6.2 Nechcený Junák

Táto skutočnosť sa takmer okamžite prejavila v činnosti Junáka. „Ústredné vedenie Junáka zastavilo na začiatku školského roka pripravované náborové akcie do Junáka. Zastavili sa akcie vybudovania junáckeho mesta a výchovných stredísk Junáka. Zastavila sa príprava školenia junáckych funkcionárov (...) Zadržala sa hotová príručka pre vedúcich Junáka začiatočníkov. Zastavilo sa vydávanie časopisu Slovenského junáka.“¹⁶²

Pôsobenie skautskej organizácie v Československu bolo po budapeštianskej konferencii spečatené. Kritika buržoázneho chápania skautingu sa stupňovala, a zároveň začala vzrastať aj nedôvera k junáckym činovníkom, ktorí prácu v junáckych oddieloch postupne opúšťali, respektíve boli z nej vylúčení (R. Belan, 2015).

Za zaujímavú považujeme skutočnosť, že problematickí pre novú pioniersku organizáciu boli aj ľudia, ktorí pôsobili v rámci nových štruktúr Junáka. „Túto prácu (príprava výchovných osnov a spôsobu organizácie nových oddielov) zastavila tendencia, aby sa na vytvorení novej organizácie zúčastnili len noví ľudia, nezaťaženi

nosť, že skautské hnutie sa predovšetkým svojím obsahom a formou pokúšalo vytvoriť akúsi alternatívu k vzdelávaciemu procesu. Svoje aktivity smerovalo mimo dosahu školských inštitúcií. Druhou skutočnosťou, ktorá sa javila ako problematická, bola organizácia chlapčenských a dievčenských oddielov, ktoré boli samostatné a samostatne riadené v Junákovi. Tretím problematickým prvkom bola výberovosť členov, ktorá organizácii zaručovala exkluzivitu, hoci v povojnových rokoch, keď, ako píše B. Řehák (1945), sa vďaka obrovskému záujmu o členstvo v skautskej organizácii o výberovosti členov živo diskutovalo. ČZM si výberovosť členov pionierskej organizácie pri snahe o dosiahnutie jednotnej a masovej organizácie dovoliť nemohol.

¹⁶² Jurajová, L., Eliašová, V. (1948?). *Zpráva o vykonanej činnosti a situačná zpráva Junáka*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

baden-powellovskou skautskou ideológiou.¹⁶³ Je prekvapivá o to viac, že vznikajúcej pionierskej organizácii chýbali vedúci oddielov.

ÚVJ aj po tomto prístupe svoju činnosť zameral „na politické uvedomovanie vedúcich junáckych jednotiek a zavádza postupnou formou kritiku baden-powellovskej skautskej ideológie do radov junáckych funkcionárov. Pripravuje ďalšiu úpravu/zmenu v dôsledku odbúravania charakteru skautskej organizácie starého typu“.¹⁶⁴

Tieto kroky sa v časti Junáka nestretli s pochopením a vyslúžili si ďalšiu kritiku, čím prispeli k prehlbujúcim sa sporom v Junáku. Na jednej strane stáli zástancovia tradičného skautingu, ktorí kritizovali „politikárčenie“ v Junáku, čo dokumentuje napr. reakcia J. Vojtaršička (1948, s. 155): „Skauting vždy zoznamoval mládež s verejným životom, ale nikdy sa skauting nestaral o politiku, ktorú vy teraz do Junáka zaťahujete. Ako vraví B. P.: „Skauting is a game“, preto nemá čas na politické pletky, tie sa dejú inde“. Išlo o hlasy činovníkov, ktorí „nie sú spokojní preto, že pozorujú vnútornú premenu Junáka, ktorá ho čím ďalej, tým viac odlišuje od tzv. tradičného skautingu minulých rokov.“¹⁶⁵

Na druhej strane však v Junáku rezonovala aj druhá skupina nespokojných „pokrokových“ činovníkov, ktorí „vytýkajú, že pokrokové socialistické prvky nie sú v junáckej výchove dosť energicky presadzované (...) že sa pokračuje v starých koľajach, podľa starých zvyklostí, v starej ideológii“.¹⁶⁶

Oba tábory mali pravdu. Junácke hnutie už bolo odlišné od tradičného povojnového Junáka a vďaka niektorým činovníkom sa prispôbovalo politickému daniu v Československu. Na druhej strane, aj keď sa pomery v Junáku zmenili, „nesplnili sme svo-

¹⁶³ Tamže.

¹⁶⁴ Tamže.

¹⁶⁵ SSM. Ústredné vedenie Junáka. (1948). *Obežník č. 1*. Bratislava, 30. septembra 1948. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁶⁶ Tamže.

je úlohy tak, ako to bolo za potreby pre veľké, početné pokrokové hnutia mládeže. Úlohy, ktoré nám doba dávala od februára až dodnes, sa zväčša riešili polovičato, alebo neboli vôbec pochopené a prevádzané¹⁶⁷. Tento stav prispel ešte viac k prehlbujúcim sa sporom v Junáku. B. Hofbauer (1966, s. 118) uvádza: „Diferenciácia medzi Junákmi postupovala až tak ďaleko, že sa niektorí z nich zapojili do priameho boja proti ľudovo-demokratickému zriadeniu a pre ilegálnu činnosť sa pokúsili získať i členov svojich oddielov“¹⁶⁸.

Takéto pokusy neboli ojedinelé a prispievali k stupňovaniu napätia nielen v Junáku, ale aj v ČZM, ktorý sa dlhodobo snažil vyrovnať s myšlienkou zachovania reformovaného Junáka a vytvorenia novej detskej socialistickej organizácie. Ako ukázali najbližšie udalosti, práve táto druhá tendencia nakoniec prevážila.

6.3 Vznik pr(a)vých pionierskych oddielov

Súbežne s diskusiou o smerovaní Junáka, ktorá prebiehala tak v najnižších, ako aj najvyšších kruhoch Junáka, organizačný sekretariát ÚV KSČ začiatkom septembra 1948 odobril koncepciu vzniku pionierskych oddielov Junáka (ďalej len POJ).

„Cesta k ujasneniu jej pojatia nebola ani ľahká a ani priamočiara (...) Započala bezprostredne po februárových udalostiach a dovŕšila ju zlučovacia konferencia Československého zväzu mládeže v apríli v roku 1949“ (B. Hofbauer, 1966, s. 113). Aj keď prvé pionierske oddiely v českých a slovenských školách vznikali ešte pred rokom 1948, táto koncepcia mala predstavovať úplne iný princíp práce s deťmi. Napriek svojmu pomenovaniu – POJ, svoj vzťah s tradičným Junákom popierala (J. Knapík, M. Franc a kol., 2018).

¹⁶⁷ SSM. Ústredné vedenie Junáka. (1948). *Obežník č. 1*. Bratislava, 30. septembra 1948. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

¹⁶⁸ Napr. už bezprostredne po februári 1948 boli likvidované protištátne skupiny zložené z junákov, ako skupina Plameň, ktorá bola odhalená v máji 1948 na Frýdecku (tamže, s. 118).

Potvrďuje to aj B. Hofbauer (1966, s. 114,115), ktorý uvádza, že bolo treba „objasniť najskôr podstatu, ciele, obsah a hlavné metódy činnosti budúcej organizácie (...), že sa mala zásadne odlišovať od doterajších organizácií, predovšetkým od Junáka“. Pionierske oddiely Junáka, na rozdiel od skautských oddielov Junáka (vplyvom straníckych pracovníkov), vznikali pri školách a ich aktivity mali byť zamerané aj na podporu plnenia školských povinností. P. Martínek a kol. (1982) upozorňuje, že POJ sa od bežných junáckych oddielov líšili najmä svojou ideovo-politickou zameranosťou a spôsobom organizácie. Boli označované ako „školské oddiely“, „školské oddiely Junáka“, „pionierske oddiely“, ako aj „Pionierske oddiely Junáka“ (J. Knapík, M. Franc a kol., 2018, s. 333).

B. Hofbauer (1966, s. 127) uvádza tieto základné rysy týchto oddielov:

- „(1) Na rozdiel od doterajšej praxe, nebudovať organizáciu uzavretú do seba, ale organizáciu masovú, s vplyvom na všetky deti, aj keď nie sú všetky deti jej členmi; súčasne zachovaním určitej výberovosti udržať jej príťažlivosť.
- (2) Pôsobenie novej organizácie založiť na činnosti detí vyplývajúcej z ich vlastnej iniciatívy, zatiaľ čo vedúci budú skôr „radcovia než vodcovia“. To tiež znamená zaistiť dobrovoľnosť vstupu a rozvinúť činnosť detského aktívu, ktorého členmi majú byť vedúci.
- (3) Má to byť organizácia jednotná, pôsobiaca pokiaľ možno na celý mimoškolský život detí s cieľom vychovať novú generáciu schopnú ďalej rozvíjať ľudovú demokraciu a vychovať budovateľov socialistickej spoločnosti.“

V ich etablovaní zohrala veľkú úlohu väzba na školu, ktorá ako ďalej uvádzajú J. Knapík a M. Franc a kol. (2018), zaručovala politické ovládanie celej štruktúry a plnú koedukáciu oddielov. Vo vznikajúcich POJ sa upustilo aj od ich vnútorného členenia podľa veku. Koncepcia vznikajúcich POJ na školách¹⁶⁹ sa javila ako vhodné vý-

¹⁶⁹ B. Hofbauer (1966, s. 128) uvádza, že pionierske oddiely sa vytvárali v niektorých prípadoch aj v závodoch.

chodisko pre vznik „jednotnej, celoštátnej a masovej“ organizácie detí, ktorá dokázala plne nahradiť pôvodnú organizáciu Junák.

V. Hájek na základe skúseností z budapeštianskej konferencie pre urýchlenie tohto procesu odporúčal tieto opatrenia:

- „1. Zaoberať sa dôkladne stavom v Junáku a vziať do úvahy skúsenosti z ostatných ľudovo-demokratických republík. Podrobiť rozboru doterajšiu činnosť Junáka, zistiť chyby a kto sa ich predovšetkým dopustil.
2. Vypracovať urýchlene kritiku čs. skautingu (...) Zahájiť ideologický boj v radoch Junáka. Skauting má pevnú ideologickú základňu – nepodceňovať.¹⁷⁰
3. Vyslať do vedenia niekoľko mladých súdruhov, ktorí doposiaľ v Junáku nepracovali.
4. Zo školských oddielov, ktoré budú zakladané v septembri 1948, vytvoriť základ pionierskej organizácie:
 - a) budovať ich v rámci organizácie Junák,
 - b) zamedziť akýkoľvek vplyv skautských vedúcich na tieto novovzniknuté školské oddiely,
 - c) nové vedenie vyškoliť a vychovať podobne ako v Maďarsku z radov učiteľov a z radov členov ZČM,
 - d) v okresoch, krajoch a ústredí zriadiť vedenie škol. oddielov, ktoré by bolo nezávislé na orgánoch starého Junáka, aj keď, formálne by bolo jeho súčasťou,
 - e) zaistiť pedagogických pracovníkov pre vedenie Junáka,
 - f) vypracovať nový program, zákon, sľub, organizačný poriadok Junáka,
 - g) určiť v organizačnom poriadku ako zodpovedných za prácu oddielov Junáka miestne a školské skupiny ZČM (mimo organizačný poriadok aj základné stranícke organizácie) – okresných školských inšpektorov,
 - h) zaistiť hospodársku základňu Junáka s ohľadom na súčasný stav aj budúce úlohy,

¹⁷⁰ Kritika československého skautingu reálne prebehla v Činovníku. Napr. v článkoch J. Preiningera (1948b, s. 142), J. Solara (1948, s. 142 a 155) a i.

- ch) uvažovať o zmene kroja, odznaku a iných označení s školských oddieloch Junáka. Je potrebné, aby boli aspoň čiastočne odlišné od starého Junáka,
- i) zaistiť priateľský pomer medzi miestnymi a školskými oddielmi Junáka.¹⁷¹

Tento krok ČZM predstavoval riešenie pre organizovanie detí od 6 do 15 rokov, pre ktorú potreboval včleniť do svojich štruktúr Junáka.

6.4 Koniec Junáka v Čechách a na Slovensku

V nadväznosti na predchádzajúce udalosti sa do popredia dostávala otázka, ako naložiť s pôvodným Junákom, ktorý sa po úrputných snahách o jeho včlenenie do ČZM zrazu javil ako nadbytočná súčasť jeho štruktúry.

V druhej polovici roku 1948 vytvoril tento problém vo vedení ZČM napätie. Najmä v Pražskom kraji zastávali funkcionári komisie mládeže Krajského výboru KSČ, ZČM i niektorí komunisti v Junáku názor, že v duchu odkazu konferencie v Budapešti, ktorá poukázala na zaostávanie ČSR pri budovaní pionierskeho hnutia (v iných pro-socialisticky orientovaných krajinách už pionierske organizácie existovali), treba hnutie Junák úplne zlikvidovať. Smerovali k tomu aj rôzne čistky v radoch činníkov. Ako problematický sa však javil fakt, že hnutie Junák ešte stále predstavovalo pomerne početnú organizáciu detí a vedúcich, kým POJ tvorili iba zárodočnú štruktúru, ktorá stále nemala presnú podobu (J. Knapík, M. Franc a kol., 2018).

S rozbiehajúcim sa budovaním pionierskej organizácie sa začalo aj s prípravami na zjednotenie doterajších národných zväzov mládeže do jednotnej organizácie, čo naznačovalo aj ďalší osud Junáka.

Skautské hnutie bolo v období socializmu vnímané ako nebezpečné pre jednotnú detskú a mládežnícku organizáciu a bolo spá-

¹⁷¹ V. Hájek (1948). *Opis*. NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

jané s buržoáznou ideológiou. Jeho podstatou podľa P. Martínka a kol. (1982, s. 47) bolo „využitie aktivity, zvlášť spoločenskej aktivity detí a ich usmernenie v súlade s ideológiou buržoáznej spoločnosti“.

Aj preto Junák nebol akceptovateľný pre ČZM a situácia s oddielmi Junáka pôsobiacimi pod štruktúrami ZČM v Čechách viedla postupne k ich likvidácii.

J. Knapík, M. Franc a kol. (2018) spresňujú, že začiatkom roku 1949 sa nespochybňovala oprávnenosť takej stratégie, ktorá vytvorenie PO vnímala ako časovo náročnejší proces, ktorý bude navonok pôsobiť ako rozširovanie členskej základne Junáka (cez POJ v škole). Postupná redukcia miestnych oddielov pôsobiacich v mieste bydliska detí povedie k faktickému útlmu Junáka. Jeho definitívna likvidácia mala prísť na rad až po konštituovaní novej organizácie na celoštátnom základe, teda po zjednocovanom zjazde.

B. Hofbauer (1966, s. 149) upozorňuje, že „výrazom tejto snahy bol rámcový akčný plán na prvý štvrťrok roku 1949, ktorý zahrňoval základné úlohy miestnych oddielov. Bola to pomoc škole, verejno-prospešná činnosť, podiel na plnení prvej päťročnice, politicko-výchovná práca a i príprava na vstup do zväzu mládeže“. Tieto snahy sa s približujúcim zjednocovacím zjazdom ešte zosilňovali.

Proces postupnej likvidácie Junáka však nebol jednoduchý. Ani v radoch KSČ neboli jednotné názory súvisiace s jeho likvidáciou a vznikom nového detského hnutia. Členovia predsedníctva ÚV KSČ reflektovali radikálne tendencie z vedenia ZČM a prejavili nevôľu s unáhleným riešením pod tlakom budapeštianskej konferencie. Poprední komunistickí predstavitelia (Antonín Zápotocký, Klement Gottwald a i.) sa zhodli na tom, že v tejto situácii treba urobiť poriadok. Zároveň sa zhodli aj na fakte, že detské hnutie s celoštátnym pôsobením nemôže vzniknúť ani pri Sokolovi, ako úzko telovýchovnom hnutí na miestnom princípe, a ani na princípe Junáka (J. Knapík, M. Franc a kol., 2018).

Napriek tomu si členovia predsedníctva uvedomovali, že Junák predstavuje atraktívnu formu práce s deťmi a nie je nutné ho likvidovať ihneď.

J. Knapík, M. Franc a kol. (tamže, s. 355, 356) popisujú zaujímavú diskusiu, ktorá sa viedla o procese budovania novej detskej organizácie v KSČ: „Keď chceme mať politickú detskú organizáciu, tak tu Junák predstavuje najkonsolidovanejšiu organizáciu. Pionierske oddiely by boli iba novými oddielmi, nie novou organizáciou. Tým by pionierske oddiely dostali najsprávnejší začiatok. Junák doposiaľ nebol politickou organizáciou mládeže. Pionierske oddiely by nám vychovali embryá komunistov“ (V. Kopecký, in: J. Knapík, M. Franc a kol., 2018, s. 355). Slánský túto diskusiu uzatvoril s tým, že „v zásade treba akceptovať návrh budovať Pionierske oddiely Junáka, ale zásadne pri školách, v čom všetci prítomní videli záruku správneho výchovného pôsobenia. Pionierske oddiely Junáka (...) sa nebudú zaoberať iba školskou politikou, ale môžu tiež organizovať výlety, ale vychovávatelia musia dostať nášho nového ducha. (...) To znamená, že firmu Junáka berieme, dáme jej novú funkciu a do rúk to budeme musieť prevziať my. To sa vie, že na ZČM to ponechať nemôžeme“ (in: J. Knapík, M. Franc a kol., 2018, s. 355).

Predsedníctvo ÚV KSČ túto predloženú koncepciu prijalo ako zásadnú politickú smernicu, ktorá radikálne odmietla predstavy vo vedení ZČM i rýchlej likvidácii Junáka. Na ustanovovaní POJ, ktoré boli základným prvkom transformácie detského hnutia, mal dozerať zvláštny zbor straníckych pracovníkov zriadený organizačným sekretárom ÚV KSČ. Zároveň došlo k personálnej obmene Ústrednej rady Junáka, v ktorá formálne riadila vytváranie POJ (tamže).

Činnosť POJ bola spočiatku nekoordinovaná. Vedúci POJ si sami tvorili text sľubu, heslá, symboly, avšak ideovo-výchovné a organizačné princípy sa na všetkých školách zhodovali (O. Čmolík a kol., 1983).

V dňoch 23. až 24. apríla 1949 v Prahe prebehla Zlučovacia konferencia zväzov mládeže. Dátum 24. apríl 1949 je považovaný aj za dátum vzniku PO ČZM (O. Pavlík a kol., 1984). Túto skutočnosť spochybňuje R. Belan (2015, s. 59 – 61). Tvrdí, že zlučovacia konferencia prebehla iba 23. apríla 1949 a na zlučovacej konferencii nebol prijatý žiadny dokument vzťahujúci sa na PO ČZM. Uvádza,

Obr. 5. Titulný list časopisu
Činovník č. 1 z roku 1949

(Zdroj: NF IUVENTA, a, s. A-10 Junák,
r. 1945 – 48)

že zväz naďalej počítal s pionierskymi oddielmi v rámci Junáka. Za vznik PO ČZM považuje až 10. jún 1950, keď bol prijatý jej organizačný poriadok. Potvrďuje to aj prejav Z. Hejzara na Zlučovacej konferencii (1949, s. 5): „Dôležitým ustanovením organizačného poriadku, avšak súčasne i závažnou otázkou výchovného poslania je ustanovenie o tom, že Československý zväz riadi prácu detskej organizácie Junák, ktorej úlohou je vychovávať deti do 15 rokov a pripravovať ich na členstvo v ČZM.“¹⁷²

B. Hofbauer (1966, s. 157) túto situáciu spresňuje: „Školské, t. j. pionierske oddiely sa tu zatiaľ ešte v zhode so skutočnou situáciou

¹⁷² R. Hejzar (1949). *Prejav na zlučovacej konferencii*. Praha: 23. apríl 1949. SNA Bratislava, f. SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1, S/I VII/55, r. 1946 – 48.

nepovažovali za jediný spôsob usporiadania detských kolektívov; boli však spôsobom perspektívnym, ktorý v budúcnosti prevládol (...) Miestnym oddielom Junáka sa síce predpovedalo ešte dlhé trvanie, avšak táto perspektíva sa neukázala oprávnenou. Preto tiež tradičný názov „Junák“ sa síce i po konferencii udržiaval nejakú dobu, zásadne sa však zmenilo jeho zameranie i obsah výchovného pôsobenia. Pretrvával tak už len ako forma zbavená doterajšieho obsahu.“

Názov „Pionierske oddiely Junáka“ bol zrušený až o rok neskôr na I. zjazde ČZM v júni r. 1950. Potvrdzujú to J. Knapík, M. Franc a kol. (2018, s. 389), keď uvádzajú, že I. zjazd ČZM upustil od označovania „Pionierske oddiely Junáka“. Pod heslom „Pionieri pomáhajú vytvárať jednotu medzi deťmi“ sa počas roku 1950, podobne ako v prípade Junáka, pripravoval aj prevod detí z miestnych jednot Sokola do tzv. sokolských družín na školách. Tento krok (na základe výnosu MŠVU z 21. 12. 1950) mal podporiť vplyv školy na detskú telovýchovu i vstup detí do pionierskych oddielov (tamže).

Popri silnejúcich POJ však stále paralelne existoval aj pôvodný Junák. V rokoch 1949 a 1950 tak prebiehali dva paralelné procesy: zriaďovanie POJ a premena, respektíve likvidácia Junáka (tamže, s. 337).

Pričinením KSC cez ČZM dochádza po roku 1948 k postupnému rozpadu členskej základne tak v Čechách, ako aj na Slovensku. Po skončení lehoty na prestup starších členov do ZČM v septembri roku 1948, už Junák združoval iba školopovinné deti. Kým členská základňa Junáka v roku 1948 mala 575 00 detí vo veku do 15 rokov, začiatkom roku 1949 to bolo už iba 34-tisíc. Mnohé oddiely Junáka boli rušené pod nátlakom, iné sa rozpadli dosadením „spoľahlivého“ vedúceho – člena ZČM. Nové oddiely tradičného Junáka sa zakladať nemohli. O rok neskôr sa preto počet členov znížil na polovicu. Svoj podiel na procese zániku Junáka malo aj nové prokomunistické vedenie Junáka, ktoré razantne upravilo výchovný systém Junáka tak, že sa zásadne nelíšil od výchovného systému pionierov. Napomohlo mu aj nútené vystúpenie z medzinárodných skautských organizácií (tamže).

Výnosom MV z 12. októbra 1950 bol Junák vyškrtnutý z registra spolkov Národného frontu a 1. januára 1951 ho ústredný výbor ČZM úradne rozpustil druhý raz (J. Mikloš, 2017). Tým sa proces likvidácie Junáka definitívne zavŕšil.

6.5 Junák v ilegálite

Niektorí skauti sa so zrušením Junáka nezmierili a aj po jeho oficiálnom zrušení ilegálne pokračovali v skautskej činnosti. Časť skautov prešla do turistických oddielov organizovaných pri Československom zväze telesnej výchovy. Mnohí z nich sa neskôr stali vedúcimi osobnosťami turistiky (napr. bratia Liškovci, manželia Čiernohorskí, M. Trenčan a iní). Viacero skautov prešlo do iných organizácií, mnohí z nich ostali neorganizovaní (J. Mikloš, 2017).

J. Mikloš (2021) uvádza, že „prešovskí skauti sa ešte v 50. rokoch ilegálne schádzali na chate Fricka v Slanských vrchoch. Podobne to bolo aj v Košiciach, kde vznikla družina Staré kone, ktorá sa venovala horolezectvu“. Ilegálna organizácia Slovenský zlatý orol, ktorá mala byť náhradou za katolícky skauting, fungovala prevažne v Hornonitrianskom regióne (Handlová, Nitra, Nováky, Prievidza, Topoľčany), postupne aj v iných regiónoch (Bratislava, Trnava, Skalica, Dubnica nad Váhom, Považská Bystrica, Trenčín, Banská Bystrica a Zvolen). Mala kontakty aj na zahraničný skauting.

Po rozpustení Junáka akúkoľvek snahu o jeho obnovenie KSČ kruto potlačovala. Skauting v 50. rokoch komunistická propaganda označovala za „buržoáznu a imperialistickú organizáciu, nepriateľskú socialistickému zriadeniu a bol vykresľovaný ako úhlavný nepriateľ pokrokovej mládeže socialistického štátu“ (tamže, s. 4). Napr. B. Hofbauer (1966, s. 118) uvádza: „Prázdninových budovateľských táborov sa okrem poctivých príslušníkov Junáka s úplne odlišnými úmyslami, zúčastňovali aj niektorí funkcionári, ktorí z táborov postavených blízko šumavských hraníc organizovali prevádzanie agentov, dopravu špionážnych správ i úteky kompromitovaných živlov.“

V 50. rokoch prebehol proces s viacerými funkcionármi Junáka. Medzi obvinenými boli napr. aj Dr. Pavel Křivský, Vladimír Bláha, Antonín Celeryn, Zdeněk Kovařík, Slovoj Chodounský, Karel Forst, Václav Pergner, Vladimír Marek, PhDr. Rudolf Plajner, Dr. Miroslav Stržínek a i. Žaloba im kládla za vinu velezradu a vyzvedačstvo. Boli obvinení, že „pod vplyvom skautskej reakčnej výchovy ku kozmopolitizmu a zámerného odvádzania od všetkých problémov pracujúcich i zo slepej poslušnosti k svojim nadriadeným postavili sa po februári 1948 medzi nepriateľov pokroku a budovania socializmu. Snažili sa v protištátnych skautských skupinách i naďalej ovplyvňovať našu mládež a odvádzať ju zo správnej cesty v ČZM. Stali sa agentmi americkej výzvednej služby a pomocníkmi nepriateľov našej vlasti, porazenej buržoázie zradnej emigrácie a západných imperialistov pripravujúcich novú vojnu“.¹⁷³ J. Mikloš (2021, s. 4) uvádza, že „na základe vykonštruovaných obvinení sa zrazu ocitlo v komunistických väzniciach, táboroch nútených prác v uránových a uhoľných baniach aj mnoho členov skautskej organizácie. Miernejšími trestami boli strata zamestnania či zaradenie „politicky nespoľahlivých“ do Pomocných technických práporov (PTP, tzv. Čierni baróni, napr. skaut Anton Balabán z Nitry, Ján Strnad z Banskej Bystrice). Niektorým skautom a skautkám sa podarilo z Československa emigrovať (...) V roku 1950 vedúci predstavitelia Slovenského zlatého orla Ján Manás, Michal a Martin Hagarovci, Lubomír Lihotský, Michal Pružina, Vladimír Reitar, Štefan Sámel, Anton Štanga, Marián Wolek boli orgánmi Štátnej bezpečnosti (ŠtB) zatknutí a uväznení. Tresty však boli na tú dobu pomerne nízke. V roku 1956 bol Ján Manás znova uväznený a táto ilegálna skautská organizácia zanikla“ (tamže, s. 5).

Ako ďalej autor uvádza (tamže), časť skautov a skautiek bola aj medzi účastníkmi protikomunistického odboja. Boli to skautské skupiny alebo jednotlivci, ktorí zabezpečovali tlač a distribúciu protikomunistických tlačovín, realizovali drobné sabotáže, nadvä-

¹⁷³ *Proces s bývalými funkcionármi Junáka – profesionálnymi špiónmi CIC.* (1952). NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945 – 48.

zovali kontakty so zahraničím či boli účastníkmi protivládnych protestov. Viacerí z nich dostali kruté tresty doživotia, 20 – 25 rokov väzenia a straty občianskych práv a prepadnutia celého majetku.

Viacerí skauti boli za svoju ilegálnu činnosť väznení a aj popravení.

Procesy proti bývalým funkcionárom Junáka v roku 1953 spomína napr. O. Čmolík (Rok neuvedený. Některé otázky vývoje mezinárodního dětského pokrokového hnutí po roce 1945, s. 16).

J. Mikloš (2017, nestránkované) uvádza: „Z tohto obdobia sa zachovalo len málo archívnych dokumentov. Väčšinou boli zničené, aby sa ako kompromitujúci materiál nedostali do rúk Štátnej bezpečnosti“, čo je veľká škoda. Mohli viac vypovedať o vernosti skautským princípom, túžbe po vlastnom sebaurčení, po slobode v rozhodovaní.

Záver

Publikácia sa zameriava na skautské hnutie Junák, ktoré ako jedno z detských a mládežníckych hnutí v povojnovom období obnovilo a naplno rozvinulo svoju činnosť. Sústreďuje sa na proces jeho formalizácie a rozmachu, a zároveň upozorňuje na proces postupného násilného získavania vplyvu ČZM, ktoré viedlo k jeho zániku. Na príbehu cesty Junáka k pionierovi predstavuje príklad transformácie skautskej organizácie Junák na Pioniersku organizáciu.

Skautské hnutie Junák v povojnovom období predstavovalo organizáciu s prepracovaným výchovným systémom, ktorým dokázalo osloviť deti, mládeže aj dospelých. Jeho výchovný systém sa vyznačoval pevným hodnotovým ukotvením, ktorý v povojnových časoch dával najmä mladým junákom pocit istoty. Typickou symbolikou, rôznymi ceremoniálnymi prvkami, ale vlastnou hierarchiou sa dal veľmi dobre spoznať aj navonok. Jeho premyslený, všestranne zameraný a atraktívny program pútal záujem veľkých skupín ľudí i detí. Aj vďaka týmto prvkom sa za pomerne krátky čas stal Junák hnutím, ktoré malo najväčšiu členskú základňu v ČSR. Tento úspech Junáka so sebou prinášal viaceré problémy tak smerom do vnútra hnutia (nedostatok vedúcich – činovníkov, problémy s priestormi a materiálom, ale aj samotná výchova nových junákov), ako aj navonok. Svojou narastajúcou základňou, atraktívnym a prepracovaným výchovným systémom sa Junák stal zaujímavým aj pre ďalšie hnutie, ktoré sa v povojnovom období snažilo etablovať najmä na poli práce s mládežou.

Hnutie ČZM, hoci pôvodne ZSM a ZČM mali ambíciu formovať sa ako nepolitické, nekonfesijné mládežnícke organizácie, bolo významne poznačené vplyvom KSČ. So silnejúcim politickým vplyvom KSČ silnel aj jeho vplyv v mládežníckom hnutí. ČSM mal

predstavovať organizáciu, ktorá by vychovávala mladých ľudí lojálnych k strane i socialistickému zriadeniu. Poháňaný vidinou jednotnej a jedinej mládežníckej organizácie, ako aj politickými záväzkami, hľadal možnosti uplatnenia svojho vplyvu na mladých ľuďoch, ako aj rozšírenia svojej základne. Ako vhodný objekt na naplnenie ambícií ČZM sa javil Junák. Svojou členskou základňou, ale aj výchovným systémom, ktorý zahŕňal aj prácu s deťmi, bol pre ČZM veľmi atraktívny. Získanie vplyvu v slobodnom a nezávisle sa rozvíjajúcom Junáku nebolo vôbec jednoduché. Na Slovensku síce došlo k pomerne rýchlemu procesu začlenenia Junáka do ZSM (čo mohlo súvisieť aj so skutočnosťou, že Junák mal na Slovensku oveľa menšiu základňu ako v Čechách), avšak v Čechách bol tento proces získania vplyvu a de facto ovládnutia Junáka veľmi komplikovaný. A otázne je, či aj úspešný. Dohodami, vyjednávaním a rozvrátením Junáka vlastnými činovníkmi zvnútra, sa podarilo docieľiť, že časť Junáka sa stotožnila s ideológiou ČZM a začala spolupracovať. Na zjednotenie Junáka s ČZM tak zdanlivo neboli žiadne prekážky. Tie nakoniec vznikli v samotnom zväze. Po dlhom a úmornom boji o Junáka ČZM usmernený budapešťianskou konferenciou pochopil, že stavať (predovšetkým detskú) pioniersku socialistickú organizáciu na skautských základoch nie je možné. Tým Junák stratil svoju atraktivitu pre ČZM a zradou niektorých vlastných činovníkov aj svoju vlastnú identitu. Svojou „pokrokovosťou“ pre vlastných a „buržoáznou tradíciou“ pre ČZM sa Junák stal nadbytočný. Jedinou cestou z tejto situácie bolo zrušenie Junáka, k čomu nakoniec po viacerých pokusoch aj formálne došlo. Po jeho zrušení sa ešte viacerí Junáci pokúšali organizovať svoju činnosť v tajných spolkoch. Ich činnosť však bola veľmi oslabená, nepravidelná a režim ju ostro sledoval. Na krátky čas v roku 1968 sa podarilo znova obnoviť jeho činnosť, avšak vývojom udalostí v spoločnosti sa hnutie Junák podarilo znova „znormalizovať“. K reálnemu rozvoju jeho činnosti došlo až po zmene režimu v roku 1989.

Uvedené obdobie možno z hľadiska fungovania mládežníckych a neskôr aj detských organizácií vnímať ako nesporné zaujímavé. Na ploche krátko historického obdobia rokov 1945 – 1949 doku-

mentuje životaschopnosť a silu mládežníckych organizácií, ktoré za taký krátky čas dokázali po ťažkom vojnovom období zmobilizovať a zaktivizovať obrovskú členskú základňu. Dokumentuje reálny záujem mladých ľudí o aktívny život v rovesníckej skupine na báze podobných záujmov a záľub. Dokumentuje však aj silu marxisticko-leninskej ideológie, ktorá bola postupne implementovaná do detských a mládežníckych organizácií, a ktorá sa na dlhé obdobie stala ich „vedúcou silou“.

Zoznam použitej literatúry

- BARTOŠ, J. a kol. (1982). *Sílu nám dává strana. Kapitoly z dějin mládežnického a dětského hnutí v Československu. I. díl /1918 – 1945/*. Praha: Mladá fronta.
- BÁRTA, J. B. (1947). O podstatu Junáka. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 7.
- BELAN, R. (2015). *Zvážáci*. Bratislava: SLOVART.
- BYSTRICKÝ, V. a kol. (2008). *Rok 1968 na Slovensku a v Československu*. Bratislava: Historický ústav SAV.
- Celoštátna konferencia Sväzu českej mládeže. (1948). *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 4.
- Československí skauti pomáhajú v podzemnej činnosti. Preklad správy zverejenej v americkom časopise „Boy scout Victory Sevice News“ z februára roku 1945. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII (1946), č. 1.
- ČMOLÍK, O. (rok neuvedený). *Některé otázky vývoje mezinárodního dětského pokrokového hnutí po roku 1945*. Praha: DPaM J. Fučíka, Praha 2.
- ČMOLÍK, O. a kol. (1983). *Kapitoly z dějin pionierskej organizácie v Československu*. Bratislava: Smena.
- GUBRICOVÁ, J. (2021). Forming Pupil's Positive Relationship to the Soviet Union in the Period of Socialism in Czechoslovakia Through the Lens of Chronicles. *Slovenský národopis*, roč. 69, č. 2.
- GUBRICOVÁ, J. Neformálna edukácia v povojnovom období a v období socializmu. In: KUDLÁČOVÁ, B. (2019). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY.
- HOFBAUER, B. (1966). *Dětské hnutí v Československu v letech 1945 – 1949*. Praha: Pionýrské oddelené ÚV ČSM v Mladé frontě.
- HOFBAUER, B. a kol. (1953). *Pionierska organizácia Československého sväzu mládeže*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- HŘÍBEK, B. a kol. (1982). *Sílu nám dáva strana. Kapitoly z dějin mládežnického a dětského hnutí v Československu II. díl. /1945 – 1980/*. Praha: Mladá fronta.
- CHALUPNÝ, E. (1948). K reorganizaci Junáka. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 2.
- IRVING, D. A. (1947). Skaut a jeho domov. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 2.
- JANOTA, P. (2015). *Stručný prehľad dějin skautingu na Slovensku*. Bratislava: Slovenský skauting.
- JÁŠEK, P. Spoločensko-politický a historický kontext. In: KUDLÁČOVÁ, B. (2019). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Trnava:

- va: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY.
- JEDLIČKOVÁ, B. (1948). Zásady začlenení JUNÁKA do SČM. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 4.
- „KAPITÁN“. (1947). Zřizování oddílů při školách. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 2.
- KNAPIK, J. a kol. (2014). *Děti, mládež, socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita.
- KNAPIK, J., FRANC, M. a kol. (2018). *Mezi pionýrským šátkem a mopedem. Děti, mládež, socialismus v Českých zemích 1948 – 1970*. Praha: Academia.
- KOSEOVÁ, V. (1946). Svojsikův rok. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII, č. 1.
- KOSEOVÁ, V. (1947a). Skautka jde do dvouletky. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 1.
- KOSEOVÁ, V. (1947b). Náčelník hovoří o politické výchově. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 6.
- KOSEOVÁ, V., REMEŠOVÁ O., MORAVCOVÁ, A. (1947). Organizace světlušek. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*. roč. XXXIV, č. 4.
- LENČO, P. Teória a prax neformálnej výchovy a vzdelávania. In: KUDLÁČOVÁ, B. (ed.) (2016). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY.
- MARTÍNEK, P. a kol. (1982). *Studijní texty k pedagogické činnosti v PO SSM*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- MARTINOVSKÝ, J. O. (1947). K Junácke dvouletce. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 2.
- MAWADANI, M. (1946). Jaký má být junácky vůdce. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII, č. 8 – 9.
- MICHŇÁK, J., NIKLIČEK, L. (1962). *Príspevek k histórii mládežníckého hnutí v ČSSR*. Praha: Mladá fronta.
- MIKLOŠ, J. (2017). *S laliou v srdci. Sto rokov skautingu na východnom Slovensku*. Východoslovenská oblasť: Slovenský skauting, Historická komisia, Východoslovenská oblasť.
- MIKLOŠ, J. (2021). Časy, keď bol skauting v nemilosti. Dostupné na: <https://www.koreneskautingu.sk/wp-content/uploads/2021/11/skauting-v-nemilosti.pdf>.
- NĚMEC, F. (1947). Budovatelský průkaz Junáka. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 5.
- NEUMANN, K. T. (1946). Organizace Pionírů v SSSR. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII, č. 7.
- OLEJNÍK, M. (2018). *Implementácia marxisticko-leninskej ideológie vo sfére vzdelávania na Slovensku v kontexte politického vývoja v rokoch 1948 – 1953*. Prešov: o UNIVER-SUM-EU, s. r. o.
- PAVLÍK, O. a kol. (1984). *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1 A – Q*. Bratislava: Univerzita Komenského, Encyklopedický ústav SAV a Veda, vydavateľstvo SAV.

- PAVLÍK, O. a kol. (1985). *Pedagogická encyklopédia Slovenska 2 P – Ž*. Bratislava: Univerzita Komenského, Encyklopedický ústav SAV a Veda, vydavateľstvo SAV.
- PLAJNER, R. (1946a). Obnova rádu v Junáku. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII, č. 1.
- PLAJNER, R. (1946b). Úsilí Junáka o samostatnosť. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII, č. 12.
- PLAJNER, R. (1947a). Start do dvouletky. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 1.
- PLAJNER, R. (1947b). Svorně vpřed. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 2.
- PLAJNER, R. (1947c). Na „bílou“ nebo na „černo“? *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 4.
- PLAJNER, R. (1948a). S důvěrou v lepší budoucnost. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 2.
- PLAJNER, R., ŽIDLICKÝ, V., PRŮCHA, K. (1947). Naše účast na mírovém jamboree ve Francii. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIV, č. 1.
- PREININGER, J. (1948a). Junáčtí pracovníci! *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 3.
- PREININGER, J. (1948b). Smysl kritiky skutingu. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 9.
- PRŮCHA, K. (1946). Bilance Svojsikova závodu. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII, č. 8 – 9.
- RUBEŠ, V. (2009). *Pod'te s nami na Jamboree*. Ružomberok: STOPA, Skautské múzeum. Dostupné na: vaclav-rubes-skautske-jamboree.pdf
- ŘEHÁK, B. (1946). Do jubilejního roku. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXIII, č. 1.
- SOLAR, J. (1948). Má lord Hampden pravdu? *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 9.
- Správy o poradách. Zápis zo schôdze AVÚJ dňa 29. februára 1948. In *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 3.
- VANČUROVÁ, R. (1948a). Dnešní činovníci a jejich úkoly. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 3.
- VANČUROVÁ, R. (1948b). Změna junáckeho zákona? *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 5.
- VOJTARŠÍČEK, J. (1948). Hlasy lidu. *Činovník. Časopis pro československé junácke pracovníky a teorii junácke výchovy*, roč. XXXV, č. 9.

IUVENTA v Bratislave:

Nespracovaný fond IUVENTA, archívny spis A-10 Junák, r. 1945 – 48:

Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR. (Výpis.) (1962). Mladá fronta.

Činovník č. 1. *Časopis pro pracovníky v Junáku*. roč. XXXVI. (1949).

HÁJEK, V. (1948). *Opis*.

- JUNÁK – Východoslovenská oblasť. (1947). *Obežník č. 1*. Prešov, 1. január 1947.
- JUNÁK – Východoslovenská oblasť. (1947). *Obežník č. 2*. Prešov, 1. február 1947.
- JUNÁK – Nitrianska oblasť. (1947). *Obežník č. 4*. Nitra, 15. máj 1947.
- JUNÁK – Zbor skautov a skautiek Spišská Nová Ves. (1947). *Hlásenie*. Spišská Nová Ves, 27. október 1947.
- Junák*. (1949?).
- JURAJOVÁ, L., ELIAŠOVÁ, V. (1948?). *Zpráva o vykonanej činnosti a situačná zpráva Junáka*.
- OBLASTNÉ VEDENIE SKAUTOV A SKAUTIEK V NITRE. (1947). *Obežník č. 3*. Nitra, (nedatované).
- Pokyny č. 1. Ústredného výboru Junáka v Praze, junáckym jednotkám*. (25. února 1948).
- Pracovné smernice pre Junáka*. Bratislava, 12. jún 1948.
- Proces s bývalými funkcionármi Junáka – profesionálnymi špiónmi CIC*. (1952).
- Provolání akčního výboru Ústředí Junáka v Praze dne 25. února 1948*.
- PRŮCHA, K. (1945). Junáctví a škola. In: *I. sjezd výchovného odboru Junáka a junáckých profesorů 1. – 2. XII.1945 v Praze*. Praha: Junák. Ústředí skautské výchovy.
- ŘEHÁK, B. (1945). Problémy Junáka. In: *I. sjezd výchovného odboru Junáka a junáckých profesorů 1.-2. XII.1945 v Praze*. Praha: Junák. Ústředí skautské výchovy.
- Spravodajský odbor Junáka Ústredia skautskej výchovy v Bratislave. (nedatované).
- Obežník č. 2. k II. Junáckemu snemu*.
- SSM. Ústredné vedenie Junáka. (1948). *Obežník č. 1*. Bratislava, 30. septembra 1948.
- Tradice PO ČSM (2. část). Předpoklady vzniku PO ČS (květen 1945 – únor 1948)*. (bez autora, nedatované)
- Ústredie slovenských skautov a skautiek. (1945). *Pracovní zjazd a Junácký snem*. Bratislava.
- Ústredný akčný výbor Junáka. (1948). *Pokyny č. 1*. Bratislava, 6. marec 1948.
- Ústredný akčný výbor Junáka. (1948). *Pokyny č. 6. Celonárodní konference SSM 22. – 23. mája 1948 v Bratislave*.

SNA v Bratislave:

Fond SÚV ČSM, predsedníctvo, š. č. 1 S/I VII/55, r. 1946 – 48:

- GOTTWALD, K. (1946). *Budovatel'ský program vlády Klementa Gottwalda*. Bratislava: Pravda.
- HEJZAR, R. (1949). *Prejav na zlučovacej konferencii*. Praha: 23. apríl 1949.
- Historické zasadnutie širšieho ústredného výboru SSM konaného dňa 1. marca 1948 v Klube mládeže v Bratislave*.
- HUSÁK, G. (1946). *Počiatky a vznik Jednotnej organizácie mládeže. (Prejav na zjazde SSM v Baťovanoch 31. marca 1946 v Baťovanoch)*.
- Návrh politickej rezolúcie zlučovacej konferencie Zväzu mládeže*. (1949). Praha: 23. apríl 1949.
- Stanovy SSM prijaté na I. celoslovenskom pracovno-manifestačnom sjazde SSM. ktorý sa konal dňa 28. – 31. marca 1946 v Baťovanoch*.
- Zápisnica č. 1 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 17. V. 1945 v Bratislave*.

- Zápisnica č. 2 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 22. mája 1945 v Bratislave.
- Zápisnica č. 3 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 25. mája 1945 v Bratislave.
- Zápisnica č. 4 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 1. júna 1945 v Bratislave.
- Zápisnica č. 5 písaná na schôdzi Ústredného prípravného výboru, ktorá sa konala dňa 5. júna 1945 v Bratislave.
- Zápisnica zo schôdze Predsedníctva SSM, ktorá sa konala dňa 8. júna 1945 v Bratislave. SNA v Bratislave.
- Zápisnica z I. výborovej schôdzky SSM konanej dňa 17. augusta 1945 v Bratislave.
- Zápisnica zo schôdze Predsedníctva SSM, konanej dňa 7. septembra 1945 v Bratislave
- Zápisnica z I. celoslovenského pracovno-manifestačného sjazdu Sväzu slovenskej mládeže, ktorý sa konal dňa 28. – 31. marca 1946 v Baťovanoch.
- Zápisnica napísaná na ustanovujúcej schôdzi ústredného výboru SSM, ktorá sa konala dňa 31. marca 1946 v Baťovanoch.
- Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva (SSM) konaného dňa 25. februára 1948 na Bukureštskej ulici č. 2 v Bratislave.
- Zápisnica zapísaná na mimoriadnom zasadnutí ÚV SSM, ktoré sa konalo dňa 1. marca 1948 v Klube mládeže v Bratislave.
- Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva ÚSSM, ktoré sa konalo dňa 9. marca 1948 v Bratislave.
- Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva ÚSSM, ktoré sa konalo dňa 18. marca 1948 v Bratislave.

Fond SÚV ČSM, Junák, š. č. 656, r. 1948:

- Dokument k priebehu II. Junáckeho snemu. (nedatované, pravdepodobný rok 1948).
Náčelníctvo Junáka, ústredie skautskej výchovy. (20. január 1948). *Pozvánka na II. Junácky snem.*
- Odpoveď SSM prostredníctvom Povereníctva školstva a osvetu v Bratislave na Žiadosť Junáka vo veci predĺženia termínu uskutočnenia Lesných škôl.*
- Rezolúcia vynesená dňa 1. februára 1948 z príležitosti II. Junáckeho snemu v Banskej Bystrici. (1948).*
- Výpis: Príspevek k histórii mládežníckeho hnutí v ČSSR. Boj za jednotu mládeže v letech 1945 – 1949. (1962). Mladá fronta.*
- Žiadosť ústredného výboru Junáka adresovaná SSM – Povereníctvu školstva a osvetu sekcií C. zo dňa 25.9.1945 na predĺženie termínu uskutočnenia Lesných škôl.*

Fond SÚV ČSM, Junák, š. č. 665, r. 1948:

- Hlásenie o stave okresu (Turčiansky Svätý Martin) za rok 1947.*
- Organizačná komisia Junáka. (1948). List Františka Doležala za organizačnú komisiu Junáka písaný ako odpoveď Karolovi Martónovi, vodcovi oddelenia Junáka v Šahách.*

Fond SÚV ČSM, zjazd, š. č. 580, r. 1951:

SÚV ČSM. (1951). *O práci Československého svazu mládeže na Slovensku. Zpráva Slovenského ústredného výboru k slovenskému sjazdu ČSM v Bratislave 25. – 27. V. 1951.*

Fond NF Skautské múzeum v Ružomberku:

Fotografia č. 2: Tatranský zjazd junákov. Svit 21. júna 1947.

Junák. (1949?).

Junák, Ústredie skautskej výchovy. (nedatované). *Akčný program na rok 1947.*

Fond Súkromný archív p. Jozefa Mikloša:

Fotografia č. 1: Zborový tábor skautského zboru v Levoči. Uskutočnil sa na Orave a viedol ho Rudolf Jurík. Tábor sa pravdepodobne uskutočnil v roku 1948.

Fotografia č. 3: Východoslovenská oblastná lesná škola v údolí rieky Svinka. Rok 1947.

PRÍLOHY

Príloha č. 1. Prihláška za člena SSM.

(Zdroj: NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r 1945-48.)

<p>I. Zostáva v MOSSM!</p>		<p>Prihláška za člena Sväta slovenskej odľahle</p> <p>Prívrhisko a krstné meno _____</p> <p>sarodof(ú) _____</p> <p>zariadenie (prasa) _____ adresa _____</p> <p>Ročné veku _____ národnosť _____</p> <p>Je členom tých organizácií: ROH, ŠP, Junák, Sokol, ŠR, SŠZ, OSŠ, JSSR. Do roku 1945 _____</p> <p>Zúčastnil sa v národnom odboji (legálne, v povraž, v zahraničí, v národnosťovom boji) Ako? _____</p> <p>V akom odbore SSM chce pracovať? _____</p> <p>Znalosť reči a iné zvláštne schopnosti (talenty) _____</p> <p>V _____ dňa _____ podpis _____</p> <p>Pravdivoť údajov potvrdzujem počiškom a vyhlásujem, že budem plniť ustanovia, uskutočňovať program a hraniť česť SSM. SSSme sľubujem, že ako člen tejto organizácie vždy budem stáť v prvých radoch bojujúcimho štátu našej vlasti.</p> <p>Prijaté do MOSSM dňa _____</p> <p>Členská legitimácia vydaná dňa _____ podpis tajovníka _____</p> <p>Zostáva v MOSSM! _____</p>	<p>Číslo legitimácie</p> <hr/> <p>Vydaná dňa:</p>
<p>II. Zaľže ústredie!</p>	<p>miestna organizácia _____</p> <p>okres _____</p>	<p>Kartotéčny list</p> <p>Prívrhisko a krstné meno _____</p> <p>sarodof(ú) _____</p> <p>zariadenie (prasa) _____ adresa _____</p> <p>Ročné veku _____ národnosť _____</p> <p>Je členom tých organizácií: ROH, ŠP, Junák, Sokol, ŠR, SŠZ, OSŠ, JSSR. Do roku 1945 _____</p> <p>Zúčastnil sa v národnom odboji (legálne, v povraž, v zahraničí, v národnosťovom boji) Ako? _____</p> <p>V akom odbore SSM chce pracovať? _____</p> <p>Znalosť reči a iné zvláštne schopnosti (talenty) _____</p> <p>V _____ dňa _____ podpis _____</p> <p>V organizácii SSM saí funkcie _____</p> <p>Absolvoval školenie (ústredná, oblasť, okresná, Junák, ROH) _____</p> <p>Účasť v brigádach _____</p> <p>Zúčastnil sa súťaží SSM _____</p> <p>Bol v zahraničí (prac. kraj, SSM, mládež, slob, rekreácia) _____</p> <p>Bol vyznamenaný _____</p> <p>Zmomy (prerušil, vystúpil) _____</p> <p>Zaľže ústredie! _____</p>	<p>Číslo legitimácie</p> <hr/> <p>Vydaná dňa:</p>

Priloha č. 2. Pokyny AVJ na úspešné pokračovanie v junáckej činnosti zo dňa 25. februára 1948. Provolání akčního výboru Ústředí Junáka v Praze dne 25. února 1948.

(Zdroj: NF IUVENTA, a. s. A-10 Junák, r. 1945-48.)

Pokyny č. 1.

Ústředního výboru JUNÁKA v Praze, junáckým jednotkám

Sestry a bratři,

Ústřední akční výbor JUNÁKA (ÚAVJ) v Praze pracuje naplno. Aby bylo zajištěno další úspěšné pokračování v junácké činnosti v historických zemích, posílá ÚAVJ všem oddílům tyto pokyny:

1. V junácké práci pokračujte ve všech oddílech, střediscích a okrscích chlapeckých i dívčích.
2. Vůdcové a vůdkyně oddílů, svolajte ihned oddílové schůze a vysvětlíte členstvu, že vedení JUNÁKA se ujíí ÚAVJ v Praze místo dosavadních ústředních orgánů. Prečtíte prohlášení ÚAVJ z 25. února t. r., jehož výtisk je přiložen.
3. Ve všech oblastech byly vytvořeny nebo se ustavují akční výbory složené z junáků a skautek (dbejte pokud možno paritního zastoupení), oddaných myšlence lidové demokratické republiky. Jejich seznamy odešlete ihned po potvrzení okresním nebo krajským předsednictvem SCM na naši adresu. Se souhlasem OAV možno ustavit AV i v okrsku, po případě i středisku.
Předsedové akčních výborů, předložte všem činovníkům a činovnicím ve středisku, okrsku a oblastí k podpisu programové prohlášení ÚAVJ z 25. února t. r. Činovníky a činovnice, kteří by s tímto programovým prohlášením nesouhlasili a nepodepsali je, odvolajte ihned z vedoucích míst!
Zemské akční výbory byly již všude ustaveny.
Oznamte ihned zemským AV jména činovníků a činovnic, kteří podepsali programové prohlášení z 25. února 1948, i těch, kteří podpis odepřeli.
4. Oznamte ihned ZAVJ v Praze adresy nově utvořeného AV, jeho předsedy i členů.
5. Akční výbor jest orgán jednotky, který jednotku řídí a zastupuje až do doby, kdy zahájí činnost nová vedení, k jejich utvoření vydá ÚAVJ pokyny zvláštní.

První úkoly AV jsou tyto:

- a) navázat ihned spojení s nejbližší jednotkou SCM;
 - b) provést registraci oddílů a činovníků, obvyklým způsobem, pokud není již hotova;
 - c) pokračovat ve Svojskivé závodě.
6. Ústřední rada duchovní nepokračuje v další činnosti. Oddíly nebudou nadále rozlišovány podle náboženského vyznání na oddíly homogenní, smíšené nebo pod. Zachovávejte ústřední náboženskou směřenost!
 7. Deník „Mladá fronta“ jest ústředním tiskovým orgánem veškeré mládeže. Sladujte proto jeho zpravodajství, zejména sobotní Junáckou stránku, dále úterní (v Praze) a středční (na venkově) drobné zprávy z našich jednotek. Postlejte redakci „Mladé fronty“ zprávy pro tisk.
 8. Nemáte-li vhodnou klubovnu, požádejte prostřednictvím zástupců SCM, aby vám byla klubovna přidělena příslušným AV Národní fronty. Kde to bude jen trochu možno, získajte spolu s SCM domy mládeže. SCM je povinen, nemáte-li svou klubovnu, umožnit schůzky vašim oddílům. — Stejnou povinnost má JUNÁK ke SCM v opačném případě.
 9. Dnešní pevné spojení JUNÁKA se SCM přispěje JUNÁKU k vnitřnímu upevnění. Konečně přestanou naše hmotné starosti. Znásobte výchovné úsilí a proveďte nábor nováčků!
SCM soustředí ve své dětské organizaci — JUNÁK U veškerou naši mládež do 15 let. Junáci a junáčky starší, chtějí-li pracovat nadále v JUNÁKU, stanou se příjímými členy SCM. Oddíly roverů, st. skautek, oldskautů budou nadále vyvíjet svou činnost v rámci místních skupin SCM jako zájmové skupiny.

10. Složení ÚAVJ:

předseda: prof. Jaromír Preininger-Prátkopník, Praha;
místopředsedové: s. RNDr. Růžena Vančurová, Praha; br. Ferdinand Stopka, posl. ÚNS, Brno;
vedoucí komisi:
výchovné: br. MUDr. Josef Cvrtil-Akela, Kolín; s. RNDr. Růžena Vančurová, Praha;
pro lesní školy: br. Ing. Evžen Škarda, Brno; s. Jiřina Pokorná, Brno;
organizační: s. Alžběta Jedličková-Břovoj, Praha;
zpravodajské: br. Dr. Jiří Chybský, Praha;
hospodářské: br. Miloš Švorc, Praha;
zdravotní: br. MUDr. Václav Holub, Brno.

V jednotlivých komisích spolupracuje řada dalších známých skautských činovníků a činovnic z Čech, Moravy a Slezska.
Složení ÚAVJ bylo schváleno předsednictvem SCM. Toto oprávnění má SCM podle rozhodnutí Národní fronty.

Bratři a sestry, ÚAVJ vás všechny volá do další práce. Nikoho, kdo se nezpronevřel myšlenkou naší lidové demokratické republiky, ze svých řad nevylučujeme. JUNÁK jde kupředu a ÚAVJ od vás žádá rychlé rozhodnutí.

„Kdo chvíli stál, již stojí opodál!“
„Kupředu, zpátky ni krok!“
„Buď připraven!“

ÚAVJ

Zastává se:

všem činovníkům a oddílům!

Janette Gubricová

**JUNÁKOVA CESTA
K PIONIEROVI**

Zodpovedný redaktor: Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková
Návrh obálky: Štefan Blažo

Pre Pedagogickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 376. publikáciu.

Vytlačila VEDA, vydavateľstvo SAV.

ISBN 978-80-568-0480-3
ISBN 978-80-568-0479-7 (on-line)